

אליהו עברלין

א ת

א ש ר

ראיתי...

בהקדמת זרובבל

תורגם מכתב־יד צרפתי

בידי

א. חרמוני

כל הזכויות שמורות למחבר

Copyright by E. Eberlin, Tel-Aviv, Palestine

דפוס א. מוזס, רח' פין 7, תל אביב.

לזכר ילדתי היחידה ואשת-

נעורי שנרצחו בידי הנאצים

במקום הקדמה

לידידי היקר אליהו עברלין שלום !

לצערי הרב אין עכשיו באפשרותי למלא את בקשתך ולכתוב הקדמה ליומנוך. אך במידה שהספקתי לעבור עליו — ועברתי על חלק לא קטן ממנו — נראית לי כל הקדמה כמיותרת. הספר מדבר בשם עצמו. בכל משפט ממשפטי מורגש רסט לבו של אב יהודי החרד לגורל יקירותיו, וזעמו הגדול של לותם יהודי על כוחות הרע והרשע של הנאציזם. ואף ספריך האחרים שכתבת, ידידי היקר, מזכים אותך להוציא את יומנוך בלי שיהיה זקוק להכשרו או לסמיכתו של שום אדם אחר.

על בן אבקש את סליחתך, על שלא עשיתי מה שרציתי לעשותו בלב שלום — היינו לסייע במלים אחדות להצלחת יומנוך.

בספר זה בידך, עברלין היקר, תוכל לגשת ישר אל הקורא, והוא יקבל פניך כראוי לך. כבר בשורות הראשונות ירגיש את האמת הפנימית, את הרגש הכנה ואת ההקפדה שבתאורך, יקרא את הספר עד תומו ויסיק ממנו את המסקנות הראויות.

בכבוד רב

שלך

זרובבל

אל הקורא

חובה כלפי עצמי ממלא אני בפרסמי את היומן הזה. בתחילה לא חשבתי להדפיס ממנו אלא מספר טפסים מצומצם, כדי לחלקם, כנהוג, בין קרובים וידידים. אולם, גם לי, כלכל יתר יהודי אירופה, לא נותרו כמעט קרובים בין החיים; ואשר לידידים, הרי נוכחתי בימ עוניי מה שווה ידידותם. אם כן, ההיה עלי לשמור לעצמי את הדפים האלה, בהם ניסיתי להביע במלים את זעקת לבי ההולם, הפצוע עד מוות? חשבתי על כך. אבל אחר אמרתי בלבי: ששה מליון קדושינו השאירו אחריהם מליוני קרובים לגוף ולנפש. אני הנני אחד מהם. איבדתי את ילדתי יחידתי ואת אשתי היקרה, היצורים הקרובים מכל לאב ולבעל. לפי מיטב ידיעתי לא סיפר עד כה איש מחברי לסבל על כאבי-נפשו, על דרך יסורי. היאוש שהחל לעבור בה, ועל משא העגמה שתחתו ילך שחות עד יום מותו. כמה מניצולי המחנות הגרמניים תארו את עינויי הגוף והרוח האיומים שסבלו מידי התליינים הנאצים. אולם איש מקרבנותיו הבלתי-ישיירים של הגיהנום הגרמני לא סיפר עדיין מה סבל בנפשו הפצועה. ישמע-נא קול ענות חלושה זה של לב שותת-דם — אהה, כמה קצרה הלשון מלהביע את המרירות כולה! — יאזינו אחי לצרה, וימצא הד בלבותיהם הדואבים.

ואולי יוקל אז מעליהם במקצת המשא הכבד של זכרונותיהם המרים והמדכאים.

הנני מהומם ואיני יכול לאסוף את מחשבותי, לרכזן ולהבין את מהלומת הגורל, שהונחתה עלי בכל כובדה ובפעם הראשונה בחיי... ואני הריני כבר על סף הזקנה...

זה היה לפנות ערב. אומרים שבני אדם מנחשים לפעמים וחשים מראש את המתרחש לבוא. ובאותו יום קיץ נהדר של אוגוסט לא הפריע שום נִיחוש את מנוחתי. לפי התאריך העברי היה זה בט"ו באב, יום שיהודי ארץ־ישראל היו חוגגים כידוע כיום־הכפורים, אולם מהעליזים ביותר: הבתולות, שהגיעו לפרקן, היו יוצאות במחולות־מחנים בכרמים ובאפרי־השדות, והבחורים היו באים לצוד ולחטוף את שאהבה נפשם... המחשבות האידיליות של מחזות־הרועים מימי־קדם גררו אצלי הגיונות על בני משפחתי, אולם ללא כל דאגה או חרדה. היות ששום איש — או נאמר, כמעט אף אחד ממכירי — לא קבל בשבועות האחרונים מכתבים מצרפת, אמרתי בלבי כי הן (אשתי ובתי) לא יכולות לכתוב לי מפחד פן יפול המכתב בידי הצנזורה.

לפנות ערב נכנסתי לראות את ידידי י. ... בפנים מודאגים אמר לי, בלחצו את ידי: „כבר רציתי לטלפן לך... הנה!...“ והוא הושיט לי גליון דק, והראה לי על אחת השורות: „אשתו ובתו של עברלין (נסעו)“. „נסעו“; ובכן, הן עזבו את סיסק, כפר צרפתי קטן זה, שנראה לי בתחילה כל כך נחמד, ישוב המסתתר בחביון מדרוני הרים. לבסוף שנאתיו, אִמנם, בגלל רוע־לבם וצביעותם של תושביו...

— נסעו, ענית, ובכן הן מתחבאות ודאי במקום אחר.

— לא, ענה, בנוסח המוסכם בינינו, „נסעו“ רוצה לומר: „הוגלו“.

„העברו“...

התנודדותי, כאילו קבלתי מהלומה. ילדתי היקרה. גוזלי הרך —
 ידיים סמאות ואכזריות של ציד-צפורים חטופה... הייתי מקבל מהן —
 מאשתי וממנה — לפחות מכתב אחד בכל שבועיים, ובמכתבה האחרון,
 מתחמישי לאפריל 1944, שנכתב כנראה רק ימים מספר לפני שנאסרו,
 כתבה לאמור: „הנה האביב ממשמש ובא עם כל חנו וקסמיו. השמים
 נעשים תכולים יותר, והשמש מזהירה יותר. רוחות האביב מפיחות
 בקרבי תקוות, המחיות את רוחי“... ואשתי הוסיפה גם היא: „מזג
 האויר מצוין היום, ומצב-רוחי הוטב. השמש משכיחה הרבה דברים,
 ביחוד אחרי שכבר עברו שלשה ירחים ומידידנו לא הגיעו. שום
 ידיעה או מכתב. למזלי איני מחכה יותר למכתבים אלה. אולם אנשים
 הגונים נוהגים לפרוע את חובותיהם ולמלאות את הבטחותיהם, ומה גם
 בימים אלה...“

בכי ויללה חנקו את גרוני; הרגשתי, שזיעה כסתה את מצחי.
 יצאתי בצעדים מהירים למרפסת המשרד, ובהשעני על המסעד,
 שאפתי לקרבי במשך רגעים אחדים את הרוח הבאה מאגם ג'ניבה.
 ניסה לנחמני: „דומה שהדבר מצער אותך עד לדכאון... אולם
 בעוד חדשים מספר הן תגמר המלחמה, ועוד תזכה לראות את פני
 אשתך ובתך. לו זה קרה לפני שנה או שנתיים, אפשר היה לחשוש
 לגורלן; אבל עכשיו, אין שום סיבה לכך... אגב, הוסיף, זה עשרה
 ימים שהודיעו לי על גירושן, אבל כיון שהמכתב היה בלי חתימה
 לא הודעתי לך כלום לפני שכתבתי לידידי הנאמן כדי לברר את
 הדבר; והמכתב שראית הוא שקבלתי ממנו...“

אפסו כוחותי. לא יכולתי לחשוב ולא להציג שאלות. נפרדתי
 מעליו. אולם כשהלכתי ממנו, החלטתי לבקש אי-אלה פרטים על
 המכתב שיראהו לי, אם עוד לא קרעהו לגזרים....

5 לאוגוסט 1944

ליל גדודים. אני מתהפך במטתי מצד לצד ומחשבות איומות
 מתרוצצות במוחי. הנאצים המתועבים אסרו את שני היצורים
 היקרים לי מכל... הוי, לגרמנים הללו!... ועל סרס זכרונותי עוברות

אחת אחרי השניה תמונות הגרמנים, שהודמנתי אתם בחיי.

המורה לגרמנית שלי בבית הספר התיכוני שבעיר מולדתי ברוסיה, אישיות בלתי-אהובה במידה רבה, שלא ניסה אפילו להסתיר את אנטישמיותו.. כטעם ואמתלה לשנאת-היהודים הגלויה שלו שימשה לו ה...אידית. כיוון שאנו, התלמידים היהודים של הגמנסיה, ידענו כולנו אידית, למדנו את הגרמנית יותר בקלות מחברינו ה"גויים". אולם אידית זו היתה עומדת לנו גם למכשול לפעמים, כי היינו מסרסים את הגרמנית בבטויים ובהטעמה אידית. וכשאחד משלנו היה אומר, למשל: "זי פרעגען" במקום "זי פראגען", היה הערר שילר (זה היה שמו של מורנו הגרמני) מתנפל כזאב טורף והיה קורא כאילו נשכו עקרב וכשעיניו הירקרקות נדלקות באש של רשעות מוזרה: "כבר החילותם לפטפט ולגמגם בז'רגון של היהודונים!"... באחד הימים הוא התגרה בי בכיתה וחרץ לי לשון. וכך היה הדבר: יום לפני זה ראני בנמל, כשבאתי ללוות את דודי שנסע לקיוב. בעת השעור פנה אלי הרשע בזו הלשון: ראיתך תמול. באת ללוות מישהו ואיחלת לו "עסקים טובים!" ("גוטע געשעפטע"). כדי לגרום לו קורת-רוח ולהחניף, פרצו חברי ה"גויים" בצחוק מעורר...

— זה לא אמת! עניתי מרוגז.

כי לאמיתו של דבר המציא הערר שילר את כל השיחה הזאת. להד"ם! דודי היה מנהל בית ספר יהודי בעירנו ונסע לבלות את ירחי החופש בקיוב ובסביבה. איזה "געשעפטע" טובים יכולתי, איפוא, לאחל לאיש, שלא עסק מימיו במסחר?...

— איך תעז לאמר שזה לא אמת?! ענה המורה האנטישמי... בלום סיך!... הפעם לא אענוש אותך. אולם אל תשוב על קיאר, הזהרתך!...

האין זה טבעי שמורה זה העיר בקרבי שנאה בבושה אליו ולכשמותו?! ואומר בלבי: גרמני זה ודאי שהוא אנטישמי ואפילו באופן שיטתי, ואנטישמיותו עולה גם על זו של מורנו הרוסי לגיאר גרפיה, אנטישמי מובהק גם הוא, אלא שלא תמיד גילה רגשותיו. אולם תמהני: הלא אצלם, בגרמניה, אין גזירת אחוזים נהוגה בקבלת תלמידים

יהודים לבתי-הספר התיכוניים; אין שם תחום-מושב מיוחד רק ליהודים, והלא אין שם גם פוגרומים?...

אולם נסיעתי הראשונה לגרמניה בשנת 1897 שמה קץ

לאשליותי אלה.

על הגבול בין רוסיה ופרוסיה עמד ג'נדרם גבה-קומה במדוי הנוצצים, כאילו יצאו זה עתה מתחת המגהץ של החיט ושמר בקפדנות על הפשפש, ששמש מעבר דרך גדר-הרשת, שמעברה השני החלה פרוסיה. הושטתי לו מתוך רשלנות את דרכייתי. שומר החוק והסדר פצפצני ממש במבטו הזועם והמלא שנאה. נזכרתי באימרתו של טציטוס Furor teutonicus (הזעם הטיוטוני)

ממקומי בקרון הרכבת הסתכלתי בבואם ובצאתם של הנוסעים. הגברים נדמו בעיני לאימומים, המתנועעים כאוטומטים מבלי סימן של רוח עצמאית ונשמה שבקרבם. מתחת למסוה של הגינות התבלט חוש הטרוף והגזל. בצדם של דיוקנאות אפורים ואדישים — גולגלות של רוח עצמאית ונשמה בקרבם. מתחת למסוה של הגינות התבלט נוהגים להעמיד פנים קפואות של יהירות יתרה, וחשבו שבזה הם מחקים את הפרוסים. אבל זו היתה „פווה“ (נקיטה) גרידה. כי הרשלנות הסלאבית היתה מתפרצת מבעד למסכה פרוסית זו. אולם כאן, בארצם, כל הופעתם של הגרמנים העידה על בהמיות אמיתית, תחת בבואה של משמעת אוטומטית.

המראה הזה עורר בי זוועה. הגרמנים הללו! איזה כוח כביר להיטיב ולהרע! אולם — ביחוד, להרע: תחת שלטונם העריץ של כל אלה האחשדרפנים, ניניהם ונכדיהם של ה„בורגרפים“ רוויי משפטים קדומים של האבירים והחיילים-הלסטים. מלחמה איומה, הרהרתי, נכונה לאירופה, אם בני המעמד הזה יצליחו למשוך לתלם שלהם ולחוג-עניניהם את יתר בני עמם ולצודם ברשת תשוקותיהם... גרמניה זו הנוחה והמצייתת לכאורה לוטשת שן ועין — וגם נשק! — לאירופה זו החולמת את חלומותיה... רבות וקשות גיחשתי אז...

המבטים שהטיוטונים זרקו אז, בקרון הרכבת, לצד היהודים הרוסים שישבו אתם במספר רב, היו מלאים רעל ושנאה. „הכרתיך“

יהודיו". אפשר היה לקרוא בעינים הללו המלאות שימצה. "אני סובל עדיין את נוכחותך, אולם, אי ואבוי לך כשתגיע השעה!"... ידוע ידעתי את מבטי העינים הללו ואת הבעתם גם ברוסיה. הייתי קולט לפעמים מבטים מעין אלה ברכבת וברחוב. אולם שם היו המבטים ערוכים כלפי יהודים מסכנים, חלופים, תשושים, בעלי-פיאות ולבושי קפטנים... כאן הופנו לכל האזרחים היהודים, שהיו נבדלים מהגרמנים ה"גויים" בטיפוסם בלבד. ברוסיה היתה השנאה גלויה מהולה בקצת בוז, וכאן — משטמה קרה, מחושבת, מתמידה, שהיתה מתלקחת בעינים כדוריות וחודרת ככידון לבטן ולכליות... נסיעה ראשונה זו בגרמניה עוררה בי מחשבות נוגות רבות גם על ההווי של היהודים בגרמניה. רבו חששותי לחופש שלהם כיהודים וכאנשים. הסיוטונים נראו לי אז כסוס מלומד, הנושך ומכרסם את מתגו. ואותם המבטים, רוויי השנאה הכבושה והנצחת, שספגתי באותה נסיעה, נתקעו בלבי לשנים ארוכות.

והנה כעבור שנים מעטות למדני מאורע קל-ערד, שהייתי לו עד-ראיה במזנון של התחנה הגרמנית שבבזיל, את דרכיהם ומידותיהם היפות של כמה גרמנים... זה היה זמן מועט לפני מלחמת העולם הראשונה וישבתי באותה תחנה עם חברים-סטודנטים אחדים, מסובים לשלחנות המזנון. לשלחן סמוך ישבו שלשה צעירים גרמנים. והנה פרצה שם פתאום תגרה בין השנים בגלל... השלישי, שאליו התעוררה תשוקתם המינית של שנים האחרים. ראינו מקרוב את לטיפותיהם ואת התרפקותם על "מחמד נפשם": גועל-נפש... בחור-יחמד אלה התנהגו בהפקרות שחצנית ולא יתבוששו, והקהל הגרמני עוקב אחרי מחזה מתועב ומעורר בחילה בסקרנות חולנית או באדישות.

והנה כשהמחלוקת גברה והלכה ונהפכה להתאגרפות ושבירת כלים ושנים, ראה פקיד-התחנה המשגיח — גרמני — הכרח להפריד בין הנצים, וחסל הרומן הקצר. אולם רומנטיות זו עמדה אז ברומו של העולם הגרמני. וכך למדתי לדעת עד היכן העמיקה חדור מחלת-הדור האממאר, ההומוסקסואליות שבגרמניה, שנדבקה ברוב בני העם הזה ושיעד השלבים העליונים של כסא ההונצולרים הגיעה...

שוב עברו שני ימים נוראים, שבהם נאבקתי קשה בכאב הצורב שדכא אותי. הרביתי להתהלך ולעשן... ראיתי אצל אחד משכני בחדר האוכל מחברת רוסית: „החטא וענשו, משפט חרקוב“. שאלתי ממנו לשעות מספר. זה היה הדין וחשבון של משפט ארבעה פושעי־מלחמה: שלשה גרמנים ורוסי אחד, שהשתתפו בחרקוב, ברצח פצועי מלחמה ואזרחים, זקנים, נשים וטף. כהוספה לחוברת נדפסו גם מאמרים אחדים מהעתונים על משפט זה.

איזו תמונה מאיימת של פראות ואכזריות. לדברי העדים ולפי הודעות הנאשמים, התברר שהנאצים יצרו מכונית־תא מיוחדת, שכונה „ההורגת“, ושבה היו הגאוזים משרפת חומרי הדלק חודרים על ידי צנור עשוי לשם זה לתא־האסירים ומרעילים את היושבים בתוכו במשך רגעים אחדים. תלייני ה־ס.ס. הרבו להשתמש במכונית זו בערים: קרסנודר, קיוב, וורוניז, סמולנסק, ריגה ורשה ועוד; בחרקוב בלבד עלה מספר המומתים באמצעי זה לשלושים אלף.

כתם זה של רציחות ברבריות לא ימחה לעולם מעל פני גרמניה. אומה זו הדפה את האנושות אחורנית לתקופות קדמוניות כשעוד לא למדו לכבד את האויב. הנאציות הסתירה את פניה האמיתיים תחת מסווה של שקר, המלחמה קרעה מעליה מסכה זו, וגרמניה נגלתה בכל גוולה ונבלותיה. נהרות וימ־דמים לוו את עלייתה לגדולה של היטלר. גרוריו ותומכיו עורכים ברית־דמים, והמכונית עם אדי־הרעל הנה עד עתה שיא־ברבריותם.

הקטיגור בחרקוב מיצה את מוסר־ההשכל של המשפט, בצטטר את הקטע הבא מדברי ל. טולסטוי: „מהן המחשבות, העוברות במוחן של אחד וילהלם־קיסר המטומטם והסכל? בשעה שנפלט מפיו של סניגורם זה של היונקרים הגרמנים איזו שטות או איזה ניבול־פה, מעוררים הדברים התלהבות, כאילו היה מגלה נצורות. וכשהוא פוסק שחיילי מחוייבים להמית, לפקודתו, את הוריהם ואחיהם, עונים לעומתו „הידד!“, ואם הוא סבור, שיש להפיץ את האיבנגליון ב„אגרוף משורין“ — קוראים לו בהתפעלות „חזק ואמץ!“... וכשהוא מכריז

שבטין אין צבאותיו צריכים לאסוף שבויים אלא להעביר את כל הסינים לפי חרב — אינם כולאים אותו בבית־משוגעים, אלא מוסיפים לצרות: „הידד!“ וממהרים לחתור לסין כדי למלאות אחרי פקודתו... כן, הנאציזם נבט כבר ב„נאומי ההונים“ של וילהלם השני, שטולסטוי הוקיע על עמוד הקלון. השאננות, השחצנות המטומטמת של הגרמני הבינוני, נהנתה והתעלסה בנאומים ההם עוד שנים רבות לפני שהסדיסט המטורף מימש את המליצות הנבובות ההן ויצר את מכונת־המלחמה האיומה, שהביאה שואה על האנושות כולה...

10 לאוגוסט 1944

יש ורעיון ההתאבדות בא לפעם את רוחי המדוכדכה. מעולם לא השלמתי עם דעתו של שופנהויאר, שראה בהתאבדות מעין זכות של המין האנושי. באחד מחבוריו כתב: „בן־אדם יכול לשים קץ לחייו לכשירצה, לא כן החיה.“ קודם כל יש לפקפק באמיתותה של הנחה זו. רבים מחוקרי העולם החי אימתו והוכיחו מקרי התאבדות אצל חיות. אולם, אפילו אם נניח שהשערתו של שופנהויאר הנה נכונה, תראה זכות זו כחולשה ומורד־לב, כיון שתהווה בריחה מפני קושי החיים או בגלל יסורי־אהבה. אולם עתה, תחת כובד הצרות ובשעת הפורענות והשואה, החילותי להבין את הרצון להתאבד. אבל נחשוב־נא את דרכנו... וכאן מתעוררת בקרבי הרוח המעשית של היהודי. כמה שנים עוד אשאר בחיים? אם הכל ילך כשורה — עוד עשרים שנה לכל היותר. רבות בשנים נלחמתי בשביל האידיאלים שלי. לא הרביתי לסבול. אמנם גם לשמחות יתירות לא זכיתי. אבל... להתאבד מפני שרוצחים חטפו את בני־ביתי... קודם כל, הרי המלחמה הזאת לא תמשך עוד זמן רב, ושנית עלי לקחת נקם מהם בשביל כל הסבל הרב שהם גרמו לי־קירי. אולי נזכה הפעם, מאז ישיבתנו העצובה באירופה, לשלם לרודפינו ונוגשינו כגמולם...

12 לאוגוסט 1944

הוי למפלצות ההן! מי יתן ותבוא כבר שעת הנקם־ושלם, שבה

תמוש התראתו של סטאלין: "ידעו התליינים האלה שלא יוכלו להסתר ולא ימצאו מפלט מהאחריות על פשעיהם. הם ישאו את עוונם ולא ימלטו מידיהם הנוקמות של האומות המעונות!"

....גמרתי זה עתה לדפדף בחוברת „איך נספו יהודי ורשה“. כבר ידעתי מהעתונות על מעשי האכזריות הפראית שנעשו שם... כמה הייתי מדוכא ומזועזע ואיך התקוממה כל ישותי כשקראתי את הפרטים המחרידים ההם... אולם למקרא חוברת זו מרגיש אני שלבי קופא בקרבי ועומד מדפוק, ולרגעים היה עלי לעצור בעד בכי, שפרץ מאליו...

קורא אני: „יהודי ורשה קבלו לחודש שני קילו ומאתיים גרם לחם, 25 קילו תפוחי-אדמה וכרוב-סלק, על פי רוב רקובים. מזמן לזמן היו מקבלים 200 גרם סוכר וכמה מאות גרמים סמח. בתורת יוצא מהגלגל — כרוב חמוץ וקורטוב של ריבה. אולם אף פעם לא גרעיני שומן או בשר“...

לבי מתפלץ בקרבי כשאני חושב שבתי, החלשה כל-כך, נאלצה לחיות ממנה כה זעומה, וכן אמה המסכנה, שכבר עברה את סף הששים. וכשאני משמיט מידי, אין אונים, חוברת זו, אני נתקל בידיעה ב„העולם“ הירושלמי שבה מודיע הקונסול הצ'כוסלובקי מבירות, שבשביעי למרס 1944 רצחו הגרמנים 4000 יהודים במחנות הרכוז שבבירקנוי, ובשני למאי אותה שנה רצחו שם עוד 2000 יהודים. שמות הרוצחים ידועים לצ'כים, והם יבואו באתר הימים על עונשם.

הפעם איני שולט בעצבי, והנני בוכה בכי חרישי וארוך, ונודר נדר לעזור בכל כוחותי להעניש את הפושעים הללו, דראונס של ארצות גרמניה. שזכרם לא יסוף מהשניא בעולם כולו את „עם המשוררים וההוגים“, שנהפך לעם של רוצחים ותליינים...

15 לאוגוסט 1944

עברו כבר עשרה ימים מאז קבלתי אותה המהלומה... עדיין הנני המום, אף כי אני מתחיל להרגיש מעין הקלה פורתא. והכרת

הוא שאשוב לאיתני. עלי לשמור על כוחותי הפיסיים והמוסריים, כדי שאוכל להנעים את חייהן ולהקל על סבלן של בתי ואשתי היקרות, אחרי כל מה שעובר עליהן עתה; והן עוד לא הגיעו צד סוף דרך יסוריהן... הלואי וזה היה נגמר כבר, ויכולתי שוב לחזות את פני הנעדרות היקרות! דומה שהמאורעות מראים על שנוי במרץ, שיתחווה בימים הקרובים... כשאני חושב על גורל מכירי — ומספרם לגיון! — שנפרדו מעל נשותיהם וילדיהם זה יותר משנתיים. עלי להודות שלוקיתי פחות מהם. גם זוהי זכות, לא לשחות את מובעת כוס התרעלה עד תומה!...

17 לאוגוסט 1944

לא יכולתי לכתוב בשני הימים האחרונים. מבוקר עד ערב אכל היאוש את לבי. בלילות נדדה שנתי מעיני. הימים היו יפים וחמים, אבל מחשבותי התעסקו בלי הפוגה עם מחמד־יפשי. מה הן עושות בשלה־דקייטא אלו? האם מותר לאשתי לעסוק באומנותה כרופאת־שנים? והתקבל בגלל זה זכויות מיוחדות, ואולי תוכל לספח לעבודה גם את בתנו כעוזרת וכאחות רחמניה? אפשרות זו השקיטה את כאבי, אבל מיד התרידה מחשבה אחרת, שעברה כחץ, את מוחי החולה: „ומה אם רוזיט בתי, יצור כה חלוש ועדין, ושכל שנותיה היתה רגילה לחיי נוחות — מה אם היא מוכרחה לעבוד, בחום המפרץ, עבודה קשה וגסה? ומה אם עליה לעמוד כל היום, יחד עם אמה בת־הששים, ששערוֹתיה כבר הלבינו, ללטש ולהשחין כדורי־תותח, כשוקיפים עומדים עליהן?“... הנני מתמלא חרון וחרדה. אולם מיד בא רעיון מנחם ומעודד: „הלא נחוצים להם רופאי־שנים מנוסים, אין ספק שאשתי עובדת כרופאת־שנים ורוזיט עוזרת, על ידה...“ וכעבור רגעים אחדים שוב באות הספקות והמחשבות המרות לענותי: „ומה מאכלן? ומה ההפצצות, שאינן פוסקות ושעליהן מסופר כאן יום־יום בעתונים ושמכריזים בכותרות שמנות עליהן ועל פרטי החורבן שהן גורמות?“...

אני מרגיש שלבי עומד להשבר. והנה כעבור רגע ושוב זיק

של תקוה חדשה בא לעודדני: "והרי אפשר שהן יושבות עדיין בפאריס? האם לא ספרו לי שנשים, שנאסרו 3 חדשים לפניהן באזור החופש שבצרפת, עוד נמצאות בדראנסי? ואם כך הדבר, למה זה לא מגיעה לי כל ידיעה מהן?... " וההשערות, והמקפוקים, התקוות והאשליות מתרוצצות בקרבי...

והנה זה היום הרביעי שפאריס נגאלה מתרסת האויב. הרי אוכל סוף-סוף לטלגרף ולהודיע... מי יודע, ואולי אקבל עוד קודם לכן, מברק או ידיעה מהן, ותגיע עוד מעט השעה, שלה צמיתי, ונתראה... ורואה אני מחזות-נועם, ונרדם...

27 לאוגוסט 1944

סוף-סוף! פאריס שוחררה. והפעם הידיעה נכונה ומאושרת. מחשבותי פונות, כמובן, קודם כל לרוזיט ולסופיה. אם הן עדיין בדראנסי — שוחררו גם הן או שהן עומדות להשתחרר, רק תנתן להן האפשרות לכתוב או לשלוח מברקים, ודאי שאקבל מהן ידיעות. אולם אם הוגלו חלילה, לגרמניה — מה גורלן? עוד לא הגיע הסוף לסבלי ולעינויי! מי יתן והקיץ הקץ... כי כוחותי הולכים וכלים. לפני זמן מה עוד חשבתי שאשא ואסבול את מכות הגורל. בערפלי תת-הכרתי ניחשתי את הסוף המר. כי למרות כל ההבטחות היפות, שניתנו לי בשפע על ידי האנשים שגורשו, לכאורה, גם הם, נוהרים עדיין משלוח מכתבים לשויץ, כדי שלא יפלו בידי האויב. יש גם להתחשב אולי עם ההכרח להחליף לפעמים קרובות את מקום המגורים, וכיו"ב, לא יכולתי אף-על-פי-כן לתאר לעצמי, שרוזיט ואמה לא תמצאנה כל הזדמנות ואפשרות להמציא לי ידיעה, ולו גם על ידי מתווך ממכרינו. לכן לא הופתעתי באופן ממש, כל כמה שדבר זה היה איום בשבילי. נשאתי בדומיה, באספי את כל כחותי, את המהלומה הראשונה. אולם בנפשי נתהווה קרע, ואני מרגיש בתוצאותיו: חולשה גופנית, שלא הרגשתי מימי עד היום המר והנמהר של 4 לאוגוסט, מענה אותי. שנתי נדדה מעיני והנני מתהפך בלילות על יצועי, וגם אחרי-הצהרים איני יכול לעצום את עיני אלא רק לפעמים נדירות. ויש שכבר בשעות

הבוקר, עם שחר, אני מרגיש עייפות ואפילו אם הנני קורא שעות
רצופות בלילות, אני משכים קום.

עצבי מתוחים עד להתפקע. כשאני מתאמץ לקרא ולחזור לעיין
בידיעות השונות על הפליטים, או כשמדברים בנוכחותי על נדחים
ומגורשים, כובשים ההרהורים על רוזיט וסופיה היקרות את כל ישותי,
ואני רואה אותן גם בהקיצ... איך הן חיות? הישנות הן על קש?...
גם אני ישנתי על קש בארבעה מרכזי ההארכת בג'ניבה. (איוו
אירזניה: לכנות בשם הזה את מלון הלילה של הנדחים והפליטים.
ודאי שלא השלטונות השווייציים המציאוהו...) ודווקא בסיון זה
שנתנסיתי בו יותר מירח ימים במלון אורחיהם זה, הוא שהשפיע עלי
שלא אחיש את שעת בואן הנה. ועל זה אני מתחרט מעומקא דליבא...
ואיך הן ניוונות, יקירותי? היכולות הן לקנות לעצמן דברי אכילה
מלבד מה שהן מקבלות ממטבח המחנה?... אכילה זו שבמחנות! את
סעמה סעמתי במרכזי ההארכת שבשווייץ במשך ירחים, מזה חודש
במנטרי, בתנאים די נוחים בנוגע לאכילה ושינה (היתה לי ולחברי
שבמחנה מיטה אחת) ואף על-פי-כן כחשתי בחמשה-עשר קילו.
זכרונות מכוערים! ולמרות הכל, איני חושב שאפשר להשוות את
מרכזי ההארכת השווייציים למחנות-הריכוז של הנאצים... והנה
כשאני מהרהר ששתיהן — וביחוד רוזיט, שהיתה כל כך בלתי-
מוכנה לנסיגות כאלה, הושלכו פתאום לתופת זה של מחנות-הריכוז
הגרמניים — לבי דוי עלי. איך שהשומרים במחנות ההארכת
שבשווייץ לא היו מטומטמים, משועבדים לתקנון ועינים את העצורים
— פרט ליצאים מהכלל — האפשר לדמותם למלאכי-החבלה, שהיו
ממונים על מחנות-הריכוז הגרמנים שבדראנסי ויתר המחנות
שבצרפת וגרמניה?...

על דראנסי שמעתי מפי אחת שהיה כלוא שם שני חדשים בשנת
1941. זה היה אדם במיטב שנותיו, בן 35. כשעצרוהו בריאותו היתה
טובה. ואחרי שחי יותר משנה בעיר-הרחצה איקס-לה-בון, (והנהו
אדם בעל אמצעים) לא שב עדיין לאיתנו. בדראנסי בחרו בו
העצורים כראש-החדר מפני שהצטיין אז בבריאותו ויכול היתה.

בכוחו ובזריותו, להגן על חבריו, לבל יגנבו, מהעצורים החלשים ביותר, ממזונם הקלוקל...

ולבור-כלא כזה הושלכו יקירותי. ולמה? מפני שהן יהודיות? או מפני שגרמניה, שכבר כבשה 12 מיליוני אנשים (נשים, זקנים וילדים) בארצות אירופה לעבדים — עוד זקוקה לידי-עובדים נוספות?...

גלות זו של תושבי ערים ואזרחי ארצות שלמות בוצעה בסדיוזם אכזרי, שעוד לא ראו כמותו (ביחוד כשהמגורשים היו יהודים)...

והרי קבלתי זה עתה מכתב מ„הצלב האדום“ השווייצרי, שבו מודיעים לי „שלצערם הגדול אי-אפשר להם להתחיל ברגע זה בחקירה בדבר גירוש אשתי ובתי, היות שהשלטונות הגרמניים מסרבים למסור איזו ידיעה שהיא בנוגע ליהודים“...

הרוצחים הללו! בלבי בוערת להבה של שנאה על עמלקים אלה שבימינו, ולהבה זו לא תכובה...

29 לאוגוסט 1944

הרי לפני התצלום הראשון של מחנה-הריכוז בדראנסי. עוד בשנת 1942 היו מספרים על בית-כלא ענקי זה, ששם כלואים היהודים בצפיפות איומה ומסורים לאכזריותם ורשעותם של הג'רמנים ושומרי בית-הכלא, שרובם מבני קורסיקה הזדים. כשבאתי באפריל 1943 לעיר-הרחצה איקס, סיפר לי אחד ממכירי, שבילה ששה שבועות בבית-כלא זה, מסבלם הרב של העצורים שם. אסרוהו בערב יום-הכפורים. ואך הביאוהו לשם היה עד-ראיה למחזה שלא ישכח כל ימי-חיו. אחדים מראשי בני העדה היהודית שבפאריס ומטוביה, משמנה ומסולתה, ביניהם גם מי-שהיה מיניסטר, מר מס, העורך-דין המפורסם ולנסי, שהיה גם ציר-המורשון, ורופאים ועורכי-דין מפורסמים, הוכנסו לתצר גדולה. על כולם גזרו לעמוד נשענים לקיר, כשפניהם לעבר העצורים, שהקהלו בפקודת המנהלה. ראשי-העדה שאלו את עצמם: האם רוצים כבר

להמיתנו ביריות?... אחרי עמידה ממושכה הובילו את כל העצורים, וגם את „המכובדים” ביניהם, ל„מנין” או מעין בית־תפילה, שסידרו באחד הצריפים. מובן שכל הקהל היהודי הזה, שנאסר לפני ימים מרעטים רק בעוון היותם יהודים, רצה לשפוך את לבו לפני אביו שבשמים בליל „כל נדרי”. אולם לצריף יכלו להכנס בקושי רק מאות אחדות, והנה נדחק והצטופף לפני דלת הצריף קהל של אלפים וכולם נדחקים ומסתערים לבית־התפילה. אחד דחף את השני, קמה מהומה ופרצה תגרה בין המסכנים. באו הג'נדרמים הרשעים והחלו להכות על ימין ועל שמאל, מבלי שים לב למין ולגיל... וכדי בזיון ורוגז... מכירי זה סיפר לי מגסותם ורשעותם של אותם השומרים הקורסיקאים. הם היו חוטפים מפיות העצורים את הסיגריות, שהיו דומסים בעקבי נעליהם המסומרות, כדי שהמסכנים לא יהנו מעשון הסיגריות ולא ישכחו את רישם. והרי היתה זו ההנאה האחרונה, שנשארה לעצורים...

והרי לפני תצלום מחצר־המשטרה של דראנסי... ורואה אני בעיני־רוחי, איך בתי ואשתי היקרות יושבות בחצר זו הדוקות אחת לשניה ומשוחחות בלי ספק עלי ומעלות את זכר סוילינו בעיר־הרחצה איקס ובסביבות גרינובל, ימים־מספר לפני שעברתי לשוייץ. אני מאזין אפילו לקטעי שיחותיהן: „ודאי שאבא מודאג על שאין הוא מקבל את מכתבינו, שנהגנו לכתוב לו פעמים בשבוע, ואולי חושש הנהו פן נתפשנו... על כל פנים טוב שלא אסרו גם אותה, כי בשבילו זה מסוכן יותר מאשר בשבילנו... עוד מעט והמלחמה תסתיים ונתראה פנים; ושמחת הפגישה ודאי שתשכח לנו את כל צרותינו...”

אמן ואמן! והלוואי שיום זה יבוא יבמהרה, כי יסורי הצפייה הזלכים וקשים ביחס גיאומטרי לימים ולשבועות.

והרי עוד צילום: תמונת אולם־הכניסה של מחנה־הריכוז בדראנסי. מתחת לתמונה — כתובת, האומרת: „80,000 יהודים כבר עברו באולם זה לפני שנשלחו למחנות־הריכוז בגרמניה”. ועל התמונה רואים רק פינה מאותו האולם: שולחן, כסא ומכשיר טלפון.

על הקיר מודעה בצרפתית ובגרמנית „אכטונג! אכטונג!... במודעה
 אזהרה חמורה להודיע דברי־אמת על המוצא, על תאריך הלידה
 וכיו"ב. העבריינים, מזהירה המודעה, ייענשו עונשין חמורים.
 באזהרה זו פונים במיוחד לגשים היהודיות. כי הגברים היו נבדקים
 בדיקה גופנית, וכל הנמולים לא יכלו „לזייף“ את זהותם ולעשות
 את עצמם „אריים“. עכשיו אנו מבינים למה טרחו הגרמנים ורשמו
 את הגשים היהודיות וילדיהן. זה היה רק לשם גירושן למחנות־
 הריכוז. הגשים היהודיות בצרפת לא הבינו בתחילה את הפח שטמנו
 לרגליהן, ואפילו כשבעליהן הצליחו לברוח או להסתתר, היו נשותיהם
 הולכות להרשם במשטרה. זכורני, שאחדות מהן מלאו „מצוה“ זו
 בהתלהבות יתרה. ובאזני שמעתי, איך אשתו של קצב יהודי באלזס
 ענתה במשרד המשטרה בלימוג' ואמרה: „כן, אזוני! אני יהודיה
 והנני מתגאה בזה. בבקשה, רשמו אותי כיהודיה!...“ אפילו הגי'נ'
 דרמים הרושמים היו במבוכה. והקצין, המנצח על המלאכה, אמר
 לנו, שלרשימה זו לא תהיינה תוצאות של ממש, כיון שמחוז לימוג'
 היה מחוץ לתחום הכבוש על־ידי הגרמנים. „לעולם לא נמסור את
 הרשימה הזו לגרמנים!“ הוסיף הקצין.

שקר וכזב!... עבדים נרצעים היו הוישאים לגרמנים.
 אני מתאמץ לתאר לעצמי את מאסרן של בתי ואשתי. כבר
 אסרונו פעם — ואותם הג'נדרמים — אותי ואת אשתי. זה היה
 ב־31 ליוני 1941, ימים מספר אחרי שגרמניה הכריזה מלחמה על
 רוסיה, ביום ב' בבוקר, בשעה 7, ראיתי שני ג'נדרמים באים לביתי
 רכובים על אופניים. אחד מהם, מאיו, שהכרתי, שאלני לתעודת־
 הזהות שלי. הושטתיה לו באמרי: „אולם הלא בדקת אותה כמה
 וכמה פעמים!“ — „זה כדי להוכיח אם הנך פליט רוסי“ — „אמנם,
 [אני פליט רוסי!“ — „האם לא גלחת בצבא וורנגלז“ — „לא“
 — „התבין, אחרי הכרזת־המלחמה על רוסיה קבלנו פקודה להביא
 לקסרקטין את כל יוצאי רוסיה, הנמצאים במחוזנו“ — „אולם איני
 אורח סובייטי, אלא פליט רוסי, הנהנה מהגנת הקהליה הצרפתית,
 והריני מלבד זה בגיל של למעלה מששים שנה“...

— טוב, אטלפן לממונים עלי. אולם עליך לתת לי את הקדקך, שלא תזוז מכאן עד שאשוב מהדואר... — טוב! הנני מבטיח לך בנאמנות". כעבור רבע שעה חזר מאיו. בינתיים נפוצה בכפר הידיעה, שבאו אלי ג'נדרמים. שכננו פיאר, פועל בנין וותיק, שאמרו עליו שהוא עשיר ושיש לו מאה אלף פרנקים ושגמר לפני זמן־מה לחפור את גינת הבית שחכרנו, בא לבקש את 35 הפרנקים, המגיעים לו. שלמתי לו ואמרתי לו דרך־הלצה: "לא כדאי הית להודרו. בני־משפחתי היו משלמים לך גם בהעדרי". הזקן נבוכ, עיווה את פניו למעין־חיוך והלך לו שפי...

— טלפנתי, אמר מאיו, והעברתי לממונים עלי את כל טענותיך. שאלוני: "האם מר עברלין עובד? ענית: לא! ובכן, ענו, תביאו הנה יחד עם אשתו"... — ואותי גם כן, הלא? קראה פתאום בתי מבלי שאיש סנה אליה.

— לא, את הנך צרפתי! (היא נולדה בצרפת ועל סמך זה התאזרחת). הפקודה שניתנה לי אומרת: רק הרוסים. הסתכלתי בפני בתי היקרה, ואראה שהיא מתכוונת לעמוד על שלת: שיאסרוה יחד אתנו ושהיא נכונה לצאת אתנו גם לגולה ולמחנה־ריכוז...

— השארי, יקירתי, אמרתי לה. חושבני שנעדר רק למשך יום אחד. זהו ודאי רק מבחן של תעודות־זהות...

— טוב, אבא!

— ועצתי היא, שתקח אתך גם לבנים, הוסיף מאיו, גם צידת לדרך ואפילו שתי שמיכות...

— הנלך ברגל?

— כמובן...

— לא, שבעה קילומטרים ברגל — זה בלתי אפשרי בשביל אשתי, היא תתעייף. טלפן־נא לג'ורג' בשטוניף שיבוא הנה עם מכוניתו.

— ניהא!

כיוון שראה אותנו כאסירים, שינה הג'נדרם את טעמו ונהגו כלפינו. ממכר טוב הוא נעשה לנוטר קשה ומפקד חזק את מרותו. כשפניתי אליו בשאלה על כרטיס-המזון שלנו: "היום סוף-החודש וצריך להביא את כרטיס-המזון לעירייה, כדי לחדשם" ענה: — במחנה יתנו לך כרטיסים אחרים...

— הנך אומר "במחנה"! האינך ממחר לחוציא את גזר-דינך ולהקדים "נעשה" ל"נשמע"?...

הסתכלתי בו מן הצד. תשובתו לא הרגיזתני ביותר. ידוע ידעתי, שעוד הדרך רחוקה עד "המחנה"; אבל רשעותו הטפשית של משרת-הנאצים זה עורר בי בחילה.

כעבור חצי-שעה הגענו למשרד הג'נדרמים. אחרי שיחה קלה עם הג'נדרמים של המשרד, שכולם היו ממכרי, כיוון שזה שנתים שגרנו באותו כפר, הזמנתי ארוחת-צהרים מהמסעדה הקרובה. אכלנוה לתיאבון וביילינו לבדנו את שעות אחרי-הצהרים בחצר הג'נדרמריה על שני כסאות בצלו של עץ ערמון. העלינו את זכרונות-הנוער, כשנפגשנו בפעם הראשונה בנשף של סטודנטים יהודים בשנת 1903. תקוות... שמחות... סבל... לידתה של בתנו. צעדיה הראשונים, שחרותה. שנות עבודתנו הקשות: אני כעורך-דין והיא כרופאת-שנים... כל הזכרונות האלה העברנו לפנינו כבסרט... לא היה שום ספק בשבילנו שמאסרנו היה שרירותי. היינו פליטים בעלי דרכיה ננסינית, נתינים רוסיים בלתי-סובייטיים, ומסעם זה זכאים היינו ליהנות מחסות הקהיליה הצרפתית, וכמו כן מזכויות הצרפתים ובני-בריתם בכל מה שנוגע לדירה, מסים וכיו"ב. דומה היה, אפוא, שלא מן הדין הפריעה הג'נדרמריה את מנוחתו. ואם אף על זאת אסרונו — הרי שיד ה"בושים" על העליונה, והם המצווים והמפקדים עכשיו בצרפת. עובדה זו נסכה עלינו רוח ברירות ועצב.

כשיד הערב אכלנו מהצידה שהבאנו איתנו, ושאלנו את הג'נדרמים איפה נישן. הם הציגו לנו את חדר-ההסדר והנשיכה של החדר גים ששוחים על הקרקע או במארג-הבית. היינו רואים ציור בששפים אסירים, שעירחתינו גבוהים על קרשים מרובים בלילה בלילה.

מזרונ־קש כמצע־ליל. בחרנו בתאי־הכלא. וכיוון שפודעניות היום
עייפו אותנו, שקענו בתרדמה עמוקה. למחרתו שאלו הג'נדרמים מאת
הממונים עליהם בנוגע לפקודות חדשות כלפינו והובאנו ללימוג
במכונית. את שכר־הנסיעה שלמנו, כמובן, מכספנו.

הועדה למיון הרוסים נמצאה בבית־חרושת שפורק ממכונותיו.

כיוון שתורנו טרם הגיע ביום בואנו, שכבנו באולם־שינה רחב־
ידים על קרשים עשויים לכך, המחוברים ביום אל הקיר. ישנתי לבוש
בבגדי, ואשתי ישנה בחדר כמוך, יחד עם שתי נשים רוסיות, שאחת
מהן היתה רופאה ובנה, שגמר את הפוליטכניקום הפריסאי (בית־ספר
הגבוה ביותר שבצרפת למהנדסים ולקצינים, הזקוקים למתמטיקה
גבוהה) היה קצין בצבא הצרפתי. באולמנו ישן גם „פופ“ (כומר) רוסי,
שמראהו היה כמראה שליח דתי, בעל זקן, היורד על פי מדו־זיה, זקוף־
קומה וכוחו במתניו למרות 74 שנותיו. אסרוהו בבית בתו, שהיתה
נשואה לצרפתי, מנהל אחוזתו של הגנרל מריון, שעמד בראש „בית־
הנכים“ המפורסם שבפאריס, ששם קבריהם של נפוליון ובנו והמרשל
פוש. כומר זקן זה הוכרח לבוא לוועדה זו ברגל, מהלך שבעה ק"מ
מהאחוזה, שבה התארח. עוד נמצא בתוכנו קפיטן רוסי, שנלחם בשעתו
— במלחמה העולמית הראשונה — בסלוניקי. וכשבא למחנה־המיון
הכיר במפקד המחנה חבר־קצין, שגם הוא נלחם בשעתו בשורות הצבא
הסלוניקאי. המפקד הצרפתי היה נבוך עד מאד, ובא לבקר את חבר־
לנשק. וכך היינו עדי־שמיעה לספורי־זכרונותיהם. היו בינינו גם כמה
יהודים, שנלחמו בשנות 8—1914 כמתנדבים בצבא הצרפתי. דשו של
אחד מהם היה מקושט בחמשה סרטים ססגוניים (סימן לחמשה אותות
הצטינות במלחמה). שאלתיו, למה לא התאזרח בצרפת ויען: „לא
רציתי שיחשדוני, כי שפכתי את דמי, כדי ליהנות מזכויות־יתר, שמהן
נגנים רק אזרחי צרפת“.

לא ישנתי כמעט אותו לילה, ולמחרת בבוץ עברתי למי וצוות
דמיון, ונדה א דורה מורכבת טעניד־שארה צליון באה לאג. שמימין
צבא וצבא.

קומב, איש-המשטרה ובלש חרוץ, חקרני שתי-וערב ובחן את כליותי ולבי. הוא היה אחד ממשתפיה-פעולה לתיאבון עם ההיטלראים ורצה לבלבלני ולהרגיזני. כשעניתי לו על שאלתו לאומנותי, העיר: „ולא נענש אף פעם“ והוסיף, לתשובתי השלילית, כלאחר-יד: „הן רבים מבני-אומנותך נענשו“. — „לא פחות ולא יותר מאשר באומנויות אחרות“ עניתי לו בשקט.

כשקומב ראה את חיוכה האירוני של אשתי, שנעלבה מהחשדים שהטיל בי, גער בה: „את הצוחקת עוד תצהיבי בצחוקך“ (היינו: עוד תבכי לבסוף...) ואען אף אני חלקי: „אפשר, אדוני הקומיסר, אבל זוכר אני אימרה צרפתית אחרת: „יצחק יפה זה שיצחק האחרון“. קומב שלח בי מבט זועם ושלחני מלפניו באמרו: „נא לא לשכוח שמהיום והלאה אינכם יכולים לעזוב את מקום-מושבכם בלי ״שיון״ — „אולם — עניתי — גזרה זו חלה עלינו מאז שנת 1939, כמו על כל הזרים...“ — „כן, אולם בעתיד גזרה זו תהי ממשית יותר, והעונשים — יותר חמורים.“

במלים אלה נפרדנו מעל ועדת-המיון. כך זכינו לטעום ביומיים אלה את טעם המחנות שבצרפת: הזנה גרועה ובלתי-מספיקה (האוכל היה מורכב ממרק בלי שומן וחתיכת לחם) חדרי-שינה מזוהמים ומוא-רים באופן גרוע, בתי-כבוד, שקשה לתאר את זיהומם, ושומרים גסים וזועפים. שומר הכניסה למחנה, מהדרגה הגמוכה ביותר של הבלשים, הכיר בי בחושה-הריח המיוחד שלו מתנגד קיצוני, ואמר לי, כשעברנו על ידו, בעזבנו את המחנה:

— „לא חשבתי שתצאו לחפשי...“

— „עוד תנחל אכזבות אחרות,“ עניתי לו.

31 לאוגוסט 1944

משפט אחד בכרוזו של הפלדמרשל פון פאולוס, שנוצח בסטלין-גרד והתקומם נגד היטלר, מראה שהמנהיגים הגרמנים החדשים עוד לא הגיעו לידי הבנת עוונותיהם והשגת פשעיהם שלהם ושל אחרים, שנעשו לטי פקודותיהם. בין יתר דבריו אומר פון-פאולוס בקול-הקורא

שלו: „עלי להוסיף שהאמצעים שאחזו בהם (הגרמנים) ביחס לתושבי הארצות הכבושות הם למורת-רוחם של החיילים והעם הגרמני, שישאו את תוכחתו של העולם כולו“...

כמה שקולות ומדודות הן המלים הללו, המסתירות אמיתות בלתי נעימות לתלייני הגיסטפו. אף-על-פי שפון-פאולוס סובר „שזה היה למורת רוחם“ — אין בזה אף צל של אמת: רצחו ועינו במורד-לב מיליונים של אזרחים, זקנים וטף, נשים ויונקים, בתאי-גזים ובכבשנים; הדליקו בתי-חולים ושרפו חולים ופצועים. הדליקו בתי-כנסיות על-המתפללים שבהם, שהצטופפו בתוכם, (כמו באורדור שבצרפת)... ובשביל מעלליהם אלה „ישאו רק את תוכחתו של העולם“... לא, מר פון-פאולוס! הפושעים האלה יועמדו מול רוביהם של זקיפי בתי-הסוהר או ייתלו על עמודי-קלון בכל מקום שיד המשפט תשיג, ויד זו של הצדק והמשפט תדע לגלות אותם גם בקצה-העלם.

12- לאוקטובר, 1944

לא קבלתי כל ידיעות מיקירותי. כנראה שלא שוחררו עם הקבוצה האחרונה של דראנסי, 1800 העצורים, שאנשי ה-וועהרמאכט שנמלטו על נפשם, נטשום במחנה. איפה הן נמצאות עכשיו? במחנה? ריכוז? שבגרמניה או באחת מארצות-הכיבוש? היות והמלחמה עוד תמשך כנראה ימים רבים, וכמעט ודאי, שאם לא יארע משהו בלתי-צפוי מראש, היא לא תגמר עדיין בסתיו הבא, יוסיף הסבל המדאיב והמדכא של הפרידה לענותני עוד במשך ירחים רבים...

יקירותי המסכנות! מה יהיה גורלן בחורף הקשה והאכזרי, הממשש ובא? אסרו אותן בחודש אוגוסט. כמעט ודאי שהן לא היו לבושות בגדי-חורף חמים, ויודעני מה היו מרשים לאסירים בצרפת לקחת אתם בשנים 44-1939, והרי גם במחנה דראנסי ההזנה היתה בלתי-מספיקה, ולפי סנפורו של אחד העצורים היו מקבלים שם בצהרים ובערב צלחת מים חמים, שלפעמים היו מוצאים בה גם חתיכת גזר. ואיך תוכלנה לשאת ולסבול את חומרותיו של המשטר הבלתי-אנושי שבמחנות אשר בגרמניה? מחשבותי מתבלבלות ואני חושש פן אצא מדעתי... הנני כובש את רגשותי, מרכז את כל כח מרצי ומשתדל

לברר את המצב לאור ההגיון הקר: אשתי רופאת־שנים, והם זקקים לרופאים במחנות הריכוז שלהם. והן אפשר הדבר שמטעם זה תזכינה ליחס יותר טוב?... אולם מיד אני נזכר בשיחות שהיו לי עם רופא השנים מבית־ההארחה, סט. סרג', בשעה שטיפל בשני. לדעתו אין משתמשים במחנות־הריכוז הגרמניים, בנגוד למחנות שבשווייץ, בשום רופא יהודי. דבריו אלה דכאוני עד מאד... והנה ניגשה אז אלי הגברת פ. ובשורה בפיה. היא קבלה מכתב מפאריס. שם תוהו־ובוהו. החבר י. שוקע ממש בים של מכתבים, המתקבלים מכל קצוי ארץ, ובהם פונים בשאלות על קרובים, שהיו עצורים במחנות שבצרפת. אולם עצורי־המחנות ששוחררו בינתיים — וביחוד אלה מדראנסי — נסוצו על פני צרפת כולה. והיות שהתחבורה עוד לא סודרה והמכתבים מתמהמהים ימים רבים בדואר או אינם מגיעים כלל לקרובים ולידידים — נקל לתאר את התוצאות...

ושוב מעודדות אותי תקוות: אפשר שהן נחות מסבלן הרב בבית ידידים, ואולי חזרו לאותו כפר סיסק, שבו נאסרו, כדי לחפש שם את הפציה... ומכתביהן, שאין כל ספק שכתבו, ודאי שאינם מגיעים, כיוון שהתחבורה הופרעה...

מי יתן ולא אצטרך לחכות עוד ימים רבים למקרא המלה היקרה לי מכול: הננו!... ימיה־צפיה האחרונים היו בעיני לשנים ארוכות ומרות...

14 לאוקטובר, 1944

הנה עוד צרי ללבי הדואב, הזקוק כל כך לצרי זה. סח לי מכר אחד, שבניגוד לדברי רופא־השנים, מרשים הגרמנים לרופאים יהודים לטפל בחולי המחנות; ואחד מידידיו, רופא יהודי מפאריס, עובד במחנה בתורת רופא, ולו אף מרשים לשלוח לאשתו, שנשארה בפאריס, גלויות מאלה ששבויי־מלחמה שולחים. ואין צורך לומר שידיעה זו גרמה לי שמחה רבה ועודדתני. אלה, שלא נתנסו ביסורי לא יבינו, כמה שיחות מקריות אלו, המספרות דבר והיפוכו, מזעזעות את עצבי, והן משולות לאותן המקלחות הסקוטיות, שהקור והחום מתחלף בהן בזה

אחר זה. אחרי השמחה והגיל — תוגה ועצב. ואחרי התקוה —
יאוש! — — —

8 לנובמבר, 1944

אני חוזר מביקור אצל ידידי ק. ברחמי משם כדי שלא אתפרץ
בבכי. הנה זה יומים שבתו הרכה, תינוק נחמד, החלה ללכת. אמה
עוקבת אחריה בעיני חיבה ורחמים, והקטנה מהססת עדיין ומתהלכת
בצעדים קטנים ופזיזים. היא ממהרת מפתח פן תיפול...

גליגלים זכרונות צפים ועולים: שוב רואה אני את טרקליננו
הקטן ברחוב ס"ט אנטואן בפאריס. הנני שב הביתה מעסקי ומוצא את
אשתי קורנת. היא שולחת מבטי חיבה ו"אוכלת" ממש את רוזיט
הקטנה שלנו, המנסה בפעם הראשונה את כוחה בהליכה. הנה עבר
התינוק מתוך בטחון מחושב את המרחק בין הפסנתר והתנור...

"זה היה כה מפתיע", מספרת לי אשתי. "היא שחקה בצעצועיה
על הארץ, סמוך לכורסא. פתאום קמה ובצעדים קטנים החלה להתקרב
לפסנתר, ושם נפלה, מבלי לגרום לעצמה כאב, ונשארה שכובה דקות
מספר על הארץ. ושוב קמה וחידשה את נסיון ההליכה..." כמה חמודה
ומתוקה היתה רוזיט בפסיעותיה הראשונות, לאורך הטרקלין הקטן
שלנו!

ואיה עכשיו ומה מעשיה בשעה זו, כשגשם דולף נתך ארצה?
הוי, לרוצחים הנאציים! לו היה בידי תת־מקלע, הייתי מוריד כמה
וכמה מהם שאולה... לאסור על אשה לכתוב לבעלה, ולבת — לשלוח
אגרת לאביה! וגם לא פעם בחודש! וגזרה אשמדאית זו חלה רק על
העצורים היהודים... רשעות זו מהי? האם מחלת־הרדיפה אצל נוגשים
מטורפים כלפי קרבנותיהם: נשים וילדים חפים מפשע? האם זוהי
שנאת־הגזע של "אריים", שבקלסתר פניהם של רבים מהם קוים
מונגוליים מובהקים? הוי, לחיות רעות מתועבות אלו, המתעללות בקר
בנות חסרי־ישע! אין רחמים ואין סליחה לגבי מפלצות אלה בעלות
פני־אנשים...

גרמניה מוסיפה לסרב בעקשנות להמציא ל"צלב האדום" ידיעות על עצורים, "מוצא יהודי". איזו התמדה במשטמה! מקורה של שנאה כבושה זו ברמאות עצמית ובסדיוז. הנאצים מרמים עצמם, בפטפור סיהם על "הקרב שיהדות העולם עורכת בהם" (יהדות זו שברובה הנה פאסיבית ואדישה)... והלא ידוע שהסאדיזם שכיח עד מאד אצל הגרמנים.

"הנאציות רואה את עצמה במצב-מלחמה עם היהדות" הצהיר סונדרמן, אחד מעוזריו הראשונים של היטלר, כשרצה להצדיק את גירושם של האזרחים היהודים בארצות-הכיבוש, דבר שהיה בניגוד גמור לחוק ולמשפט הבינלאומי. אמתלא מוזרה ומגוחכה! הלא הנאציזם הוא שהחל לנגוש ביהודים באופן האכזרי ביותר: רק כבש ארצות באירופה, ומיד החל מפלה לרעה בין יהודי לשאינו-יהודי. את כל היהודים היו שולחים למחנות-ריכוז, בלי כל הבדל בין יהודים "אויבים", "גייטראליים" או אפילו "בני-ברית" (אונגרים, רומנים ואיטלקים). ההיטלראים השתמשו ביהדות כבדחליל לתעמולת-הזוועת שלהם. כדי להסביר לגרמנים את יחס השנאה כלפיהם מצד אוכלוסי ארצות-הכיבוש, כמו גם את יחסם השלילי כלפיהם מצד המדינות הנייטראליות, המציאו הנאצים את דחליל "התעמולה היהודית נגדם". הגרמני הבינוני הנהו יצור פשוט ומטומטם, שאינו יודע חכמות. כשהתעמלנים משפיעים עליו מתורתם ומאמנים אותו, עוברת המשטמה "הטבעית" שלו כל גבול ונהפכת לסאדיזם. הרי לפנינו קטע מיומנו של שווייצי אחד, שמצאנו בעתון "La Suisse", מ-3.11.44:

"... הפלוגות הצבאיות, שהגרמנים עזבו לנפשם, בברחם, — איני מוצא ביטוי אחר — לא יכלו לעמוד בפני הלחץ של המתקוממים. הם הצילו אמנם את "הכבוד הצבאי" על ידי כמה יריות, שלא הביאו להם שום תועלת של ממש, אבל נתנו בזה, שלא מרצונם, לפאריסאים את האפשרות להלחם ולהציל את כבודה של הבירה הצרפתית בעיני הפאריסאים עצמם ובעיני העולם כולו... אמנם הגרמנים הללו אינם די פקחים ולא די הומניים: שכן נטשו בבריחתם קרוב ל-1,500

מצועים אנושים באחד מבתי-החולים שבפאריס בידי רופא צבאי א' ד', אחרי שלקחו אתם את כל הציוד הרפואי. חוץ מזה התעללו הפראים שביניהם באופן אכזרי בשבויים מאנשי-המחתרת שבצרפת. העתונות הצרפתית נתנה כמובן פרסום רב להתעללות ברברית זו, ומעשיהם האחרונים אלה השכיחו את כל ההתאמצויות שעשו הגרמנים בראשית ימי-הכיבוש בצרפת להראות מהוגנים, מתורבתים ולהתחבב על תושבי פאריס..."

4 לדצמבר, 1944

חמשת הנאשמים במעשי-הפראות האכזריים שבמחנה מאידאניק נוצנו למות פומבי עלידי תליה. המשפט החל ב-27 לנובמבר בפני בית-דין פולני מיוחד לאותו משפט. המזכיר של ועדת החקירה הסובייטית-פולנית, סובולסקי, שאינו יהודי, הודיע שבקרבת המחנה גילו מיליון וחצי פגרי-מתים, מספר המעיד על פראות שאין לה כמעט שער. והוא הוסיף שבבוא הצבא הסובייטי, עוד מצאו מלאי של גז רעל, שהיה מספיק להמית עוד כארבעה מיליון...

תעודות יהודיות שנתפרסמו בינתיים מלמדות אותנו שמחנה-ההשמדה במאידאניק היה מיוחד בשביל היהודים בלבד. גם בתעודות היהודיות מדובר על מיליון וחצי קרבנות. והנה מתעוררת שורה של שאלות: האמנם נתפסו עד כה רק חמשה מכל תלייני מאידאניק? הלא בשביל להמית מיליון וחצי נפש דרוש היה מנגנון גדול של פקידים, הממונים על הרעלה, על שרפת המתים וכו', גם אם נביא בחשבון את השכלולים המודרניים ביותר עם כל אבזריהם וכל מלאי גאזי-הרעל... ואפילו אם נניח שחלק גדול מהתליינים, הטבחים, המר-עילים, השורפים (וכל השמות הללו אינם מספיקים בשביל אותו המפלצות בצורות אדם) ברח לגרמניה — למה לא דנו אותם, כנהוג, שלא בנוכחותם? ואיך זה נגמר משפט כזה (מיליון וחצי קרבנות! אמנם רק יהודים...) במשך ימים מספר? עוון זה, שקשה להבינו, יחול על 70 מיליוני "הנוצרים" של גרמניה הגדולה כמו גם על ראשי מאות מיליוני הנוצרים של אירופה, שעברו בשתיקה על הרצח הענקי, המד-הים והמפליץ, שאין לו דומה בדברי-הימים, והשותקים עדיין גם היום...

איזה טמרלן ואיזה צ'ינגיז-חן ואיזו פלישות של צהובים או שחורים, שיכסו את עין אירופה, יוכלו להתחרות באכזריותה ופריצותה של „החיה הבלונדית“ של ניצשה ובקנאים של לותר ואיגנציוס מלואיולה. שהפעם השתתפו כל נציגיהם יחד, על כל תאוותיהם ותשוקותיהם החולניות, בבצוע הפשע הבהמי, שאין לו דומה.

זכרו ימות-עולם וראו אם היה כדבר הזה: להרעיל במשך כמה ירחים באיזו פנה נידחה שבפולניה כמה מיליוני נפשות חפות מפשע, בלי הבדל מין וגיל, מתוך אמתלא שגעונית בדויה, שהכריזו מלחמה על היהדות העולמית... האם לא חידשה גרמניה המודרנית במאה העשרים ובממדים גדולים פי-כמה את הפשעים שנעשו בידי אינקוויזיטור משוגע של ימי-הבינים או אחד האבירים הפראים שבימי מסע-הצלב, או ראשי-כנופיות של קוזקים פראים שכורים מדם? לכן גם פשעם של הגרמנים גדול פי כמה מפשעי כל הרוצחים „ההיסטוריים“ יחד, וגרמניה הפוליטית, הסוציאלית המודרנית לא תרחץ בנקיון כפיה ולא תוכל להכנס לחבר האומות לפני יובל שנים, ועד אז עליה לטהר עצמה ולחנך דור חדש, שיתעב את היטלר והמיליטאריזם.

לפני יותר מארבעים שנה, בימי „ענין דרייפוס“ קראתי באחד ממאמריו של אורבין גוהיה (U. Gohier) * שיצא אז מכליו, כשחייבו את דרייפוס, — את המשפט הבא, שנשאר תקוע בזכרוני: „מי יתן ויבוא אטילה צהוב חדש לשלוח אש באבוקתו באירופה הרקובה ול-טאטא טאטא-השמד“... אטילה לא בא. את דרייפוס חוננו והושיבו לו את כבודו הראשון, ממלכה צהובה אחת, סין, שיחררה את עצמה הודות לפעילותו המהפכנית של קומץ אנשים מתקדמים, שבראשם עמד סון-יט-סן, וממלכה צהובה שניה, יפאן, התחברה לארצות-הפא-שיום. היטלר נצח בקלות יתרה את הסוציאלי-דמוקרטים, שלא היו סוציאליסטים ולא דמוקראטים ונסך על העולם רוח של פראות, שרק מהפכה אמריקאית ואירופית — יחד — תוכל לטאטא ולהרחיקו, ולא — הקיץ הקץ על התרבות הלבנה בעולם, שתשקע במערבולת של ברב-

(*) עתונאי מהפכן, שלימי זקנתו היה לאחר והפך ל... אנטישמי.

ריות, וסופה יהיה כסוף תרבויותיהן של בבל, יוון, ורומה. אחת משתי אלה: או שתקומנה אירופה ואמריקה מחדשות ומתוקנות על בסיס הצדק החברתי והיושר האנושי, — או שהעולם יטבע בפראות גזענית, במלחמות גוג'ומגוג-של-עם-בשכנו שלא תפסקנה, העולם כולו ייהפך לשדה-קרב-וטבח עם מחנות-השמדה בסגנון מאידאניק, בכל פינות תבל — — —

4 לדצמבר 1944.

— — — הרדיו משדר שחמשת הנדונים ממאידאניק ניתלו. הם הודו שהמיתו 18.000 יהודים ביום אחד. עוד הודו שבשעת ההמתה הצבורית היתה תזמורת מיוחדת (תזמורת יהודית!) משמיעה וולסים של שטראוס...

החיה הבלוגדית זקוקה בשעת הרקת כיח השנאה הבהמית שלה ל"ליווי מוסיקלי"... המתה המונית לצילי מנגינות ווינאיות מתוקות... סאדיזם ופרחית-זכרני...

זכור את אשר עשה לך עמלק! — — —

8 לדצמבר 1944

עצבי מתוחים מחדש. המלחמה נמשכת והולכת, ולפי הצהרותיהם של הגנרלים האמריקאים יקיץ עליה הקץ אולי בקיץ 1945, ומחמדי-נפשי סובלות עדיין ומתענות אי-שם. כאן, הנני לפחות בחופש — אמנם חופש יחסי. רק פעם בשבוע מותר לי לצאת העירה עד חצות הלילה. בכל יום ששי עלי להתיצב בשעות הבוקר בג'נדרמריה אשר בשמפל. מעשר בערב עד 7 בבוקר אסור לי לעזוב את הפנסיון. אולם, סוף-סוף, מסב אני לשולחן, שערון. לדיירי הפנסיון בחדר נאה ונקי, וישן במטה ולא על קש, על קרש או על הרצפה. וכשאני מהרהר שבעוד ירחיים תמלאנה לאשתי 61 שנה, ושגם בתי תהיה בפברואר הבא לבת 34, והיא כל כך חלושה, וכשאני רואה בעיני-רוחי את שוביהן, ואיך מעבידים אותן בפרך זה החודש העשירי, וכשאני חושב על סבלן הנורא... (וכל זה רק מפני שהן יהודיות) — הנני מזועזע כולי מכעס ומשנאה לגרמניה זו, המתועבת והרוויה דמי נקיים, ולכל זקיפיה, שוטריה ונוגשיה האשכנזים הטמאים! מענים מטומטמים אלה,

שהסאדיזם מעורה בשורש נשמתם, מושחתת-ימדות אלה, שוכב-זכר, בעל-ימום רוחניים וחולים הפכפכים... ועם זה מתימר להיות עם האדונים, עם סגולה, שופכי-דמים הם, וגרועים מחיות טורפות, שאינן מתעללות בקרבנותיהן...

אם עם זה יוצר דוגמאות כאלה של אדם-תחתון, ובכמות שכוון העוד אפשר לנבא לו עתיד מזהיר?... יענו ויאמרו: גיטה, שילך וקנט...! אולם מה זה מוכיח? אם, במשך דורות אחדים, לאום בן חמשים עד שמונים מיליון מביא לעולם גם אנשים גאוניים אחדים — הגזע, שממנו חולצו, הנהו אף-על-פי-כן מנוגע. גם מתוך עמי היוונים והרומאים יצאו אפלטון, אריסטו, ארכימדס, וירגיל, סינקה ואוביד — ומה מנוול היה סופם של העמים האלה!... רוח הגרמנים נראתה לי תמיד קשה ומוכת שגעון. ניטצ'ה, עם הערצת „החיה הבלונדית“ שלו, שופנהויאר עם הפיליסופיה הצינית שלו, ואפילן עם קוי הברוטליות, שהשחיתו את רגשותו הרומנטית...

אולם נניח להם לגאוני הגרמנים ונשים עין על הגרמני הבינוני, ביתוד בשדרות אלו, שביניהם נמצא את הסופרים הצבאיים בעלי גסות הרוח המאיימת, עם האכזריות הסדיסטית של נחשים צפעוניים והשמחה לאד, ה„שאדען-פרוידע“ הקולוסלית, המציינת אותם...

ורבים הם השואלים את עצמם: מה היו הגרמנים הללו עושים לו היה מספרם בעולמנו 400 מיליון — כעם הסינים — במקום 80 מיליון? התשובה באה מאליה... הם היו משעבדים את כל כדור-הארץ ועושים כלה בגזעים שלמים, וביחוד באותם הגזעים שבשחצנותם ויהירותם הם מכנים בשם „גזעים שפלים“ ו„עמי זבל“, „עמי הזבורית“: רוסים, פולנים או הגזעים הבלתי-אריים, כמו היהודים והצרפתים, שהם הכניסו לסוג „הנגרואידים“. האם לא התנסו כבר בהשמדה זו, כפי שהוכח במשפט חרקוב, באמצעות המכונות המיוחדות עם גאזי-הרעל? האם לא המשיכו בהשמדה זו בממדים יותר גדולים, בשרפם מיליוני יהודים בכבשני מאידאניק, בירקנוי ואושוויץ? הם התנפלו ושרפו את היהודים בראשונה, כיון שאלה היו החלשים והבלתי-מוגנים ביותר מכל קרבנותיהם, העם הנרדף ביותר בעולם

כולו. ואלמלי נצחו הגרמנים, היו כל העמים עוברים את דרך הענויים הזאת, שהתופת של דנטה אינו מוסר לנו ממנה אלא תמונה בלתי מדויקת...

8 לדצמבר 1944

תמול הגיעו אלי שמועות על הצעה שבאה מהסתדרות צרפתית אחת, להכנס במו"מ עם הממשלה הגרמנית באמצעות הצלב האדום השווייצרי בדבר מגורשי צרפת ונדחיה. המטרה להבטיח למסכנים האלה יחס אנושי יותר ואוכל מזין יותר. האיש שמסר לי שמועה זו הוסיף: "לדידי זו היא אחיזת עינים ותו לא; אחד מתמרונים של השתדלנים, המצטופפים בחצרות אוהזי-ההגה שבממשלה הצרפתית. אנשים אלה רוצים להעמיד פנים, כאילו הם מתאמצים לעשות דבר מה ולרכוש לעצמם אהדה גם אצל אומות-הברית. כי מי יודע?...". חושבני שאדם זה צודק בהחלט. נניח שיקבלו אפילו אי-אלה הבטחות מצד הגרמנים. הלא יודעים אנו את ערכן המעשי של הבטחות הגרמנים! אהה! לאיזה גיהנום נפלו יקירותי! מי יתן ומלחמה ארורה זו היתה כבר מסתיימת. הסוף לעינויי ולעינויי חברי-לסבלו! — בעתון יהודי המופיע בפאריס אני קורא מאמר בכותרת: "לא נשתנה עדיין ולא כלום!" היינו: בשביל היהודים לא נשתנה עדיין — שלושה חדשים אחרי כבוש פאריס — דבר. ה"המנים" הצרפתיים פלפוא, וולה עוד יושבים על כנם. "המפקחים-המנהלים" על הרכוש היהודי מטעם הממשלה מוסיפים להשלים את חורבנם של אלפי הסוחרים והאומנים היהודים. אין היהודים רשאים אפילו להוציא את כספם שהפקידו בבנקים. כותב-המאמר מציע, שההסתדרויות היהודיות, כנציגות היהדות, תשתדלנה אצל השלטונות, שיחזירו את היהודים ללא כל פורמליות לעסקיהם ושיתבעו מהמפקחים-המנהלים הצרפתים שימסרו דו"ח על פעילותם בניהול העסקים המוחרמים לפני בית-הדין. מובן שזוהי תביעה מבוססת על הצדק והיושר האלמנטריים.

באותו העתון מעירה המערכת שהיהדות הפאריסאית עודנה כבולה וחלשה, כיוון שחצי חברי הקונסיסטוריה גורשו מצרפת או

גרים כפליטים בארצות אחרות ומורגש חסרון באנשים משכילים, ובפעילים בעבודה סוציאלית.

18 97 פברואר 1945

פצעי לבבי נגלדים והולכים. הצרי של נצחונות הרוסים הוא שעצר את דמי ששתת. כמה פעמים ביום אני לוקח את תמונותיהן של רוזיט וסופיה ומסתכל בהן ארוכות. בימים האחרונים חיתה בקרבי תקוה עזה: אפשר שהן שוחררו כבר עם מאה אלף המגורשים והשבוים הצרפתיים, שהצבא האדום חלץ ממחנות־הריכוז. אם דבר זה יתאמת, אני מקוה לקבל מהן בקרוב את בשורת יציאתן לחופש. אולם אם הן כלואות סמוך לשטוטגרט, ששם מרוכזים רוב המגורשים מצרפת, צריך יהיה לחכות. ורוגזי וקוצר רוחי שוב מתחילים לדכאני. הלוואי, וזמן־הציפיה יעבור חיש־מהר ושאוכה במהרה לחזות את פניהן ולחיות במתיצתן. כמה חסרה לי האווירה הצרפתית! איזה אושר לחיות יחד עם בני־המשפחה... הוי, מה טוב ומה נעים שבת יחד עם בני־ביתי... זה משול לבריאות: כל זמן שהנך בריא אינך חש בחסרונה.

21 97 פברואר 1945

הצבא האדום אינו מתקדם במהירות מניחה את הדעת בשלויה, פומרניה ובפרוסיה המזרחית. אני חושב על יקירותי, שעולפות וכומשות אי־שם במחנה ריכוז. חושב אני גם על הצעירים, שנופלים בשדות־המערכה לאלפיהם, קרבנות למולך־המלחמה. ומתי תגמר סוף־סוף הריגה המונית זו? אני מדפדף עתה בירתון השווייצרי "די נאציון" מחודש ינואר האחרון ומוצא בו צלומים מאלפים אחדים: (א) ששה נאשמים מאנשי ס. ס., היושבים על ספסל־הנאשמים לפני בית־הדין בלובלין. גולגולות של חיות רעות, פנים מבוצעים בזוויות־זוויות ומחודדים כחודן של סכינים. אלה הם ששה מהתליינים המרובים, שנפלו בידי הצבא האדום. בשנתיים ימים הם המיתו ע"י הרעלה בגאזים מיליון וחצי נפש: יהודים, רוסים, פולנים, צ'כים,

יוגוסלבים, הולנדים, איטלקים וכו' וכו'. הצדק הדשמי, העובד באסיות כל-כך, מצא רק ששה מהרוצחים ומטפל בהם. ששה מלגיון הרוצחים של 1½ מיליון קרבנות: רוצח אחד מול 250.000 נרצחים... אטיות זו אין לה כפרה!

(ב) 3 צלומים מההרג בלבוב. יותר מ-700 אלף איש עונו והומתו במחנות-ההשמדה המרובים והשונים שבפרברי עיר זו. אחד הצלומים מראה תלייה גבוהה אחת, שעליה אפשר היה לתלות אנשים אחדים בצוואתא. על צלום אחר אנו רואים תזמורת יהודית, המנגנת את „טנגו המות“ בשעה שמענים ומרעילים באדימות את אחיהם. המנגנים המסכנים יודעים שגם שעתם לעלות על הגרדום או לשאוף את האדים המרעילים בא תבוא, אבל עכשיו עליהם לנגן! על צלום זה רואים גם את נרצ'וק, רב-הטבחים, מגבו. עודנו מתהלך חפשי אבל הבה נקוה שגם יומו יבוא ולא ימלט מהעונש הצפוי לו.

15 למרס 1945

בדמיוני אני רואה את עצמי בתחנת-הרכבות ומחכה לבוא הרכבת עם המגורשים המשוחררים. כבר הגיעו רכבות אחדות מסוג זה לשווייץ מגרמניה. בידי שני זרי-פרחים גדולים. אני מאושר ונפחד גם יחד. באיזה מצב אחזה אותן שוב? רזות, חזרות, נמקות ותשושות? בשמלות דההות ובלות, ובאישון-עיניהן — רשמי חזיותיהן הנוראות? פניהן מצומקות מרעב, מחוסר-שינה ומהיחס האכזרי אליהן?... הנה עוד מעט ותמלא שנה שהן כפויות למשטר ברברי זה, אשר הגרמנים משעבדים לו את נשיה וילדיה של ה„יהדות העולמית“ בתואנה (הנובעת מתוך מטרתם הנשחתת) שנמצאים עמה במצב מלחמה. זוהי הכרזת-מלחמה חד-צדדית בנוסח הזאב הרעבתן והגדי במשלו של לאפונטיין. הזאב, אחרי אמתלאות אחדות, שאחת מהן יותר מלאה כוזב ורמיה מהשניה, פוסק לבסוף ואומר: „אתה אשם כיוון שאני — רעב.“

רושם השנה האחרונה ניכר מאד בכל החייתי וביחוד ברברי אותי, שנתי נדדה מעיני וחלומות רעים יבעתוני.

קבלתי גלויה מהועדה לעזרת הנידחים במונטריי, בתשובה על מכתבי לועדה זו משלשום. בגלויה כותבים לי שבמקרה שלי קשה להם להתחיל בתחליכים הרגילים, כיון שאינם יודעים את המחנה שאליו גורשו קרובי. אולם בסוף הגלויה כתוב: נרשום לפנינו את השמות שהודעת לנו ונחקור על בעלותיהם, ונעשה את כל האפשר לנו כדי להועיל ולסייע להן. פניתי גם לפאריס ובקשתי את ידידי שיודרוזו בחקירותיהם. חבה נחכה ונצפה!

24 במרס 1945

קבלתי מכתב מפאריס. על המעטפה דבוק פס"נר עם חותם הצנזורה: נבדק. אני פותחו בעצבנות וביד רועדת. שרות-חיפוש הקרובים היהודי וילדיהם (S. E. R.) מודיע לי שמר ר. (אחד מידידי) פנה אליהם ולבקשתו הם שולחים לי ידיעות על רוזיט ואמה. יהיה מר ר. זכור לטוב. כששהה בג'נבה בקשתיו שיטפל בפאריס בענין סופיה ורוזיט. לא קייתי רבות ממנו. והרי הוא מילא באמת את הבטחתו.

המכתב מביא לי רק ידיעה אחת. היא חשובה עד מאד: המחנה שאליו שולחו אשתי ובתי הנהו בשלזיה העליונה: באושוויץ! בכל פעם שהתעודדתי, הייתי פונה לאנשים, שאמרו עליהם שהתמחו בעניני הגירושים היהודיים (אחדים מהם טיפלו אפילו בהחלפת המגורשים והנידחים של ארצות-הברית תמורת העצורים הגרמנים), ותמיד קבלתי אותה התשובה: ידנו קצרה מעשות משהו, כל זמן שאינך יודע את מקום הכלאן של אשתך ובתך. רק תודיע לנו את שם המחנה, שבו הן הן עצורות, — אנו עומדים לרשותך, כדי שתקבל בשבילן שני סרטיפיקטי-כניסה לארץ-ישראל, וזה יגרור את שחרורן והחזרתן מגרמניה. היו גם שדברו על דרכיות של קהלית סלודור, וגם אלו היו גוררות אחריהן שחרור.

ועתה יודע אני את מחנה-הריכוז שבו הן עצורות. במשך כמה חדשים נתקלתי בקירות אטומים ובמכשולים אין קץ. "הצלב האדום"

היה עונה: „השלטונות הגרמניים מסרבים לתת ידיעות על מקום העצרם של מגורשים יהודיים“. גורה זו חלה על האסירים היהודיים בלבד, ובפירוש לא על שאינם יהודים, בין שיהיו מונטנגרים או אמריקאים. קללתי את הגרמנים נמרצות: לאחר שהכריו מלחמה על היהדות העולמית, הם מענים את אסיריהם היהודיים באכזריות מחושבת זו, הנובעת מרגש ה„שאדענפרוידע“ (הנאה לראות באיד וסבל הזולת) הסטיטוטית שלהם. הנאצים המתועבים הללו גורמים בזה סבל מיוחד לזקנים, נשים וטף, החפים מכל פשע; וגם את קרובי האסירים הללו מביאים הם לידי יאוש, על-ידי מניעת ידיעות על מקום המצאם של קרבתיהם.

וכן שוחחתי עם יהודי גליצאי אחד, העובד זה חמש שנים בשרות „הצלב האדום“. הוא הבטיח לחפש ידיעות על יקירתי בכרטיסיה שלו, ואף חיפש — אבל ללא כל תוצאות. אמנם, בכרטיסיה רשומים שמותיהן וזמן השלחן של יקירתי, אבל ללא שום הערה או רשימה על המקום, שאליו גורשו. הגרמנים, הוסיף האיש, היו מעלימים בודון את מקום-המחנה, שאליו גורשו, כדי שהקרובים שנשארו בצרפת לא יתקשרו עם העצורים במכתבים.

עכשיו רואה אני שדבריו אלה לא היו מדויקים כל צרכם. איך בכל זאת, יכול היה שרות ה- S. E. R. להודע בפאריס על המצאן בשעה שבגלגלה, מושב המרכז של ה„צלב האדום“ — ועמדת ביחסים טובים עם אנשים חשובים שבמרכז — לא יכולתי למצוא אף רמז כלשהו למקום גירושן? עכשיו עלי לצפות שוב ולחכות. ושאלות חדשות מתחילות לנקר במוחי: מתי שולחו יקירתי לאושוויץ? האם היה זה בינואר 1945? ועלי להוסיף לגשש באפלה, בערפל של אי-ידיעה...

31 למרץ, 1945

במכתב מפאריס מלפני יומיים, שקבלתיו על ידי אדם, שבא ישר משם, אני מוצא פרטים על מאסרן וידידי הכותב מקוה כמוני, שאזכה לראותן שוב, והוא משוכנע אפילו שמועד זה לא ירחק חוק.

את המכתב על מאסרן אני מביא בעמוד 39. מכתב זה מלמדני שאיחור של כמה רגעים בלבד היה בעוכריהן, והוא שגרם סבל חומרי ורוחני לא יתואר לכולנו. ומי יודע מהו גורלן של יקירותי! „מאת ההשגחה יצא הדבר“, כך נוהגים להתנחם יראי השמים שבקרבתנו, ובלבו של כל יהודי תבוי אוצר בלום של אמונה בגורל. ופאטאליסם מזרחי זה מפור גם ענני־היאוש הבאים לדכאני, ומקל על לבי הדואב.

כטובע הצולל במים אדירים נאחז אני בחבילה הקטנה של מכתב־ביתן האחרונים של יקירותי הנעדרות. אני קורא בהם: כתב עדין, גלוי ומוצק. זהו כתב־ידה של רוזיט: „תודה בעד מכתבך האחרון. עליך לנוח יפה־יפה ולישון אחרי־הצהרים. הן תשמין בין כה וכה!... גם אני משגיחה על בריאותי, כי זהו אוצר היקר מכל. אקוה כי מצב־רוחך ישתפר במהרה, בעזרת דרך־מחשבתך ועקרונותיך הפילוסופיים... גם אמא אמיצה ומלאת מרץ, אבל היא משתעממת...“ גם אשתי שולחת לי שפע של עצות טובות לגבי ההזנה ושמירת־הבריאות. ובמכתבת האחרון (למחרת היום ההוא, בשעות־הבוקר, נאסרו ונשלחו למחנה־הריכוז) אני מוצא את התוספת הבאה מידי רוזיט: „אתה הכל בשבילנו, כשם שאנו הכל בשבילך. ומחשבה זו מוסיפה לנו אומץ וגבורה, בתקוה שעוד מעט ונחיה כולנו בצותא“... יקירותי המסכנות! ומת מסכן ואומלל גם אני! —

6 לאפריל, 1945

היום יום־השנה להאסרן של אשתי ובתי. באחור של ארבעה חדשים נודע לי בוודאות, שהן שולחו למחנה־ריכוז בגרמניה. מכתבן האחרון נכתב בחמשי לאפריל, יום לפני שנאסרו. הייתי מקבל מהן מכתבים כל 10—15 ימים, ומאחר שלא קבלתי מהן אף שורה אחת, עד סוף אפריל, החילותי לדאוג לשלומן — ובאותם הימים כבר נשלחו מדראנסי לאושוויץ. בקשיות־עורף, שהגיעה עד לידי טירוף ויאוש חקרתי את המקום שאליו הוגלו, כדי שאוכל לגאלן משם על־ידי חלופין בעצורים גרמנים שנאסרו במדינות הברית, כי סמכתי

על הבטחות שוא שחובטתו לי על-ידי וועדים שונים. רק בסוף מרס 1945, על ידי המכתב הנ"ל מה-29 נודע לי מקום הכלאן. ואישוץ נמצאה אז כבר זה חדשיים בידי הרוסים.

המועקה והולעפה, שתונת לי מהן במרוצת הזמן, חזרות ומס' תערוות עלי. כמעט אין בית יהודי שלא נפגע משואת המלחמה האחרונה. גם משפחתי סבלה קשות. אבל עכשיו יודע אני, שלו עמדו לרשותן של יקירותי, באותו היום המר והנמהר, עוד רגעים מספר, כמה דקות בלבד — היו נמלטות מידי צודיהן — — —

8 לאפריל 1945

במכתבו, שבו מספר לי יוסף ק. בקצרה על מאסר אשתי ובתי, הוא עובר בשתיקה על נקודות אחדות חשובות למדי, ביחוד על כגון זה: „בששי באפריל, כותב הוא, נודע לו (באיזו שעה וע"י מיו) שהאויב — אנשי הגסטפו — עולה משאטוניף, בכוונה לאסרנו". (אותו, את אשתי ובתי). והוא מוסיף: „מיד התריתי ברחיט ובאמה, שעליהן להתחבר עמדי במסטרינשה, במקום שהסתתרתי"... משאטוניף עד סיוס מהלך של שבעה קילומטר בלבד, היינו חמש דקות במכור נית. אם הוא יכול היה להמלט, איך זה לא הבינו אשתי ובתי, שאסור לאבד אף רגע אחד... ובכן, הוא לא התרה בהן מפה לאוזן, לו עשה כן, היה לוקחן עמדו אפילו כשהן לבושות רק למחצה. ההתרה בהן במכתב או על-ידי שליח? גם הנחה זאת אינה מתקבלת על הדעת, כי הוא כותב להלן: „רק הן לבד ידעו לאן הלכתי, ורק הודות לזה נצלתני יען כי חפשוני, ורצו לאסרני בכל מחיר, והעזו אפילו לאיים על גברת ג., שישרפו את ביתה ויהרגו את בעלה, אם לא תגלה את מקום מחבואי. היא לא היתה מהססת להסגירני לידיהם, אלא שלמולי לא ידעה איפה נמצאתי...". ובכן, זה לא היה על ידי מכתב או שליח. והוא מסיים את מכתבו כדלקמן: „נודע לי אחר-כך, שזמן לא הספיק להן לבוא אלי ולהשיגני, מפני שה„בושים" המנוולים הקדימון."

הנה עברו שמונה ימים מאז קבלתי את המגלה האיומה הזאת.

צער זה אוכל את בשרי: שמא, לו הייתי שם, לא היה ענין בריחתם
 נמשך כל-כך? הייתי בורח יחד עם שתיהן וכופה עליהן לעזוב את
 המקום מבלי להתמהמה, גם כשהן לבושות רק כותנות לעורן ומעילים
 על שכמיהן... איני יכול לסלוח לעצמי אשר נמלטתי בגסי לשוייץ, כי
 שמעתי בקול תחנוניהן התכופות והמודאגות כל-כך, כאילו ניחשו וידעו
 מראש, שיאסרו אותן, וכאילו רצו להציל מהמאסר לפחות אותי,
 בחשבון, שבשבילי יהיה מסוכן יותר מאשר בשבילן... כלום לא טענו
 וחזרו וטענו בספטמבר בגרינובל: „ברח, ברח! אנו — נשים הננו,
 וכבר נמצא את הדרך להציל את נפשותינו.“ רק אהבתן אלי דברה
 מתוך גרונו. ביחוד היתה מרבה להפציר בי רוזיט בתי, בהרגישה
 אצלי היסוס קל שבקלים לגבי תכנית בריחתי — וחושב אני, שאשתי
 היא שהיתה מעתירה עליה שתפציר בי ושתדבר על לבי, כי ידעה
 שלהפצרות הבת ולתחנוניה אטה יותר אוזן מאשר לבקשותיה-שלה.
 ואני לא חשתי ברגע ההוא בסכנה המרחפת עליהן, כי גם בעומק לבי
 האמנתי שיעלה בידן להמלט מכל פגע... והנה, כשהגעתי לשווייץ
 ונשלחתי למחנה-הריכוז שם, בצפיפות ובין ערב-רב של עצורים
 ופליטים, כשהזקיפים השווייצים היו נוזפים בי בנוסח הגרמני —
 התברכתי בלבבי שלא משכתי אחרי את אשתי ובתי לבית-מחראות,
 שבו היו נאלצות לישון על יצוע-קש, לא לאכול לשובע ולדור עם
 אנשים, שהסמרטוטים אשר לבשרם, ארחם ורבעם מעוררים גועל-נפש.
 ועכשיו, מקץ שנה אחת, כמה מתלבט אני במוסר-כליות מדאיב:
 לו יכולתי לחזות זאת מראש... אני מאשים את עצמי, אחר מנסה
 להצדיק את מעשי וחזר חלילה: לא יכולתי להביאן הנה טרם אשחרר
 את עצמי. וכששחררתי, אחרתי את המועד בשבילן. ואחרי מכתבו
 של ק. אמרתי בלבי: „גם הן אחרו את המועד להמלט מסלפי האויב
 הנורא, העורך ציד על נשים, זקנים וטף...“

הנה זה יותר משנה שאני מצפה בכליון עינים לרגע שבו אוכל
 לחזות שוב פני יקירותי, וככל שרגע זה קרב והולך, כן הולך וגדל
 קוצר-רוחי. הנני אזור את כל כוחותי, כדי לעמוד בסבל ובצער

התוקפים אותי זה כמה ירחים, מאז הגיעה אלי בשורת-איוב זו. —

10 לאפריל, 1945

„מהם השנויים, שהמלחמה תביא בעקבותיה? ... שנויי העונות—
ותר-לא. האנשים החדשים ישתמשו במצב החדש לטובתם, והזקנים
יוסיפו להתנוון ולשבוע מרירות. לאמן לא יוחזר הנזק שניזוק ולא
ישולמו לו פצויים על כל מה שסבל, בחומר וברוח. גם לסופר לא
ישלם איש פצויים על ספריו שלא נדפסו, או על מחזותיו שלא הגיעו
לכלל הצגה במשך עשר השנים האחרונות. ואם הסוחר, ששדדו את
סחורותיו, ירהיב עוז בנפשו להחזיר בכוח-עצמו את הגזל, ודאי
תאסרו המשטרה. את הנגזלים והשודדים יפנו „באופן דמוקרטי“ לדרך
המשפטית והחוקית; ועל הסוחרים המסכנים יהיה להתדין עד סוף
ימיהם עם השלטונות, שחטאו באי-מילוי תפקידם. ... עליכם להאמין
בחוק ובמשפט הפורמלי, אבל לא בצדק“. כך כתב תיאודור וולף,
עורכו הראשי של „ברלינר טגבלט“ לפניו, בבלותו את שנותיו
האחרונות בעיר הצרפתית קן, לפני שהנאצים החזירוהו בכח לברלין
דשם מת...

15 לאפריל, 1945

נצחונותיהם המרעישים והבלתי-פוסקים של הרוסים והאנגלים
סכסים בגרמניה מביאים צרי-מרפא ללבי השבור. זה יותר משנה שאני
סובל יסורי-שאול. ואני מתמלא חדוה עצורה למעשי-גבורתם של
המרשלים טולבוחין ומלינובסקי, שכבשו חמש בירות בחמשה ירחים:
את בוקרשט, את ורשה, את סופיה, את בודפשט, ואת ווינה. סוף-סוף!
שעת-העונש ממשמשת ובאה. אבל איפה הן יקירותי, בתוהו-ובוהו של
שעה זו? השוחררו על-ידי הרוסים. או ע"י האנגלים? או שמא
מתענות הן עדיין תחת טלפיהן של החיות הצמאות לדם? ואולי
התחמקו וברחו, והן תועות בדרכים-לא-דרכים? —

זוכר אני את ספוריהן של הנשים שהארחנן בכפר סיסק, אחרי
הבריחה מפאריס בשנת 1940, על הנסיונות שנתנסו בהן בימים ובליל-

לות הארוכים, כשהלכו ברגל, בנשאן את ילדיהן על כפיהן, ללא לחם וללא מים...

ומתאר אני לעצמי את דרך-היסורים של נדודי יקירותי בארץ-אויב. כמה יעיקו עליהן הסבל והמצוקה! אשתי, שאשת-חיל היא, הנה כבר בת 61, ורוויט, בת 33, לא טעמה מימיה מחסור ועוני... מוטב שלא אהרהר בזה. אם לא אגרש את המחשבות הרעות — אצא מדעתי... ישמרני הגורל. גורל זה שעמד לנו תמיד בנסיונותינו — אמנם, נסיונות פחות קשים, לאין שיעור והשוואה — מאז שלושים וחמש שנה.

16 לאפריל 1945

להתחבא... אמנם כן, טעמתי טעם זה במשך תשעה-עשר הימים שהסתתרתי בליון. חיים אלה אינם קרויים חיים. ישן הנך בבגדיך על ספה, או במטת-שדה רעועה; על כל צרה שלא תבוא, הנך אווז בידך פנס-כיס, בהקשיבך לכל רעש וצעד בחוץ; עצביך וכל גופך מתוחים, והנך נכון בכל רגע לקפוץ מהחלון. מובן שהמתיחות מגרשת את התרדמה! נביחת-כלב, יללת חתול, צחוקו של עובר-אורח, המאחר לחזור לביתו, מוציאים אותך מתנומתך ואתה מתרומם בלאט ממש-כבך, כשעיניך תועות ורוחך מדוכאה, והנך מרבה להג במצב גימ-ולא-גים. אינך אוכל את מזונך, אלא בולעו במהירות ובלגימות גסות. אינך צועד, כי מתגנב ומתחמק! ימים רצופים אינך מתגלה, זקנך מכסה את פניך! נעליך ובגדיך, שלא עלתה עליהן מברשת, בלים ומשוחים לך מראה של קבצן, עד שידידיך הטובים ביותר לא יכירוך אלא אחרי שיעמיקו להסתכל בפניך. כפילות זו שבפניך מעוררת בקרבך קורת רוח עגומה...

17 לאפריל 1945

היום נתקימה הישיבה לחלוקת הסרטיפיקטים לעומדים להגר ארצה ישראל. הכיתי לפ. בביתו, וכשחזר מהמשרד אמר לי שקבלו את מועמדותי ומצאו אותי, פה אחד, ראוי והגון לעליה. אחדים מה-

צעירים בקשו ידיעות נוספות עלי, עד שהביאו להם חומר רב ומשכנע: הייתי מפועל-ציון שמאל הותיקים, פרסמתי כמה חבורים על הציונות ועוד.

עכשיו אני מחכה אלא ליקירותי שתבואנה ותתחברנה עמי, כדי לעלות ארצה (בפעם השניה). אולם הפעם נתישב שלשתנו ישיבת קבע ולתמיד. אקוה שבשנות חיי האחרונות אוכל לעבוד לטובת הרעיון שהחילתי לשרתו עוד בימי נעורי, בתנאים שלא העליתים על דעתי עד עתה. זה יהיה הקרב האחרון והמכריע לפני הנצחון הודאי.

— — — — —

מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, ושוב מיאוש לתקוה. באחד הימים השאיל לי מישוהו את „העלון של השרות המרכזי של המגורשים היהודים“. קראתי בחפזה את העדויות שנתפרסמו בו מאושוויץ, שלשם הגלו אשתי ובתי לפני שנה. שתי עדויות של מגורשים, שהגלו לשם ב־18 וב־31 ליוני, 1944. אני מתחיל בעדותו של השני: ההמתות פחתו בשנת 1944 וגם המשטר הפנימי במחנה הוטב. אולם לא חל שום שנוי בהגיון... ההמתה. האוכל הוטב — ניחא!... אולם מיד, בקראי את דברי העדות, עוברת חרדה בכל גופי: „בכל שלשה ירחים באה ועדה (קודם היתה באה בכל שלשה שבועות), ובכל פעם יש להתחשב בכליונם של 10% מהעצורים. הועדה האחרונה באה ב־12 לאוקטובר 1944, וכל העצורים שנראו עיפים וחולים שולחו להשמדה“.

ועוד קורא אני: „הרופאים היהודים מהעצורים ניסו, מבלי לומר משהו, לעצור בעד המגפה“.

ובכן, את הרופאים היהודים השאירו בכל זאת בחיים, וכן גם את רופאי השנים היהודים? ואם כן, אני מנסה להפיח בקרבי את התקוה שגם על אשתי, שהנה רופאת־שנים, פסחו... אולם רוזיט בתי — העלה בידה להספח כעוזרת לאשתי, או האם הכריחו הרוצחים את ילדתי לעבוד עבודת פרך... כי מבנה גופה טוב אף שחלושה היא? לבי מתכווצ, וזכרונות הילדות על בתי היקרה צפות ועולות...

חוכר אני גם את פגישתנו שבאיס-לה-באן. חיכיתי לה מתוך

דאגה, והנה היא מופיעה: יפה להפליא, יורדת מהקרון ומתחילה לספר ברוב דבורים על סכסוכה עם המפקח הגרמני, טרם שעברה לאיזור האיטלקי. הכרטיס הצרפתי שלה היה בסדר, אולם היות ועל הכרטיס היה גם החותם „יהודיה“, התחיל ה„בוש“ לערוך חיפוש בארנקת, ומאחר שלא מצא שום דבר פסול, הניח לה למורת-רוחו, אולם נטפל לשתי זקנות יהודיות בנות 70 ומעלה, ילדות אלזאס, שלא ידעו כי תעודות הזהות שלהן טעונות ויזות חדשות. הגרמני גוף בהן וטען שהן עברו על החוק מתוך „קמצנות יהודית“, כיון שרצו לחסוך שמונה פרנקים, מחיר הויזה, ופסק בטון מאיים: „אגיש את הענין לממונה עלי! הכינו את חבילותיכן, אשוב לקחתכן“... כשיצא, התנפלו שתי האחיות אחת בזרועות השניה והתמוגגו בבכי: „ודאי יעביר אותנו למחנה ריכוז“, התיפחו מתוך יאוש ומתוך צידוק הדין. ה„בוש“ חזר בזעף: „הממונה עלי סולח לכן הפעם, אולם הזהר תזהרנה!“... „הנה אציג לפניך, אבא, את שתי הזקנות הללו. הן נתנו לי את כתובת בית-המלון שבו הן מתאכסנות... המסכנות מצוה לעודדן אחרי הרפתקאה זו!“...

אכן, יקירתי, מסכנה כפולה ומכופלת! לא עלתה על לבך המחשבה האיומה, שכעבור שנה יגיע גם תורך לנפול בטלפיה של הגסטפו ולטעום באמת את טעם מחנה-הריכוז של הנאצים. ישמור אלוהים את יקירותי, והלואי שתגיע השעה הטובה שבה אוכל לראותן...

18 לאפריל 1945

מנגנון מזור ומפליא הוא האדם. למסקנה זו הגעתי תוך הסתכלות פנימית, בי בעצמי: אני מתהלך, הולך וחוזר, מקשיב ועונה. יש גם שאני מחייך — אמנם, זאת רק לפעמים נדירות. ובתוך לבי מצע אנוש, הנפתח ושותת דם בכל פגישה עם מגורש, בכל שיחת עם מבר, בכל קריאת ידיעות משם בעתונים. ויש שמתוך חטוט בזכרונות הן קמות, יקירותי, כמו חיות, ומחשבותי אינן משות מהן. עדיין מתענות ומתנוונות הן במחנה ואין ביכלתן — ואף לא ביכלתי — לבוא בקשר מכתבים, ובכל פעם, בשמעי על יחסם האכזרי של

הגרמנים לשבויים ולעצורים, חושב אני עליהן ומתמוגג מרחמים, ודמי מתרתח והולך מכעס ורוגז ללא גבול על הסדיסטים הנאצים, מקור יסוריננו. הקו המתועב ביותר באפיו של הגרמני הוא רגש הבזו שלו לכל אדם, והוא המשניא את הגרמני בעיני הכל. וכשיבוא על ענשם, שהם ראויים לו, איכה יוכלו אותם הגרמנים לקרא תגר על יחס רע, אחרי שהתיחסו לזקנים, נשים וטף כמו לכלבים מזוהמים?

19 לאפריל 1945

קורא אני וחוזר וקורא את הצהרותיהם של הפרופיסורים הצרפתיים, שהוגלו בשעתם לגרמניה, על החיים במחנות-הריכוז שם. הפרופיסור ורייץ, שהיה עצור במחנה ההשמדה באושוויץ, סיפר: „כשהיה מגיע מטען חדש של מגורשים למחנה, היה קצין מה-ס.ס. עומד בשדרה התיכונית ומתחיל במיוגם. המגורשים עוברים לפניו ימינה או שמאלה כבני מרון, והוא מרמז להם בשוט שבידו להסתדר בשורות. הטור הימני היה מיועד לעבור מיד לחדר הגזים המרעילים שבמשרפה. לטור הזה היו מכניסים בדרך כלל את אלה שלא היו מסוגלים יותר לעבודה גופנית: זקנים, נשים וילדים. מבין אלה מהטור השמאלי, שלעת עתה נצולו ממות, היו הגרמנים חוזרים וממיינים מדי שבועיים ובוחרים את החלושים, הבלתי מסוגלים לעבודה, ושולחים גם אותם להשמדה בכבשן. אולם אותם היו מכניסים, לפחות, לתוך רשימה. ואילו הראשונים שנשלחו להשמדה מיד בבואם, היו מתים כאלמונים, ואיש לא ידע לעולם את שמותיהם”.

הפרופ. סואר (Suard) מהפקולטה לרפואה של אנג'ה (Angers) שעבד כמה חדשים בגיהנום של מכרות-המלח ובתרי-החרושת לכימיה, שמתחת לקרקע, ששם יצרו את הגזים 1 ו-2 הצהיר: „היום המאושר בחיי היה היום, שבו העבירוני לבוכנוולד”. הוא סיפר פרטים על החיים במחנה ואמר: „במחנה נמצא ילד בן שלוש, שהגרמנים רצו לתלותו פעמים... האסירים האריים, מהגרמנים שבמחנה, רכשו להם אחרי שהותם שם ששת חדשים, זכות מיוחדת:

לקחת לתשמישם — מהנשים המגורשות, שהיו כלואות ב„שכונה“ מיוחדת. באותה שכונה מתה מפצעים בהפצצה אוירית ב־26 לאוגוסט 1944 הנסיכה מפלדה מהסן, בתו הבכירה של מלך איטליה...“

והפרופ. רישה, מהאקדמיה הצרפתית לרפואה, סיפר על התנאים הסאניטריים של המחנה כדלהלן: „השומרים שלנו, אסירים פליליים גרמנים, היו עושים בנו נתוחים כירורגיים. מן המיותר לדבר על תוצאותיהם של נתוחים אלה, שהיו רצח, פשוטו כמשמעו. עוזרי הרופאים היו מזריקים נסיובים של סיפוס, 80-90 אחוז מהזריקות הללו גרמו למוות“... הפרופ. הוסיף שוועדה משותפת מתוך מדינות הברית אספה בו במקום עדויות על מעשי־אכזריותם של הרופאים הגרמנים — מפי הקרבנות עצמם, וגם מעדים אחרים — לשם פרסום „ספר לבן“.

לפי המכתב של ה־S. E. R. שולחו אשתי ובתי מדראנסי לאושוויץ ב־29 לאפריל 1944. בדבריו של הפרופ. ווייץ יש להמם ולהדהים גם אנשים עצבנים ומדוכאים פחות ממני. במקרה קראתי לפני כן את תזכירה של ווינאית אחת, שגם אותה הגלו לאושוויץ מדראנסי ב־31 יולי 1944, והיא נמלטה משם בנובמבר ומצאה מקלט בשווייץ. השווייטי את דברי הפרופיסורים הנזכרים עם האמור בתזכירה של הווינאית ומצאתי שהמסופר על מיון המגורשים בבואם למחנה אושוויץ מתאים למציאות. ולפני עיני התועות ודמיוני המתעתע מתגלה מחזה איום: מרא־אדם שקלסתר פני תליין לו, מפנה בשוט שבידו את אשתי לטור הימני ואת בתי — לשמאלי, והנני עד־ראיה בעיני־רוחי, למחזה קורע־לב של סרידה בין שתי הנשים, שחיו כל ימיהן יחדיו... הלואי והיה זה רק מחזה־תעתועים של דמיוני החוללה תקוה קלושה עוד חיה בפינה נידחה בלבי: אשתי הנה רופאת שניים והיא טפלה בחולים 35 שנה ויותר. היא אשה בריאה ויש לקוות לכן, שלא שלתה לטור הימני. ספרו לי על רופא־שנים יהודי, שנאסר במונלויסון והיה פטור מגידוש, כיוון שאשתו היתה חולת־רוח וכלואת בבית־משוגעים בצרפת. אף־על־פי כן שלחוהו למחנה, כי הגרמנים היו זקוקים שם לרופא, שנים. אבל אם גם באה תקוותי זו ונתגשמה,

מה רבות הסכנות המרחפות על ראשי יקירותי ומה רבים המכשולים והמוקשים, שהן עלולות להתקל בהם במחנה!

הפרופ. וייץ ואותה הווינאית — שניהם מספרים בסגנון אחד על „מיון“ המגורשים, על החולים התשושים ועל „הכחושים מדי“, הנשלחים מיד לחדרי-ההרעלה ולמשרפות.

והרי מה שכתוב בתזכירה של הווינאית: „רק פעם אחת הייתי עדת-ראיה למיון 150 מגורשים חדשים. 53 מהם היו חולים אנושים, שאין לרפאם, ויתרם — נשים „כחושות מדי“, או שלא מהרו לקום לפקודתו של רופא הס.ס.“

אשתי טובת-לב, אבל גאה ובלתי-תלויה באופיה, והרעיון שהיתה עלולה להיות בין הנזכרות באחרונה, אינו נותן לי דמי ומחיר את מנוחתי.

יונתי התמות, המסכנות! נפלתן בטלפיהן הטמאות של חיות רעות, הצמאות לדם-אדם, אשר פראותן אינה נופלת מזו של הטיור-טונים הקדמונים שביערות גרמניה, שטקיטוס צייר את דיוקנם בלי רחמים. אולם בידי הברברים מלפנים היו רק כלי-נשק פשוטים: קשת וחצים, גרזנים וסכינים, ולכן קצרה ידם מלהחריב ולהשמיד בממדים כה דמיוניים, כה ענקיים — „קולוסליים“ בלשונם — כניניהם כיום... פרופיסוריהם של הטייוטונים שבימינו המציאו „מכונות מרעילות“, חדרי גאזים, משרפות, כבשנים, והם „מארגנים“ הרג המוני על פי „שיטות מדעיות וחדישות“. האבות היו אבירים אכזרים, ששים לקראת קרב, ואילו ניניהם — תלוינים סדיסטיים. הלוואי ויבוא היום, ואירופה ההומנית שבדמה רחצו עד צוואר, תשלם להם כפשעיהם, כמגיע להם — לפי חוק ובלי רחמים.

22 לאפריל 1945

שיחה עם אחד מידידי הרגיעתני במקצת. הפרופיסור וייץ משטרסבורג, שהועבר יחד עם כל מורי המכללה הזאת לקלירמוך פיראן, נאסר שם על ידי הגסטאפו בדצמבר 1942 והגלה לאושוויץ. באותם הימים היתה אושוויץ מחנה-השמדה. והצהרת הפרופיסור על

קצין ה-ס.ס., הממין בשוט שבדיו ומסריד את המגורשים לטור ימיני, המיועד להשרף מיד, ולטור שמאלי הנלקח תחילה לעבודת כפיה — עדות זו היתה נכונה עד סוף שנת 1943. אז חוסלו חדרי-הגאוזים במשרפות שבאשוויץ, כאשר חוסלו גם במחנות האחרים. הוברר לנאצים שמפלתם קרובה ולא יוכלו למנעה ולכן החליטו לחסל שיטה זו של רצח בסיטונות.

אולם אין בכך משום כפרה על פשעם האיום לאנושות. מחנות-ההשמדה וערי-המות לסוגיהם, שהברברים של ימינו הקימו ו"חיסלו" בהן מיליונים רבים של אנשים מלאומים וגזעים שונים, (ואיש לא ינסה עוד להכחיש את העובדה המבישה הזאת) — הנן פסק חובה ללא-ערעור של המשטר הסטליטרי הגרמני. הנאציזם והפאשיזם שוררו את החושים הבהמיים הגרועים ביותר שבאדם וכוננו את הפשע ההמוני, שלא ידעוהו בתקופות הקודמות — כי הפעם נעשה הוא מטעם הממשלה והרשות.

בגרמני המודרני נתעוררו החושים הבהמיים של אבותיו מימי סקיטוס ובדיקנות הראויה לשימוש נעלה יותר הכשיר את חידושי הטכניקה שבימינו לשם רצח שיטתי של רבבות ומיליונים.

רבים יטענו: העם הגרמני בהמוניו אינו אחראי למעשי "מנהיגי" הגדולים והקטנים.

אבל כלום "תרבות" זו של העומדים בראש ה"רייך השלישי" שהוקם לתקופה של אלף שנים ויותר, כלום לא עוררה התלהבות בין כל השדרות שבגרמניה וגם בין מפלגות "הסדר" שבמדינות אחרות? האם לא גמרו בחוגים מסוימים שבארצות מתורבתות אה ה"הלל" על רוח-האירגון הגרמני, על עליונותו ותקפו? והרי תוקף זה לא היה אלא סדיזם, ורוח-האירגון — שיטות תעשייתיות בהרג-המונים! זוהי האמת הצרופה ואלה פני-הדור שבגרמניה!

ואותם הצבועים והמתחסדים שבצרפת, למשל, שעוד אתמול היו מתנים את גדולת הנאציזם, כי נדמה להם שהוא משמש את אינטרס המעמד שלהם, וכיום, אחרי שכרע-נפל, הם פונים עורף, ממהרים להוציא בצנעה את כל המבשלים שלהם מתבשיל זה שהוקדת. הלא

וְעַם אוֹתָם הַצְבוּרִים שֶׁהִקְרִיבוּ לַמּוֹלֵךְ הַנָּאצִי. בְּשִׁיתוּף־הַפְעוּלָה שֶׁלָּהֶם
 עִם הָאוֹיֵב, אֵת בְּגִיָּהֶם וְאַחֲדָהֶם בְּגִיעַמָם חָם. הַ"סְטְרִיטִים" הַשּׁוֹפְכִים
 כִּי־ם דַּמְעוֹת־תֵּנִין וּמִבְכִּים אֵת הַקְרִבְנוּת שֶׁנִּפְלְו מִיָּדָהֶם שֶׁלָּהֶם! תְּבוּסָת
 הַמַּאֲשִׁיּוֹם תִּגְרוֹר אַחֲרֶיהָ גַּם אֵת מַפְלָתָם שֶׁל אֲנָשִׁי "הַסֹּדֵד" וְשִׁיתוּף־
 הַפְעוּלָה. וְאִם רוֹצִים לַמְנוּע בַּעֲתִיד הַרְיָנוּת בַּמַּחְנוּת הַשְּׂמֵדָה, כִּבְשָׁנִים
 וּמִשְׁרָפוֹת חֲדָשִׁים, שְׂבָתָם יִסּוּפוּ אוֹכְלוֹסִיּוֹת הַפּוֹת־מִפְּשָׁע, וְאִם רוֹצִים
 לַמְנוּע שֶׁאֲרוּסָה כּוֹלָה תְּכֻסָּה סָגִירִים—כִּי אִזּוּ יֵשׁ בְּהוֹצִיאָה אֵת הַהִגָּה מִיָּד־
 אוֹתָם הַצְבוּרִים וְהַמַּתְחַסְדִּים, לְהַסִּידֵם מִעַל כָּנֶם וּלְעַקּוֹר אֵת שְׂרָשֵׁיהֶם...

9. לְחָאִי 1946

בִּימֵי־חַדְוָה אֱלֹהֵי שֶׁל כְּנִיעוֹת צְבָאוֹת הַ"הוֹעָה־מַאֲכָט" לְלֹא־תְנָאִים,
 נִתְּנוֹת מַחְשְׁבוֹתֵי לִיקִירוֹתֵי... עֲכָשִׁיו יִפְתָּחוּ לְרוּחוֹהָ שְׁעֵרֵי־הַכֹּלֵא שֶׁאֵלֶּי
 הוֹשִׁלְכוּ ב־29 לְאַפְרִיל 1944, כִּשְׁשׁוֹלְחוּ מִמַּחֲנֶה דְרָאנְסִי, שׁוֹב סִמּוֹךְ אֲנִי
 וּבִסְחָ שֶׁאֲזָכָה לְרֹאשׁוֹן, שֶׁתְּשׁוּבָנָה בְּרִיאוֹת וְשִׁלְמוֹת. אֲבָל כִּמְהָ עוֹנִיתִי
 וְאִיזָה יִסּוּרֵי־שְׂאוֹל סִבְלָתִי בַּמֶּשֶׁךְ הַחֲדָשִׁים הָאֲרוּכִים, בְּקֶרְאִי יוֹסִי־ם
 עֲזוּרִית שֶׁל קְרִבְנוּת שֶׁנִּיצְלוּ וְנִמְלְטוּ, אוֹ יָדִיעוֹת בַּעֲתָנִים עַל הַנּוֹרָאוֹת
 בַּמַּחְנוֹת הַרְכּוּ! מֵאִז שֶׁחָרָדִים שֶׁל אֲסִירֵי בּוֹכְנוֹלֶה, דֹּאכָאוּ וּמַחְנוֹת
 אַחֲרִים, מְצַלִּיסִים עַל לְבִי סְטְרִי־הוֹזוּעוֹת, הַמְלוּחִים צְלוּמִים הַמֵּרָאִים לְנוּ
 אֵת הַתּוֹעֲבוֹת חֲלָלוּ בְּכָל מוֹדָאן, מִסְעִירִים אֵת עֲצָבִי וּמִקְסִיָּאִים אֵת דְּמִי...
 "עַם הָאֲדוֹנִים" שֶׁל תְּגוּעַ הַלֶּבֶן הָרָאָה אֵת כָּל נִבְלוּתוֹ, נִחְלָו
 וְשִׁפְלוּתוֹ וְאִינּוּ מִגִּיעַ בַּ"מוֹסְרִירוֹת" אֲפִילוּ עַד קְרִסוּלִיהֶם שֶׁל אוֹכְלֵי
 בִּשְׂרָאִים שֶׁל אֲפִרִיקָה הַמֵּרְכִזִּית, הַפְּשָׁעִים שְׁבוּצָעוּ בַּחֲדָרֵי הַגָּאוֹזִים
 וּבַמִּשְׁרָפוֹת צוּרָקִים עַד לֵב שָׁמַיִם וּקְרָאִים לְנֶקֶם. אִם הָעַמִּים הַמִּנְצָחִים
 לֹא יַעֲנִישׁוּ אֵת תְּאֻשָּׁמִים, יִחַשְׁבּ וְדַבֵּר לְגֶרְמָנִים כַּפָּרִס מִיַּחֲדָה עַל רִצּוֹן שֶׁל
 מִלִּיּוֹנִים אַחֲרֵי עֵינָיוֹם וְהַתְּעַלְלוֹת. כְּלוֹם לֹא חִיתָה זוֹ הָאֵינְקוּוִיזִיצִיָּה —
 רַק בַּמְהֻדָּרֶת־גְּדוֹלָה יוֹתֵר, שִׁפְלָה־יּוֹתֵר וּמִתְעַבֶּה־יּוֹתֵר מִזֶּה שֶׁל יִמִּי־
 הַבִּינִים? שׁוֹרֵי הָאֵינְקוּוִיזִיטוֹרִים הַחֲדָשִׁים בָּצָעוּ אֵת פְּשָׁעֵיהֶם בְּלִי כָּל
 אֲמוּנָה בִלְבָם וּבְלִי שׁוֹם קִנְאוֹת דְּחִיתָה, שֶׁשִּׁימָשָׁה לַפְּחוֹת מִסּוּהָ לְלוֹוִלָה
 וּלְכַנּוּסִיתוֹ, הָאֲמֻנָם לֹא יִבְרָא הַפְּשָׁעִים הִלְלוּ עַל עוֹנָשָׁם, הָאֲמֻנָם
 חֲלָלוּ לַחֲזוֹר וּלְהַתְחַלֵּל מִתְּדֹשׁ בַּתּוֹעֲבוֹתֵיהֶם, בַּמִּלְחָמָה בַּעֲמִים נִקִּיִּם
 מִעוֹן? הַיּוֹתֵר לָהֶם לַחֲדָשׁ אֵת תְּקוּפַת הָאֵלִילִים הַגֶּרְמָנִים, תְּקוּפַת הַשּׁוֹד

והחמס זו אם אין העולם רוצה בכך — עליו לכוון להבא את מעשיו
ולשלם לפושעים הנאציים כמעלם!

11 למאי 1945

הימים האלה—8-10 למאי 1945—הם ימי חדוה וחינגא להמונים.
אבל איני יכול להשתתף בשמחתם ובצהלתם הרעשנית של תושבי
ג'ניבה, הדומים כל כך לפאריסאים.

מאליו מובן, כי מפלתו הגמורה, תבוסתו והתפוררותו של הנאש
הצפוני הגרמני גורמים גם לי קורת־רוח רבה. אני שמח שמחת־אמת
עמוקה על הנצחון שזכה בו סוף כל סוף הצדק במלחמתו ברשע. אולם
משהו עוצר בעדי וכולם את רגש שמחתי לבל יתפרץ החוצה. יותר
מאשר כרגיל, זוכר אני בימים אלה את הפסוק „אל תשמח ישראל אל
גיל כעמים“ (הושע, ט' א). גלי שמחתי נעצרים ע"י מחשבות־המוגה,
שאינן בותנות לי הפוגה: ויקירותי המסכנות היכן הן? מה מצבן? מתי
אזכה לראותן סוף־סוף? — — —
אהה, המר לי הגורל.

וכאילו רצה הגורל לפזר מלח על פצעי—בכל עתוני שוייץ הרר
מאנית של שלושת הימים האחרונים קורא אני שיחה ודו"ח של ועדות
שבקרו במחנות־הריכוז. השיחה פורסמה על־ידי הגברת ג'ניבר־די־גול.
בתו של הקונסול הצרפתי הכללי בג'ניבה, שהשתתפה כלוחמת אמיצה
במחתרת הצרפתית. בראשית 1944 היא נלקחה בשבי ושולחה לעבודת
פרך לרוזנסברוק ושם נשארה עד ל־20 לאפריל 1945. הריפורטר
ששוחח אתה כותב: „הגברת די־גול נפגעה קשה בבריאותה. אולם
נמנעה מלשוחח על סבלה שלה, וכל מחשבותיה נתונות לחברותיה
האומללות בכלא, שבשבילן היתה רק האסירה המדינית מס' 27372.
ואולי — לוחש לי מישו בלבי פנימה — נפגעה כן בבריאותה
גם רוחי יקירתי, אף היא?”

לבי מתהפך בקרבי להרחורים אלה. מעמיק אני להסתכל בתמונת
הגב' די גול, שנדפסה בגליון אגב שיחתה עם העיתונאי: עלמה עדינה,
פניה אריסטוקרטים, גזרתה דקה — כמו רוזיט. היא סבלה והחזיקה

מעמד עד הסוף... הבה אקוה שגם רוחי תעמוד בנסיון... אולם מתי
תבוא כבר שעת-גאולתה? כמה מכבידים עלי הרהורים אלה! —

20 ליוני 1946

סוף סוף גלויה... היא באה מהעיירה אנימס, שעל הגבול בין
צרפת והקנסון ג'ניבה. קורא אני בה וחוזר וקורא. הגלויה נכתבה ביום
5.6.45, והיתה איפוא שבועים בדרך, שארכה כמה קילומטרים בלבד.
זה במאה שלנו, במאה העשרים בדור האיירוניים והמכונים. הסבירו
לי, שאת המכתבים מאנימס לג'ניבה שולח הדואר הצרפתי לצנזורה
בליון. המשלוח הלך ושוב והשהיות במשרדי הצנזורה — הרי לך
שבועים ימים! אמנם, המלחמה כבר נסתיימה. היינו: המלחמה באויב
החיצוני. אולם ממשלתו של די־גול רוצה עדיין להשגיח על חלוף המכ-
תבים בין צרפת וחז"ל — לאמור: שוייץ...

הנה דברי הגלויה:

אנימס, 5.6.1945

ידידי היקר,

ודאי קבלת את גלויתי הקודמת, אבל איני רוצה לחכות
לתשובתך. שבתי בימים אלה מפאריס. שם הרביתי לחקור בין הנשים
ששבו ממחנות-הריכוז. לצערי הרב לא עלה בידי למצוא את עקבות
בני משפחתך. עליך לדעת, שרק אנשים מתי מספר אזורו כוח להתגבר
על הסבל והעינויים שבחיי המחנות, ולהשאר בחיים, ואין לצפות לכך,
שעוד יחזרו משם רבים. הנשים היו למודות-סבל פחות מן הגברים, ורק
מעטות מהן יכלו לשאתו עד שחרורן. אם לא קבלת עד היום שום
ידיעה, אל נא תשלח עוד את נפשך בשוא על גורל בנות משפחתך. הוא
הדין גם בגיסתי: לא נזכה לראותה שוב. עצמי לך לעלות לארץ-ישראל
בהזדמנות הקרובה, כדי להשקיט שם את עצביך ולשכוח את עינוייך.
השוערת שלך בפאריס קיבלה אותי בפנים זועמות, בטענה שאתה מרבה
מדי לשלוח אליה אנשים...

בלבביות, שלך

פ. ס. בימים הקרובים אחזור לפאריס ואוסיף לחקור על בני-

משפחתך.

את הגלויה הראשונה שהכתב מזכיר בראשית אגרתו לא קבלתי.
מכר אחד, שאף הוא קבל מש. מכתב. סיפר לי שגם במכתבו אלי
הזכיר ש. גלויה ששלח ושלא נתקבלת. שנינו פסקנו בדבר ששתי
הגלויות אבדו. ופקפקי זה הזליף במדה מסוימת את מכאובי. וכן גם
השורות על הנשים למחזות הסבל פחות מן הגברים, שרק מעטות
מתן יכלו לשאת. והרי נוכחתי לדעת במחנות ההארחה שבשווייץ
אשר ההזנה בהם היתה לקויה בדרך כלל (עד שמשקלם של העצורים
פחת במידה רבה). כי הנשים סבלו מן הרעב פחות מהגרגרים שבין
הגברים, וגם הפסידו במשקל פחות מהם. כמה מתנשים העצורות
בקשוני שאכתוב בשבילן מכתבים למנהלת של המחנה או לבעליהן.
והיו נותנות לי מלחמן לאות הכרת תודתן. היססתי מלקבל את
מתנותיהן אלו מתוך מוסר-כליות, אבל הן היו טוענות: „אל נא תתביש!
אנו, הנשים, תיאבוננו אינו גדול כתאבונם של הגברים...”

23 יולי 1945

עברו עלי שני ימים נוראים ולילות פחדים ללא שינת. סבלנותי
וכוחותי הולכים וכלים, ואני יכול לעצום עין, ולכן נזקק אני לכדורים
מרגיעים, המעניקים לי שעות אחדות של תרדמה עמוקה אולם למחרת
היום אני חש בראשי מאז שעות הבוקר. מכל נופי מרגיש אני עייפות
וחולשה. הרעיון הנורא: היתכן?... נוסב במחזי בלי תפוגה. איך זה
כותב ש... בגלויות בבסתן כזה „שלא אשלה את עצמי בתקוות-שואז”
כלום רצוני להכיני ברמזים הדקים הללו לבשורה הרעה?... ודאי,
אדם משכיל ואנן-דעת היה כותב בזהירות רבה יותר, מגלה טפח
ומכסה טפחים — אולם ידידי ש. חברי ועמיתי, והנך רק על ידי
החיים עצמם. ביהוד הפחדתי השוואתו של גורל יקרדתי לגורל
גיסתו. כי ימים מעטים לפני זה סיפר לי אחד ממכרי שהוא קבל
מכתב מש. ובו הודיע לו על טופה האים של גיסתו: שומרי המחנה
הפראים הסירו ב. לשם שתוק והתעללות. את כלביהם שקרעו
לגזרים...

ובעלה. שביר-מלחמה. ששותרר לפני ימים מספר. מזכה לה.

בכליות עינים. — נלאיתי נשוא ואין בכוחי עוד לכתוב. מחנות
הבלהה מוציאות אותי מדעתי!

27 ליוני 1945

הזמן — כן אומרים — מרפא את פצעי הלב ומשקים כאב
והתריף ביותר. אמנם, כוחותיו של אדם ומרצו פוחתים והולכים בריפוי
זה. גם עצבי שקטן במקצת, והנני חוזר וקורא את גלוייתו של ש.
ומשתדל לנתח את משפטיה ב„אובייקטיביות“:

ש... כותב שהוא חקר הרבה אצל נשים, שחזרו ממחנות שונים.
אמרתי לו שרוזיט ואמה הגלו לאושוויץ במאי 1944. אין כל ספק שבין
הנשים שהוא דבר אתן, לא היו עצורות מאושוויץ מאותה תקופה—שהרי
אחרת ודאי היו יודעות שמץ דבר על רופאת השנים החדשה או על
רופאות השנים בכלל, שעבדו במחנה. לדידי אין כל ספק כי אשתי
עבדה במחנה כרופאת שנים — כה רב היה באותה תקופה המחסור
ברופאים ודנטיסטים. או נניח שבתי ואשתי הוגלו מאושוויץ, מיד
אחרי בואן לשם, למחנה אחר. הרי סיפרו שמחנה אושוויץ, ששמש
כמחנה השמדה בשנות 3' 1942, נהפך בשנת 1944 למחנה מיון.
ובכן, אין מר ש. יודע שום דבר ודאי וברור, ונבואותיו הרעות
מבוססות על התמרמרותו בלבד. כי מר נפש היה האיש והדבר אף
מובן אחרי סופה המחיריד של גיסתו. התוספת שלו בגלויה: „בימים
הקרובים אחזור לפאריס ואוסיף לחקור על בני משפחתך“ מראה
זאת בעליל. אמנם, יתכן גם שבתוספת זו רצה להחליש את
השורות המרות שקדמו: „שלא אשלה את נפשי בשוא“ וכו'.

חידה מרה זו מי יפתרנה?

10 ליוני 1945

קורא אנש בשבועון „איוראעליטישעס וואכענבלאט“ — ציריך
מהששי לחדש: „ממאה ועשרים אלף המגורשים היהודים שבצרפת
חזרו עד היום רק 3500 לכל היותר. מר פרינע, המיניסטר הצרפתי
לשבויי מלחמה ומגורשים, נקב בשיחה עם עתונאי במספר של 2000
בלבד!“ מה אנו למדים משני המספרים האלה? כי רק הצעירים, צעירי
הנפש והמעפילים הצליחו לחזור צרפתה, ושהרוב הגדול, הזמנים,

אם אפשר לומר — וגם אלה שבשטח הכבוש האנגלו-גרמני — עוד נשארו בגרמניה. שמעתי מפי רב צבאי אמריקאי שבסורייניה סורים עדיין כחמשה-עשר אלף יהודים מגורשים ששחררו. וכך, כמובן גם במקומות אחרים, וביחוד בשטח הכבוש הרוסי, שלשם שולחו בשעתם רוב המגורשים מצרפת.
יש, אפוא, זיק של תקווה...

15 ליולי 1945

תמול שוחחתי ארוכות עם בחור בן 18, שבא מבוכנוולד. הוא נאסר בפולניה בהיותו בן 14. יותר מארבע שנים חי, אפוא, חיי אסיר — כלא, עבד עבודת פרך, ועבר דרך מחנות רבים בפולין ואחר-כך בגרמניה. בחור לא גבוה, שמנמן, תמור ובהיר-עינים. "התרגלתי", הודה לי, "לא להרבות באכילה ולהסתפק במועט. הייתי מחוסן נגד המחלות וכך נכנסתי במהרה למסלול החיים במחנה הריכוז. הגרגרים ואותם שהיו אוכלים אכילה גסה, דוקא הם סבלו יותר מאחרים והיו נוטים להדבק בכל מחלה. תוך חמשה-עשר חודשים היו נמקים ומתנוונים... במחנות שבפולין, הוסיף, "אפשר היה לקנות בכסף דברי-מאכל גם במחנות. לא כן בגרמניה..."

בשמעתי את ספוריו, חשבתי כל הזמן על בתי ועל אשתי.

— ואיך היו מתיחסים לרופאים? שאלתי.

— היחס היה די טוב. ביחוד לאלה שהיו מטפלים באנשי הס.ס.

עבשומרים הגרמנים של המחנות.

ובכן, הרופאים — וללא ספק גם הדנטיסטים — היו מטפלים בשומרי-הכלא. אמנם, העלם סיפר לי רק על מחנות גברים, כי במחנות-נשים שהה רק כמה חדשים בנערותו, מיד אחרי שנאסר; משהגיע לגיל העבודה, העבירוהו למחנות-גברים — לדבריו היו מעבידים את הנשים בשדות (בעבודות נכוש, עדור ועקירת העשבים הרעים, באסוף תפוחי האדמה וכיו"ב) וגם במטבח. העבודה במטבח הייתה נחשבת לאושר: "מכרת זהב ממש!" קרא בהתפעלות. "שם אפשר היה לזלול וגם, ללקט" ולשלשל מהמזונות..."

ובכן, במקרה הטוב ביותר נשלחה רחמי היקרה לעבודה במטבח. זכורני שהימים המעטים, שבליתי אצלה בשטוניף, היתה מבשלת בשבילנו בעזרת משרתת צעירה, שהתייחסה אליה בנועם רב. אולם, בתי היקרה, המפונקת, האמונה עלי תולע, שהיתה מאתרת קום — עתה מוכרחה היתה להשכים בארבע בבוקר, בקיץ וגם בחורף, העמד לה כוחה לעבוד את העבודות הגסות והמפרכות במטבח, תחת פקוחן של משגיחות אכזריות, בהזנה הלקויה של המחנות? מי יתן ויכלה לשאת ולסבול את כל הענויים הללו, מי יתן ועמדה בניסיונות הקשים ושעמדה גם אמה בת הששים! אמנם, סופיה הטובה אמיצה יותר מרוזיט, אבל היא גם נוחה יותר לכעוס ולהתרגז על כל מעשה עוול. וכמה רשעה ואי-צדק ראתה מאז צעדה בדרך-היסורים? אולם, אשה משכילה היא, ומשער אני שידעה לכבוש את רוגזה והתמרמרותה. מבחינה זו אינני חושש לרוזיט: הנה טובת-לב מאין כמוה ונוטה חסד לאנשים, לבעלי-חיים ואפילו לדומם. אי-הצדק המשוער ביותר לא יעורר אצלה תגובה מילולית או גינוי כל שהוא. כי סלחנית היא, ובטוח אני שאופיה החנון והרחום, הטוב והמטיב לא השתנה אפילו בתופת הגרמני.

16 ליולי 1945

במברק רוזיט, שהתפרסם היום בעתון "La Suisse", נאמר שאחת הבעיות הקשות ביותר במו"מ שבין שלושת הגדולים שבפוסטסדם הנה זו, של היהודים הנמצאים בתוך הגדחים. זוהי דעתו — מוסיף המודיע — של הפרופ. ברודצקי, נשיא ברית הקהלות היהודיות שבאנגליה וחבר הסוכנות היהודית.

העתון הנ"ל קרוב לפאשיסטים וכל הנדמס בו על אדות היהודים זקוק לנימוי ולבירור. מאידך גיסא, יש להתייחס בזמן האחרון בזהירות רבה גם להצהרות סוכנות רוזיט, שבהן משתקפות דעותיהם של חוגי השמרנים שבלונדון. מאתים אז שלש מאות אלף המגורשים (הנצולים) היהודים, ברובם הגדול יוצאי-ארצות, בלגיה, חולנד ויתר ארצות הכיבוש, יכולים לחזור בנקל לארצות הללו — התוכל, אפוא,

בעית העברתם להיות בעיה חמורה? — וכי מהו קומץ הנדחים
היהודים האלה לגבי 12 מיליונים הנדחים הבלתי-יהודיים שמכל
הארצות?

17 ליולי 1945

האם עודן בחיים, יקירותי? זוהי השאלה הגורלית הנצבת
לפני מחבוקר עד הערב, השוללת את מנותחי בלילות-נדודים. יודעני
שנאסרו ב־6 לאפריל 1944 וב־29 לאותו חודש תגלו עם פלוגת
מגורשים אחרים בכיוון לאושוויץ. שלושת השבועות הראשונים של
חיי-אסיר בכלא מזוהם של לימוג' (את שמעו שמעתי וטעמתי אפילו
את טעמו במשך לילה אחד) והימים האחרים ששהו במחנה דראנסי
(גם מחנה זה שבצרפת מפורסם לגנאי) — יתכן שלא פגמו כל־כך
ברוח האנינה והמפונקת, והיה בכוחה להמשיך בדרך היסורים
מדראנסי לאושוויץ יחד עם אמה האמיצה והבריאה ממנה...

ואחר כך מתעוררת בקרבי תשוקה חולנית ומכאיבה לדעת
באלה גסיונות נתנסו, לכל פרטי פרטיהם. רוצה הייתי ל"ממש" אותם,
ל"חיותם" אתן יחד, להשתתף ביסוריהן — ולו גם בכוח הדמיון ובשכל
בלבד. כי זוהי הדרך היחידה להקל את עול הסבל והצער ללא גבול.
שאני כורע תחתיו, לזכר נפשותיהן הטהורות של היצורים הנאהבים
הנעמים הללו, שנסלו בצפורני החיות הטורפות — בגלל איחור של
כמה דקות בלבד. ואם עלה להן, לאשרנו ולמזלנו, להתחמק מהגיהנום
הנאצי — הלא אדע זאת-לנכון בעוד כמה חדשים לכל המאוחר! שמחתי
תהיה אז לבלי גבול. אינני יכול אפילו לתאר לעצמי שמחה זו. יודע
אני שאבכה כמו ילד כשאסתכל בפנים היקרות, שקויהן נשתנו
ודאי חזן טבועות בסימני העינויים והסיגופים. בכה-אבכה משמחה
כשאזכה לראותן שוב ולחיות בצילן ובצוותא אתן. זה קרוב לשנתיים
שנפרדתי מעליהן, ועכשיו מבין אני לנפשו המרה של גבר החי חיי
בדידות ללא משפחה גם אם מוקף הוא חברים וידידים. אני תפילה
שיום זה, המאושר מכל הימים, בוא יבוא ולא יאחר...

סוף סוף קבלתי תשובה מ־ S. E. R. (הועד לשרות המגורשים היהודים) למכתבי מ־17 למאי. התשובה נכתבה על גלויה ב־6 לחדש, שהתה, אפוא, כשבועיים בדרך והיא נושאת את חותם הצנזורה. ובכן, שמחתי לקבלת מכתבים מערי השדה שבצרפת בלי חותם הצנזורה היתה שמחת־שוא... הועד הנ"ל מודיע לי שכתב לחמש נשים משוחררות, שגם הן נשלחו ב־29 לאפריל 1944 לאושוויץ, ומיד כשיקבל ידיעות מהן, ימהר למסרן לי.

הועד חיכה חמשה שבועות עד שענה לי. במשך הזמן הזה כתב לחמש נשים שנמצאו ב־"משלוח" שבו היו גם יקירותי; יוצא איפוא שלא קבל מהן בזמן הזה תשובה כלשהי. לחמש נשים משוחררות כתב, אולם באותו "משלוח" הלא היו נשים למאות זו ואם הנשים לא תענינה, מפני שאינן יודעות צרפתית, או מפני שהן עסוקות בקימום המשק או מפני שהן מחפשות דירה? והתענינה הנשים המאושרות הללו בכלל?

ובכן, מחובתי לחכות ולצפות ועד אז אין החששות, המגור- והסבל מרפים ממני אף לרגע.

20 ליוני 1945

קבלתי תשובה על מכתב שערכתי לפני חודש ימים לאשתו ה־"ארית" של מכרי. המכתב חתום ע"י גיסתה אידס, בתו של ידידי מקס, שנשלחה יחד עם אביה ביולי 1944 מליון לאושוויץ והיא כותבת ב־9.7.45: "חזרתי לפני חודש ימים במצב בריאות די ירוד, אולם עכשיו שבתי לאיתני לגמרי, כי בליתי את החודש בכפר אצל קרובי... איני יודעת דבר על אבי ואחי וגם לא על תגברת עברלין ורחיט. שאלתי עליהן במחנה. אולם המחנה היה ענקי וחכיל אלמוי עצורות, ולכן אי־אפשר היה להודע מאומה. אני מקוה שעוד מעט יחזרו כולם. אולי תוכל לחקור בשווייץ ע"י הצלב האדום? אולי יש ל־"צלב האדום" רשימה של המשוחררים, הנמצאים עדיין באזור הכיבוש הרוסי?"...

נמצא איפוא, שבחזרה שמנה זו, האדישה והחוששת תמיד

לבריאותה, יצאה ממחנה אושוויץ „במצב בריאות די ירוד“ לפי
מבטאה, אולם, עכשיו שבה לאיתנה לגמרי“. סימן יפה לרוחיים.
ילדתי היתה אמנם רכה ומפונקה, אבל מבנה גופה היה יותר חסון
מזה של אידם השמנמנות, אם כי בלי שרירים מפותחים... וגם סופיה
המסכנה, אף כי בת ששים היא, דומה לי שהיא בריאה למדי, ותוכל
לעמוד בתשעה חדשים של נסיונות קשים במחנה אושוויץ, שנכבש על
ידי הרוסים בינואר 1945.

גלויתה זו של אידם עודדה את רוחי, הלואי ונחושי יתקיימו.
אני מצפה בכלי־נפש לשובן ולגאולתן של סופיה ורוזיט היקרות
פאזור־הכבוש הרוסי.
מי יתן והיה!

4 לאוגוסט 1945

הרי תוכן־המכתב, ששלחתי לאשתי ולבתי ערב יום טובי את
אירופה:

יקירותי מכל,

את יסוריכן הפיסיים והרוחניים וכן גם את סבלי הנפשי נוכל
לתגות רק בפגישתנו הקרובה, שאני מאמין בה בכל לב מאז הימים
הנוראים, שמכתביכן היקרים חדלו מלהגיע לידי... בה במידה שהמלים
המסכנות העומדות לרשותו של בן־אדם עלולות להביע את גודל
עינויי ועומקם, ניסיתי לגבש יום־יום את רגשי בדידותי, עצבי
זיאושי שאפסו את נפשי הלאה והתועה ללא־דרך... הוי, לחדשי
השבר הארוכים, חדשי הפרידה והאלם, שבהם נשבר לבי לרסיסים,
מוחי חשב להתפלץ ושכלי — לצלול בים השגעון. אולם התגברתי
על משבר־היאוש. כי גמרתי אומר שעלי לחיות בשבילכן ולזכותכן,
אחרי שחרורכן, בחיי אושר. חושבני שאני עושה בחכמה בהחליטי,
אחרי שיקול־דעת ארוכים, לעלות ארצה ישראל, כדי להכין לכן
מינה שקטה, שבה נוכל לנוח אחרי גלי־הפורעניות שעברו על
ראשינו. הסרטיפיקטים של הכניסה לארץ־ישראל הולכים ומתמעטים,

וקבלתי אחד בשבילי הודות לעברי, כלוחם ציוני ותיק. וכשאני
 ארצה, תוכלו להלוות שם אלי מיד אחרי שחרורכן. נודע לי שדי-
 רתנו בפאריס שודדח. כל ההיטים, הספריה והמכשירים לריסוי-
 שגים — הכל נגנב ונגזל. לדירתנו נכנס דנטיסט אחר והוא מטפל
 שם בחוליו, מובן שנתבצ את הפצויים בשביל הנזקים שגרמו לנו.
 אולם ענין זה ימשך ימים רבים וצריך להודיין בסבלנות רבה. אנו
 זקוקים עכשיו — וביחוד בשבילך, רוזיט היקרה — לאקלים אחר.
 על כולנו לשנות עכשיו את הסביבה וגם את היבשת, שבה חיינו
 עד כה.

זה כה ברור, שאין צורך בפרושים ארוכים. אתן, סופיה
 ורוזיט יקירותי, הטיבותן להבין לרוחי לפני השואה, שפגעה בגו-
 באופן איום כל כך, שהיינו קרבנותיה החמימים. ודאי תסכמנה
 למעלי גם כיום. יש לי סכויים די טובים, כשנתקבץ שלשתנו בארץ-
 סכורתנו, ואני מצפה בקוצר-רוח ומתוך געגועים איז-עץ לקריאתכן
 הראשונה ואביאכן מהר אלי... אני נוסע ב-12 לחודש זה ומקוה
 להגיע לשם ב-22 לחודש בערך. כתובתי שם תהיה בזמן הראשון
 אם רק תשלחנה מברק — אקבלנו מיד. אני מאמין,
 שבשעת קריאתכן את השורות הללו יפעם — בכוח הטלפניה — גם
 לבי בגועם. בצפיה לרגע המאושר, שבו אחבק את שתיכן בזרועותי
 תגני מנשקן בחיבה רבה

ל י ו ש ה

1

24 באוקטובר 1945

אין שום ידיעה! זה שני חדשים אני כאן בארץ-ישראל,
 ואין אפילו בת-קול משום מקום... והגני מתקרב והולך ליאוש.
 למה, למשל, אין הגברת ש. עונת על מכתבי ועל מברקיו? כשאני
 חוטט בהרהורי ומנתח את שתיקתה, הנני בא למסקנה, שברצונה חיה
 רק להודיע לי שיקירותי נשלחו לאושוויץ. ומאחר שהוברר לת
 ממכתבי הראשון שדבר זה ידוע לי, לא היה לה מה לכתוב לי עוד.
 זה אנושי, אם כי אין זה מניע על הלך-רוח של אצילות... כשנעוררים

תקוה בלבו של אדם מסוגי — שנהיה בעל כרחו, לגיבור של דרמה
(והלואי שדרמה זו לא תהפך לטרגדיה) — האין זה אכזרי מצדה
של אשת מגורש, שהתנהג כלפי כאשר מתנהגת היא?... וכלום בעלת
אלכסנדר, איש בעל אופי אציל, עודנו בחיים? מסופמני... כי
לתתן וקורא-תגר מטבעו היה. ואחרי שחיפשה אותי כדי להודיע
לי משהו — היא שותקת?! — ופרידה? זוכר אני עדיין את
התלהבותה של זו ואת עיניה המבריקות, כשאמרה לי ערב נסיעתי:
"יש לי סיבה לקחת שאוכל להמציא לך בעוד ימים מספר חדשות
משמחות..." פערתי פי ויכולתי רק למלמל "מה?"... כל כך הייתי
מזועזע. "על נא תשאל לפרטים. אני מחויבת להמשיך לחקור ולקבוע
את הדבר באופן יסודי וברור" — "והאם הנך מבטיחה לי להודיע
לי את תוצאות חקירתך איך שלא יפול דבר?" — "היה סמוך ובטוח.
ואפילו — במברק!"...

כשנפגשתי בספינה שהובילה אותנו ארצה, עם הגברת א.
ידידתה של פרידה, סיפרתי לה על שיחתנו זו. והגברת א. אישרה לי:
"כן, לפרידה גודע ממקור, שהיא חשבה אותו לבטוח, ששתי גבירות
עברלין חיפשו אותך. אולם היא רצתה למנוע ממך את חזרת המעשה
ברוח עברלין ממילהויז... התזכור אותו המעשה?"...

וראי שאותו מאורע נתקע בזכרוני: פרידה זו גרמה לי רבע
שעה של דיצה וגיל, כשטילפנה לי פעם: הגברת א. סיפרה לי זה
עתה שהשם עברלין (רוזה) נמצא ברשימה האחרונה של המשוחררים
שהגיעו לצרפת. רון והווכח. זוהי הרשימה של "אווה". מובן שרצתי
מיד ואזכח שאמנם השם עברלין (רוזה) נמצא באותה רשימה, אלא
שאותה רוזה נולדה במילהויז. היתה זו שמחה קצרה מאד, שהורישת
לי אכזבה ויאוש מר לאורך-ימים.

הנה עברו כבר שני חדשים מאז שיחותי האחרונות עם פרידה
ועם הגברת א., ואף אחת מהן לא ענתה לי על מכתבי הדחופים
"בדואר אוירי". אני במקומן לא הייתי מניח את ידידי (ואפילו לא
את מכרי) בלי תשובה. אכן, פרט ליוצאים מהכלל, הנחילו לי הידידים
והחברים אכזבות לא מעטות...

שאלה אחת מנקרת במחזי תמיד: איך מתארים לעצמם את עתידם ניצולי תאריגו והכבשנים? הרוב הגדול אינו רוצה עוד לחזור אל הארצות שבהן כה הרבו לסבול. כמה מבין אני לרחוק! אפילו פה בארץ, אני נעלב וסובל בשמעי מדברים גרמנית. אני יודע יפה כי רובם הם קרבנות ההיטלריות, יהודים נצולים מגרמניה ומאוס-טרסה, והיודעים עברית ביניהם מעט מזער, לכן שלטת עדיין ביניהם שפת הארץ, שבת נולדו, ועל אף כל זאת, לא איכל לשכוח אף לרגע, שבשפה זו העליבו פריציות בצורת ביראדם מאות אלפים אומללים, ביניהם גם אשתי היקרה, אשר שערותיה הפכו לבן בשעה זו, והתאכזרו לילדתי המתוקה והמסכנת, שלא נגעה מעודה לרעה אפילו בזכות, ואולי אף רצחו אותה, את שתיהן גם יחד, בה במדה שהחדשים חולפים ואני מקבל ידיעות, מתעוררת השאלה ביתר שאת ומנקרת בקרבי. אמנם, אף לרגע אחד אין התקוה לראותן עוזבת אותי כליל, אולם יש היא מתערפלת, החדשות המגיעות מכל ארצות הכבוש הגרמניות, וצרפת בכלל זה, מחרידות ממש, עכשיו כמעט ודאי כבר ש"הם" הרעילו בגאון את ממלא-מקום הנשיא הקודם של הועדה היהודית המרכזית, את יועץ המדינה, היילברנר ואשתו, את מי שהיה עורכו של השבועון "עולם ישראל", מר ח' למברט ואשתו, את הסופר הציוני ברוך הגני, את מנחם קרן-היסוד בצרפת, ג. הרמן, את ליאונס ברנהיים ואשתו... רצח זה של עסקנים יהודים, של נשים שהיו רחוקות כל כך מפוליטיקה, כלום אין זו אכזריות, המקפיאה את הלב?

היו שסברו, כי מעשי רצח אלו לגבי נשים נעשו דרך כדי להעלים עדות-ראיה, אולם היתכן להניח כי רוצחים, אשר הרגו את ר. למברט, היילברנר, ברנהיים ועוד, האמינו כי יוכלו להתחמק מן האחריות למעשי התועבה שלהם על ידי שרצחו גם את נשי קרבנותיהם?

אכזריות זו היא תרכובת של סדיום, תאוות-רצח וסירוף-השומה... ומבציה, הראויים למות מוח-כלבים, מובאים לדין לפי

כל הנוהג החוקי, מתוך שמירת כל הצורות המשפטיות המקובלות ונמצא אפילו צורך־דין, קצין אנגלי, שהעיו לכנות את קרבנותיהם של שדים־משחת אלה בשם „פסולת הגיטאות“, במחשבה תחילה השמיד ההיטלריזם בראש וראשונה את שמנה וסלחה של היהדות האינטלקטואלית, כדרך שעשה בכל האומות שהיו לו למרמס. שמות האנשים שהוכרנו, ועוד רבים כמותם, כולם נמנים על הטובים שביהדות צרפת.

ואתו „הסניגור מטעם“, כיצד לא יבין, שבהעליבו את הקרבנות בנוכחות תלניהם — קרמר, אירמה גריזה ואחרים — פוגע ומחלל הוא בצדק, שבא לשמשו!... אמנם, אותה „סניגוריה“ גלגלת של הפרקליט הזריו לא חועילה להם ולא כלום. קרמר, אירמה גריזה ואחרים נדונו לתליה, ופסק־דינם הוצא לפועל...

פגשתי בגברת מ. היא בילתה כמה משנות המלחמה בגרמניה ההיטלראית, ויכלה לכן להסביר לי כמה פרטים, שהתלבטתי בהבנתם. שאלתי, איך נהגו במגורשים בעת שהגיעו למחנות. היא צגתה כי לראשונה הפרידו בין הנשים, הגברים והטף, אחר נלסחו הנשים המבוגרות ובנותיהן במכוניות־משא. „ואם הילדה לא רצתה להפריד מאמה?“ — „אז היו לוקחים אותה יחד עם אמה. אבל כזה לא אירע, מאתר שידעו יפה שהזקנות והילדות הקטנות מובלות לתא־הגנו ולכבשנים. הותיקות בין המגורשות היו מודיעות על דברים אלה לחדשות...“ ושוב, כחלום־בלחות חולפת לפני עיני תמונתה של רחייט, בשהיא תלויה על צואר אמה וקוראת: „אני לא רוצה להשאיר לבדי. קחו אותי עם אמי היקרה“. סופיה מתחננת שתשאיר, והתלין וגט והמכוער מהס. ס. גוהם: „די לך, יהודיה מחועבת!“ והוא דוחף את ילדתי המסכנה למכונית־משא... אויז איזה סבל ללא נשוא...

26 לאוקטובר 1945

בעתון השבדי „סידנינג“ מוצא אני שיחה עם הגבית סווי לוי, שברחה מאחד ממחנות־ההשמדה הגרמניים. היא הראתה לעיתונאי חתיכת־סבת, ומסומנת בכתובת „שומן יהודי סהור“ R. J. F.

(Reines Jüdisches Fett) — בדמעות בעיניה הוסיפה האשה: „זהו המתנה היחידה שיכולתי לקחת עמדי מאושוויץ (*)...“

והגברת לוי מוסיפה לספר: „הוציאו אותנו בשנת 1943 מסלונקי. 60 אלף יהודים היינו: גברים, נשים וילדים, הנסיעה עד אושוויץ נמשכה שמונה ימים, 75 אנשים הצטופפו בקרון אחד. כשהגענו למחנה הפרידו בין הגברים, הנשים והילדים. את אלה האחרונים העבירו יחד עם הזקנים בקרונות-משא למקום בלתי נודע. אחר-כך סיפרו לנו, שבו ביום הכניסום לחדרי-הגאזים ושרפום במשרפות. אותנו הפרידו מעל הורינו וגזזו את שערותינו. היו מעירים אותנו עם שחר, ועד שעה 6 צריכים היינו לחכות בחוץ, עד למפקד. אחרי באה ארוחת-הבוקר, דהיינו: תחליף לקפה (עשבים קלויים שרירים במים). אחרי „ארוחה“ זו הובלנו לעבודה מפרכת: פיצוץ אבנים לסלילת כבישים, רחובות וכיו"ב. אנשי ס. ס. וכלביהם היו משגיחים עלינו. לצהרים ניתן לנו מרק שחור מתועב ומאה גרם לחם. חיים אלה נמשכו שנתיים, יום אחרי יום. החלשים והתשושים נשלחו למשרפות. אבל גם במשרפות היו מעבידים יהודים צעירים, וכך אירע שבחור יהודי, שעבד במשרפות, הוכרח לשרוף את אמר ילדתו. היו שיצאו מדעתם. כדי לסמטם את מוחנו היו הגרמנים מוסיפים למרק שקבלנו מלח ברום. אבל האיום מכל היתה הבדיקה „הרפואית“, שנערכה מדי שבוע. היא באה לברר מקרבנו את אותם שנחלשו — והם נשלחו בלי רחמים לתדרי-הגאז.“

29 לאוקטובר 1945

קראתי ב„פאלסטין פוסט“ מיום אתמול מכתב גלוי של אחת מנצולי אושוויץ לתליינית גריזה שנדונה בנירנברג למיתה (ואף הוצאה בינתים להורג). „אנו (העצורות, שנמצאו תחת פקודתה של

(*) כמות קטנה מסבון זה שהגיעה ארצה בידי מעפילים, הובאה כאן לקבורת ישראל.

התליינית) מחכות לפסק-הדין. אבל בין שימיתוך בדיה ובין שיחלוד
עד זאת ושמתיך: לא נקבל מכך שום סיפוק...

אנו, קרבנותיך, איננו רוצות במותך. רוצות אנו שתחי כפי
שחיינו אנו במחיצתך, שעוני העשן השחור מכבשני המשרפות יכסו
לפניך את עין-השמש, שתתחלכי יחפה, עמוסה אבנים כבדות לגופך,
שיצליפו בך ויכוך מכות-רצח, כאשר היית מענה אותנו; שיגרפוך
ויקללך במלים השפלות והגבזות ביותר, כאשר חרפת וקללת אותנו,
שרעב וכפן לא יניחו לך להרדם, שתדעבי כאשר רעבנו אנו בלילות
הגדודים, שיגלחו את ראשך, כאשר גלחו את ראשינו בפקודותיך.
ועוד היינו רוצות שיכריחוך להסתכל בהתנק בחדרי-הגאונים ובהשרף
בבבשנים, היצורים היקרים לך מכל.

רוצות היינו לראותך את „הזונה היסחפיה“, כחוישה ורזה, עקב
עבודת-הכפייה והרעב, עד שתחיי ל„מוסעלחייב“ (שלו ממוסה
עוד כמו בשק), כאשר היית מכנה אותנו. רוצות היינו שימסרו גם
אותך בידי ה„הימעלסקאמאנדה“, שויבילוך דרך חדרי-הגאון וכבשני
המשרפות ישר השמימה, ממש כאשר נהגת לגבי רבות מאתנך — —

31 לאוקטובר 1945

באותו גליון ה„פאלסטין פוסט“ נדפס עוד מכתב גלוי, לאירמה
גריזה, של „אסירה מוגנה“, (שור-העפטלינג) איזביליה רובינשטיין
שמה, היא כותבת בין השאר:

„עכשיו נהפכו פני שוב לפני-אשה, כמן בימים שלפני הכלאי
תחת פקודתך, שערותי שוב צמחו, אני נועלת נעלים ממש ולובשת
שמלות בלי פסים, מספר 1 „מגן-דוד“. אולם על זרועי נשאר עוד חקק
בכתב קעקע המספר 45.554, ואין אמצעי ואין אדם שיוכל למחקר.
לגברת רובינשטיין זו לא היתה במחנה אלא נעל עץ אחת,
לרגלה השמאלית. את הרגל הימנית עספה בסטרטוטטים מ...טליתות,
נעל-העץ הכאיבה לרגלה וסטרטוטטי-טליתות — ללבה...

והרי סיפור על „מעשה גבורה“ של אירמה גריזה, מעשה
טיפוסי ביותר, אף כי לא האכזרי ביותר, פעם, בהתקרבה לקבוצה

של אסירות. ראתה אירמה בפני אחת מהן מעין העויה של פחד. באמתלה שאסירה מסכנה זו. רצתה להתנפל עליה ולהכותה" החלה התליינית לבעוט בפני האסירה בנעלה. ידידה של אירמה, אחד מחס. ס., בא לעזרתה והתחיל גם הוא לבעוט באומללה בנעליו המסומרות והמדורבנות. האסירה המוכה מתה מפצעים...

את החיים במחנה רכזו נאצי לא ידעתי. אילו הייתי שם, ודאי שלא יצאתי משם חי. אחרים, צעירים ממני, קפחו שם את חייהם. בכל זאת הייתי במשך שבעה חדשים ב"מחנות ההארכה" השווייציים. שם לא התעללו בנו, רק שהמזון היה בלתי מספיק, ושהרשו לנו לצאת ולשאוף אוויר רק פעם בשבוע, תחת משמר צבאי, — ואני הפסדתי שם 15 קילו ממשקלי. ואחרי יותר מ-5 חדשים בשני ה"צריפים", מקום שהמזון היה טוב יותר והרשו לנו לצאת אפילו העירה, לעתים קרובות יותר (אלה היו מחנות של מגורשים אזרחיים), הבינותי שכל מעצר, אפילו "האנושי" ביותר, הוא בבחינת פשע. מנוגד הוא לטבע האדם, המעריך למעלה מכל את החופש. לכן מתיש כל מעצר את כוח הכלואים, ומפתח, מאידך גיסא, את כל החושים השפלים ביותר אצל השוטרים הממונים על המשמר. אין לך דבר המשפיע על אדם לרעה ככוח הניתן לו להתנהג כלפי זולתו לפי רצונו ושרירות לבו. מיד יורד בעיניו ערך הזולת, ומכאן ועד להתעללות באלה הנתונים בידיו אין אלא צעד אחד. וצעד זה צועד האדם תמיד...

2 לנובמבר 1945

כוח פנימי, הגובר והולך, מכריחני להתבונן ולהסתכל בתמור גותיהן של סופיה ורוזיט יותר מאשר עד כה. כל כמה שנמשכת שתיקתן האיומה כן חיוני בשבילי יותר להתבונן בקורבניהן לפעמים קרובות כל כמה שאפשר. אמנם, תמיד מרחף לנגד עיני קלסתר פניהן היפות, עם עיניהן המלאות רגש ושפע שערותיהן לראשן. אולם הצלומים משווים לחזון רוחי משום ממשות, והתמונות היקרות כאילו לובשות עור ובשר. בשעות היאוש מוצא אני בהסתכלות ארוכה זו משום עדוד ומקצת נחמה.

זכרונות נעימים על חיים משותפים צפים ועולים. חיי שלום ועבודה, במשך שלושים שנה ויותר. וחיי משפחה אלה חוסלו בדרך בידי פראות מטורפת...

עם זכרונותי גוברת והולכת גם שנאתי. אמנם שעורר העצום של הפסע הנאצי כלפי האנושות, והאכזריות שבה בוצע — מן הדין שיעוררו כבר מזמן תגובה קנאית אצל רוב האנשים הנורמליים. אולם צמדתם והתנהגותם של הגרמנים עכשיו, אחרי מסלתם ותבוסתם, צריכות להגדיל ולהאדיר שבעתים משטמה זו לטיוטונים אצל כל אנשי הקידמה. אכן, פסו בגרמניה מעריצי היטלר — וזה קל להבין. אולם רוחו של היטלר חיה עודנה בגרמניה. (לפצענו ולחבורתנו — לא בגרמניה לבדה; ועל זה עוד ידובר להלן). וכי מי ממתנגדי של היטלר העז להרים בגרמניה את קולו, לגנות את פשעיהם האיומים של הנאצים, שמגלים לנו עכשיו יום-יום גצולי המחנות המעטים? (ואגב, לו הגיבה אירופה הדמוקרטית כראוי על הפגנותיהם האנטי-שמיות של „נערי היטלר“ ברחובות ברלין, נירנברג וכו' בשעתן — כלום היתה תנועה הדיוטית-סרדיוטית זו מתפתחת לשואה עולמית?) חסר לעם הגרמני בתבוסתו רגש של גוחם ושל חזרה בתשובה, כאשר חסר לו גם רגש המידה והגבול בפשעיו. תחילה העריצו את היטלר, הסכוהו לאלוה, זחלו וכרעו ברך לפניו — ומשנחל תבוסה והתאבד מתוך מורד-לב, החלו מסתייגים הימנו תוך בוז ואדישות. אם נאמין לדברי „הגבורים“ הגרמנים — כולם התנגדו לו בתוך לבם פנימה... אולם רק ינסה הרפתקן אחר את מזלו וישכנע את הגרמנים, שבמלי-חמה הבאה ינצחו — גהר ינהרו אחריו בהמוניהם. הגרמנים לא למדו כלום ושכחו הכל, ועתה מעיזים הם לדון את מדינות-הברית ברותחין על אשר הפציצו את גרמניה והחריבוה. שכחו הגרמנים המתמים, שבפקודת ה„מנהיג“ הפציצו הם עצמם, לשם התגוננות, גשרים גדולים וקטנים, וכך הרסו את התחבורה בגרמניה ומנעו כל אפשרות של העברת מזונות לאוכלוסייה הגרמנית. הרדיו הבריטי (בי.בי.סי) משדר לפעמים קרובות מכתבים של נאצים גרמנים מתחום-הכיבוש האנגלו-סכסי, ובהם מדברים בשפת היטלר, מתרברבים מתוך שחצנות ומו-

סיפּים לפּספּס על „עליונותם“ ועל העיקר המקודש של עם־האדונים...
ואפילו בין „הגרמנים הטובים“, אותם שהסתתרו כ„פליטים
מדיניים“ כביכול בשווייץ, מצאתי עדיין סימנים מובהקים של שחצנות
טיוטונית: „אתה בחרתנו“ בסגנון הגרמני של היום...

15 לנובמבר 1945

גודל פּשעה של גרמניה, שאנו יהודי אירופה נפלנו קרבן לה.
(אין כמעט משפחה יהודית, שפסחה עליה השואה), אינו ניתן לתאור.
ליל ברטולומי הקדוש, מעשי־הזוועה של דו־ניגניזחן וטמרלאן, אף
אחד מהפּשעים הקבוציים הגדולים ביותר בהיסטוריה האנושית —
אין להשוותם עם פּשע זה אפילו השוואה רחוקה. אבל המתועב
שבטבח הנאצי הוא הזדון, מורד־הלב והצביעות שליו את יצר־הרצח
שלם.

אמרו ליהודי פאריס שישלחום לעבודה בגרמניה או בפולין,
זיעצו להם לקחת אתם את רהיטיהם, וכשבאו למקום המיועד (המדובר
ביהודי צרפת, שנשלחו לסטולפּצי אשר בפולין ב־1942, לפי עדותו
של אחד מאותם היהודים המועטים שניצלו, פליט שבא לארץ־ישראל
ב־1945), היו מזמינים אותם להתקלח ב„אמבטיה“... היינו: להכנס
לתא־הגאז שבסביבה, ומשפחות שלמות, מלאות אמונה, וילדות עליונות,
שסרטים ענודים לשערותיהן, צועדות לפני הוריהן...

וכי יוכל הדמיון לתאר רצח נתעב, סדיסטי ושפל יותר? אין
דוגמתו בתולדות העבר! אך צריכים היינו להגיע למלחמה עולמית
זו, כדי לחשוף את נשמתו של „עם־האדונים“.

16 לנובמבר 1945

ביום מר ונמהר ואני יצאתי את ג'ניבה חדור תקוות טובות,
(זה היה ב־30 לאוגוסט 1945), שמעתי את קולה של פרידה
בדברה, מלאה שמחה ועיניה נוצצות, וכה אמרה: „איני יכולה לומר
לך בודאות, אולם מְקוּה אני כי בזמן הקצר ביותר אוכל למסור לך
ידיעות משמחות מבני ביתך“. בבית הנתיבות ניגש אלי חבר, אשר

נראה מודאג ביותר, ושאל: "המכיר אתה את גברת ס. ז". וכשהשיבותי לו בחיוב, המשיך ואמר: "זה עתה כתבה לי ונתנה לי את כתבתה בפאריס: יש בידה חדשות מאשתך ומבתך". נפרדתי ממנו מלא תקוות. שיגרתי מיד מברק לגברת ס. ושלמתי גם עבור התשובה, אולם תשובה לא באה עוד. כתבתי לה ממרסיל, וכשעליתי ארצה חזרתי וכתבתי לה מחיפה. לבסוף הגעתי תשובתה. והנה קטע ממנה, וכן קטעים משני מכתבים מתאריך 28 למרץ ו-20 לאפריל 1945, ששלח לה ראש הכפר סיסק:

פאריס, 11 אוקט. 1945.

קבלתי את מברקך, אולם באחור רב, כי שניתי את כתובתי. השיבותי לך מיד, אבל דומני שהמברק לא הגיע אליך, והמכתב ששלחתי אליך אף הוא הוחזר לי.

מכתבך מחיפה הגיעני אף הוא באחור רב; רצופים לזה שני מכתבים מפקידות הכפר סיסק, ולא אוכל להוסיף משהו על הכתוב במכתבים אלה, הואיל ולא היה לאלידי להשיג חדשות מבני משפחתך היקרים. אשר לאלכסנדר, הוא גורש בחודש אוגוסט 1942 ומאז לא קבלתי שום ידיעות גם ממנו.

והרי קטע מהמכתב שנתקבל מטעם ראש הכפר סיסק, שנכתב ב-28 למרץ 1945.

...מצטער אני להודיעך שהגבירות עברלין נאסרו בתאריך ה-6 לאפריל 1944 ע"י הגסטאפו. הן הוכנסו למחנה-הסגר בדרנסי, ומאז אין לנו ידיעות עליהן. לא ידוע אם גורשו, או מה אונה להן בכלל."

עוד קטע ממכתבו של ראש הכפר הנ"ל, מת-20 לאפריל, 1945:
...המוזדה שלהן נפתחה ע"י צבאות הכבוש, ולא הותירו בה ולא כלום, כי שדדו הכל, ולא נשארו להן בגדים, לא שמיכות ולא כלי-מטה. ומה שיכולנו להציל בהסוואה — חסר כל ערך."

אם כן, אין לי ידיעות כל שהן מיקירותי, פרט לידיעה, שמעט המלבושים שהופקדו עבורן בידי הגברת ס. נשדדו אף הם על ידי

פריצת-החיות, ושבעלה של אותה אשה, אלכסנדר (*), גדש באגוסט 1942. מה גדולים היסורים שבאו על אדם יקר זה, אשר עזב את גרמניה עוד ב-1932 עם ראשית הפעילות ההיטלראית, וחזר אליה לאחר שעשה עשר שנים בארץ ישראל, (חישוב נראה, שוביניסטי יתר על המדה בעיני אינטרנציונליסט-פציפיסט זה). והנה בהמלט שנית ב-1934 מהתופת ההיטלראית, הוכנס למחנה-הסגר כאזרח גרמני (אכן, צחוק מר של הגורל.....)

לאחר שש שנות מגוריו בפאריס, עיר המקלט של החופש המדומה שלו, טולטל ב-12 מזמנות-הסגר צרפתיים, עד שנמסר, בשנת 1942, לגסטאפו וגורש על ידה לגרמניה, ושם נרצח... קבלתי הבורק מכתב מגניבה מאת ה' ח: שאליו סניתי לאחר-יארש. והנה דבר מכתבו:

לדאבוני הרב, לא קבלה הגבדת רי, כל אישור לידיעות על אשתך ובתך. נראה שידיעתה הראשונה לא היתה אלא אשליה, יש רק לקוות ולצפות בסבלנות. ועוד עליך לדעת, ששום ידיעות אינן מגיעות מתאיזור הרוסי, מבטיחך אני, ידידי היקר, כי לא אאחר להודיעך מיד כשאשמע משהו.

קראתי את שני המכתבים האלה, שצפיתי להם בכליון עינים, ואשר השאירוני, כלפנים, במצב של אירידעה מאכזבת, וכאבי גדל עד כדי יאוש ללא גבול. אין לזמן שליטה על האהבה הסתודה, על אהבת אבן, פחות משאני דואג לאשתי, הריני חרד לבתי. הנני כיום כבן 68 שנה, אשתי — כבת 62. בין כה וכה לא נותרו לנו לחיות כי אם שנים מספר... אבל רוחים, מה יהיה עלינו הרי היא כיום בת 34 שנה, והגורל עוד לא האיר לה פנים. אשה יפת-תואר ומש-כילה היא, אבל גישאה לאדם שנמצא בלתי ראוי לה, במשך כמה חדשי נשואיה ומשך ארבע שנות משפטי-גידושין, לא מסק אדם

(*) אלכסנדר לוי, יחודי גרמני, אדריכל, שבא ארצה בראשית שנות העשרים למאה זו ובנה אז את הבתים הראשונים בתל-אביב ומרחבת.

שפל זה מלהתעלל בבתי המסכנה, ששבעה סבל ויגון. אחר עברו עליה חמש שנות מקלט בחיסק, בסביבה קרתנית, ולא פעם נפגעת עדינותה באוירה זו...

ולבסוף, מאסר של שלשה שבועות בבית-הסהר בלימודי של 5 ימים בדרנסי, והגירוש: צפיפות, רעב, צמאון ועוני, בצרפת, בבלגיה, בגרמניה, עד אושוץ — דרך-פגעים לגיהנום. תשעה חדשי תופת היטלראית וכיום: 9 חדשים רצופים תחת הכבוש הרוסי, מאז פברואר עד נובמבר 1945. וכל הזמן הזה אין קול ואין קשב, למרות כל מאמצי הרבים! לאחרונה עלה בדעתי לחפש את יקרי רותי באמצעות אחי ואחותי, אחי רופא בסוצ'י, ואחותי רופאת במוסקבה. כשפניתי אליהם בבקשת ידיעות, הזכרתי את שמות אשתי ובתי, סופיה ורחיט. השתמשתי בתחבולה זאת מאחר שאמרתי, כי בברית-המועצות אין ניגשים לחפש אדם אלא אם כן הוא יושב שם ישיבת-קבע, ולא כפליט. חקותי שאחי ואחותי, מאחר שיוצקו על ידי מכתבי יטפלו מצדם בחפושים אחרי רחיי וסופיה.

19 לנובמבר 1945

המגורשים היהודים ששרדו במחנות (לפנים מחנות-השמדה) מתגוררים היום באותם מחנות הגרמניים תחת משמר צבאי של בריטים ואמריקאים. לשם יציאה מהמחנה, ולו גם לשעות מספר, זקוקים הם לרשיון. פליטי המחנות עודם בבחינת אסירים, וכל קשר עם העולם החיצוני הוא בגדר איסור: אין אפילו תיבות-דואר במחנות. גדול סבלם של העצורים, שאינם יכולים להתקשר עם קרוביהם, ומי ירגיש בצערם של היודעים כי הוריהם, בניהם, בנותיהם ונשריהם נצלו מתאריהן ומכבשוני-האש, ובכל זאת אין ביכולתם לבוא אחם בדברים, כאילו המלחמה לא נגמרה זה מכבר.

אני, כאלמן וכאב שכול, טעמתי עתה את הטעם הזה. אבל הקויתי שאזכה לראותן. אכן, איסור חליפת המכתבים עם העצורים, הנתן אחד מאמצי הענויים שהגסטפו הרבחה להשתמש בהם. וצדקת ב. ח. ב. באמרת, שואסור להתקשר עם קרובים כמותי כשלילת

החושש!... „אנו מתנהגים עמהם על פי השיטה הגרמנית, פרט להשמדה“. אימרה זה, שמיחסים לגנרל אייזנהואר בדברו על המגורשים היהודים באיזור האמריקאי, הולמת את המציאות בהחלט...

אבל גם באזור הכבוש הבריטי אסורה חליפת-מכתבים של הנדחים עם קרוביהם בחו"ל. העתונים הודיעו רשמית „שבקרוב יוכלו הנידחים לכתוב פעמים בחודש, אבל לא יותר מדף אחד כל פעם“ — ודאי סגולה למנוע עייפות יתרה מאדוניהם מן הצנזורה.

25 לנובמבר 1945

יום מר ונמהר היה לי יום אתמול. מאז ירדה עלי מהלומת הגורל, נתנסיתי כמה וכמה פעמים בקפיצות המשונות מאיגרא רמה לכירה עמיקתא ולהיפך, אבל עוד לא זעזעוני ולא סמרו את בשרי כמו תמול.

בהלכי לתחנת האוטובוסים המרכזית שבתל-אביב, עמדת באחת מקרנות הרחוב לחכות עד שתפסק תנועת המכוניות ואוכל לעבור למדרכה שממול. והנה עומדת לפני מכונית קטנה ובה, להפתעתי, מכרי הטוב, מר שמואל ק. אשתו, היושבת על ידו, הכירתי וקראה לי בשמי. הוא נבוכ במקצת: „סלח-נא, מר עברלין. רק תמול הגענו, ועכשיו אנו נוסעים לחיפה“ — „הלא יכולת לטלפן לי? ! מה שלומכם? מה נשמע?“ כן נתפתחה בינינו שיחה. ספרתי להם שאני עומד לנסוע לנס-ציונה, כדי להתראות שם עם הרב הצבאי, הקפיטן ליפשיץ, שחזר זה עתה ממסעו במחנות בגר-מניה, אולי אשמע משהו מפיו על יקירותי. והנה מתפרץ מר ק. ואומר בלי כל „אקדמות“: „אני מצטער מאד לאמר לך, שאפסה כל תקוה...“

התנודדתי ממש, אולם התאוששתי כרגע ושאלתיו מתוך רוגז: „ומניין לך זה? האם שאלת אותו איש, שאת כתובתו נתתי לך?“ — „כן“...

— „השמעת מפיו משהו מוחלט וודאי?“
הוא מלמל: „אין הוא יודע, אמנם, לנכון“...

השובה זו עוררה בקרבי בחילה. תמיד השבתי את שמואל לקלדעת ונח להתרגש. אולם לא פללתי שלבו לבראבן ועד כדי כך אינו רגיש למצוקת זולתו. החלפנו עוד כמה מלים על דא ועל הא, ואסחלק.

אחרי הפתעה בלתי-נעימה זו נסעתי לנס-ציונה. גם שם הכתה לי „מקלחת סקוטית“ שניה.

לדברי הרב ליפשיץ, נפסקה ההרעלה בגזים באושוויץ בסוף אוקטובר או בראשית נובמבר 1944, מפני המחסור ב„יבוא“ חדש של מגורשים (מלבד זה היו לנאצים דאגות אחרות). חסר להם גם תגאז להרעלה, כי חדלו ליצרו, וחיוכו או להתקפה הסופית של מדינות-הברית.

הרי אתה מידידות מכירותי, שניצלה ממחנה אושוויץ, סיפרה לי בודאות שההרעלה בגזים נפסקה בסוף 1943. לבי נצבט בקרבי, וכטובע בקש נאחזתי בקרש-ההצלה האחרון:

— „האמנם לא השאירו בחיים את הרופאים והדנטיסטים?“

— „כן, אם היו הגרמנים זקוקים להם באופן דחוף...“

ומי ידיעני, אם היו זקוקים לרופאים במאי 1944? — — —

יצאתי מאת פניו ברגלים כושלות. שתי „מקלחות“ עזות כאלו,

בזו אחר זו, בתוך שתיים-שלוש שעות — האין זה קצת יותר מדי?

אולם שעות חיום האחרונות הביאו לי הפוגה. נכנסתי לבית

אחד ממכירי ושם מצאתי אחד שחזר זה לא כבר מפאריס. הוא

התענין בגודלו של אחד מדודניו, שהכרתי יפה. אף דודן זה הוגלה

בשנת 1942 יחד עם אחיו, שניהם עבדו במכרות המלח שבאלזס. שמו

לא היה ברשימת הנספים בחדרי-הגאז. יש איפוא תקוה שיהווה

באחד הימים. לפי הידיעות שהומצאו לו — סיפר — עבד דודנו

זה באותה תפלוגת, שבה עבד גם הקומוניסט המפורסם שרל

רפפורט „שעונה ונרצח על ידי הנאצים“...

יותר לא יכולתי לשמוע. לא התאפקתי, ואזעק: „אייך, הקו“

מוניסט רפפורט?! אבל הוא לא נרצח, כי לא נשלח כלל למחנה-

ריכוז! הוא פה שבציירים ורוגז בבית-חולים בעידה קהור בשנת

1943, ימים מספר לפני שעברתי לשייץ. אגב, יחודי וילנאי זה חזר בסוף ימיו ליהדות, והוא, שתתרחק כל ימיו מהציונות והיהדות הלאומית הורגיש את עצמו כ"בינלאומי", בקש לפני מותו שיביא אחד לקבר ישראל, וכמעט כל העתונות הצרפתית הקדישה לו בקרולוגים כאלו עונה עד מות בידי הנאצים..."

כך, "כותבים היסטוריה" בחוגים ידועים בפאריס. אבל לא רק בפאריס הפיצו בדויות ושמעות כאלו. גם על ליאון בלום הפיצו בסוף שנת 1943 ספוריזוועות, בשמו של עתונאי רוסי מפורסם, שראתו, כביכול, באחד ממחנות הרכוז שבפולין סוחר קורות-עצים ושומרים נאציים מתעללים בו. אחרי-כך נפוצה שמעיה שנרצתה, ואחד העתונים הרציניים שבתל-אביב הקדיש לו בקרולוג, שבו תבע הימנו את עלבון היהדות בסגנון, "כרמי שלי לא נסרתה..."

צריכים, איפוא, לקבל בחסתינות ידועה את כל המסופר בשם מי-שהיו עצורים, בשם עתונאים, רבנים צבאיים וכו', עד שתבוא ידיעה מאושרת ממקור רשמי. יש, איפוא, לצפות ולקוות: מי יתן ויקוימו במהרה תקוותי ואחולי לחזור ולחיות פני יקירותי הנעדרות.

27 לנובמבר 1945

קרוב היריות מאתמול, אילה סנבורם, מזכיק לי את בתי חיקרה ומסכנה רחמי. מובן, אילו נפלה חלל בארץ-ישראל. כאשר נפלה אותה הנערה אשר גדלה בארץ, הייתי מבכה אותה מרה, כשם שעושים הוריה השכולים של אילה. אבל — היש גורל נעלה מזה, למות למען המולדת? ... ילדה צעירה זה, שנפלה קרבן בהתנגדות המסיבית, מסרה את נפשה בעד העתיד הלאומי היהודי, בעד המולדת העברית, בהגינה בגופה על אחיה הרדופים עד צורא, אשר באו לחפש מקלט בארץ האבות והבנים. היא פעלה ברוחם של כל האנשים בעל-לב, במלחמתם נגד איתחצדק, ואותם האנשים שמקדו על החיים לים הבריטים לירות, אינם אלא שושעי מלחמה, וכך יש להתחמס אליהם. בדם, רשעותם ופשעיהם של אנשי היסלר מוגי-הלב גדלו

פי שבעה; ובצפרניהם נפלה בתי האומללה עם אמה... לאסור את בתי, שלא עסקה מימיה בפוליטיקה ולא הראתה אפילו סימן של התנגדות פסיבית!... ולמה? מפני שהיא יהודיה? בגלל פשע זה, שנולדה להורים יהודים, שמוה בבתי-הסתר, במחנות הרכוז בדרנסי ובאשוויץ עם תאי-הגז והכבשנים שלהם... בכל הפשעים שבוצעו אי-פעם על ידי הגזע הלבן, הצהוב או השחור, כלום יש פשע מתועב מזה? פשע זה, ללא תקדים בקורות העמים, — עולה על כולם באכזריותו הקיצונית. יודעית ודין כיצדו בשם „ג'נוסייד“ (Genocide) — כליון של גזעים שלמים. פשעים כאלה הקשורים בהשמדת גזעים (יהודים, פולנים, רוסים ואחרים) מוגדרים מבחינה משפטית כמכוונים להריסתם השיטתית של כל יסודות קיומם של העמים המשועבדים.

בשטח הפוליטי, משמעו של הג'נוסייד — חיסול כל מוסדות הממשל; בשדה הסוציאלי — פירוק מערכת ההוראה והחנוך, דכוי הלאום על ידי המתת מנהיגיו ואנשי-התרבות שבו, עלידי שוד הרכוש הלאומי והאיסור למשועבדים לעסוק במסחר ובאמנויות הפשיות; בשטח הביאולוגי — הפחתת מספרם של בני הגזע המדוכא, ומבחינת גורלם הפיסי של המשועבדים — הכחדתם ברעב, היינו: רצח המוני...

3 לדצמבר 1945

בתי ואשתי היקרות, כמה פעמים העלינו בדמיוננו בשתי שנות המלחמה האחרונות, כמה פעמים תארנו לעצמנו יחדיו כיצד נחוג את יום-הולדתי בשנה הראשונה לשלום! ועכשיו מזה כעשרים חודש שרוי אני בצרות וסבל ללא גבול ובראש דאגותי — חרדתי לגורלן הגדולה והולכת... רק תקוה אחת עוד גותרה לי, בה אני נאחז ואלית נצמד כאדם סובע בעונג-הצללה. הריהי: יחכן שיקירותי נמצאות בשטח הרוסי. אבל כיצד זה לא מצאו עד היום דרך להעביר אלי ידיעה כלשהי? ודאי קשה הדבר מאד. רבבות רבות של מגורשים ישנם בשטח הרוסי, ורק פעם או פעמים שמעתי על עצתם, שתצ

לחו להגניב ידיעות דרך הגבול.

ועל תנאי־חיהם של הצרפתים באושוויץ, נודע לי ממי אידה ס., חברתה של רוזיט, הצעירה ממנה ב־4 שנים. היא נאסרה עם אביה בסוף יולי 1944, ונשלחה לאושוויץ. שם הליבשה במדי כלואי המחנות: כותונת בד ומכנסי־בד בפסים. זה היה כל לבושה בימות הקיץ והחורף. רעבה היתה עומדת על רגליה בכל שעות היום בחצר, זמזמה בתור לחלוקת המזון הקלוקל, תמורת עבודה מפרכת... האמנם יכלה רוזיט, בבריאותה הרופפת, לסבול חיי־גיהנום אלה? תחת כובד משאן של מחשבות אלה כורע אני תחתי ומתמוגג בבכי ארוך ומר. ועל אף הכל, כל זמן שאין בידי הוכחות שיקירותי אינן עוד בחיים, אני מוסיף לקוות. ונזכר אני בפירוש רש"י למסופר על יעקב אבינו בהודע לו מות יוסף בנו: „ויקומו כל בניו ובנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה...“ ומפרש רש"י: „אין אדם מקבל תנחומים על החי וסבור שמת, שעל המת נגזרת צורה שישתכח מן הלב, ולא על החי...“

4 לדצמבר 1945

היום יום הולדתי, הריני בן 69 שנה. ומה מרים הנסיונות שנוסיתי בהם בשנות חיי האחרונות! לפני חצי־יובל, בשנות הבינה והעמידה, הייתי מלא תקוות, אם כי גם אז הביאה האנושות קרבנות על מזבח המהפכה הרוסית הרת־הנצחון, אבל בה במדה מאוכזב ומיואש אני כיום, בתקופה החדשה, ש„בין המלחמות“, כשאנו עומדים, אחרי שש שנות הזוועה, לפני מלחמת עולם שלישית, העלולה להביא כליון גמור על כל קידמה ותרבות. מלחמה חדשה, קץ עולמנו מאיים עלינו, במקום התקופה שאליה נשאתי את עיני, ואשר עודני מעיז לתלות בה את תקוותי גם כיום.

אמנם, ימצאו ששיבוני: רואה שחורות אתה... ההיטלריום הזכה ונוצח, גרמניה נכבשה, ואנו עומדים על סף תקופה שבה ישרור צדק בין־לאומי... אבל כלום לא טענו כזאת, באותו הנוסח בשניים קלים, בסוף שנת 1918, לאחר שהמיליטריום הגרמני נוצח, ומהפכות התחוללו בבאוואריה, באונגריה באוסטריה ועל הכל — ברוסיה?

אבל... פאשיזם הופיע אז באוסק, ואחריו והיטלרזיס... עד שבאה מלחמת 1939-1945, המלחמה האכזרית ביותר מאז קיים העולם, מלחמה באזרחים, בנשים ילדים וזקנים... מה יש, איפוא, לצפות עוד מאירופה, מתגזע הלבן (העולה במראותו על הגזע הצהוב והשחור) שעמד מתריש מול מעשי-הפשע הבלתי-אנושיים של תא-הגזא, בהם מצאו את מותם מיליוני נשים, זקנים וטף... פשעים ללא תקדים בגודל אכזריותם ובשעור היקפם בהיסטוריה האנושית.

15 לדצמבר 1947.

העתונים מלאים פרטים על משפטיהם של פושעי-המלחמה. משפט ברגן-בלזן: ששה מהפושעים נדונו למות. משפט דאכאו: 36 מבין 40 הנאשמים — למותו, ואחרון-אחרון — משפט נירנברג, המתקרב סוף-סוף לקצו, שנים-עשר מגדולי הפושעים: גרינג, שמרייכר, ריבנטרופ, פרנק, הס, שתרו את התכנית השדית-סאדיסטית של השמדת מיליוני נשים, זקנים וילדים — עוד מעט ותגיע שעתם! באיזה קוצר רוח צפינו בשנות המלחמה הארוכות של מלחמת רוצחים זו לשעה הגדולה שזכינו לראותה, ועתה עומדים אננו כמאוכזבים ומנושלים:

כי המשפטים שכבר נערכו בנירנברג, בברגן-בלזן, ובדכאו, וכן משפטים שעוד עומדים לחיערך במקומות אחרים, אינם אלא משפטים בודדים, של פושעים יחידים! רבבות ומאות אלפים פושעים, שעזרו וסייעו בביצוע הפשעים, מסייעים להתחמק ולהסתתר ויד המשפט לא חשיגם! —

ומיהו האדם האמין, המכשיר והמסוגל לגלות את הלוט ולהרים את קצה הצעיף מעל מסתרי הפשע הגדול נגד האנושות, הגדול ביותר מאז היות העולם? משופטי נירנברג אין לדרוש זאת. תפקיד זה מתכה לבואו של הוזה או שוטט (במובן התנכי) של נביא שאולי עוד יקום ויוציא את גורדינו בלי פשרת-פנים.

לפי עדות רשמית של המיור וולש, (הקטיגור האמריקאי הראשי במשפט נירנברג) הושמדו במחנות אושוויץ ובירקנאו, מאפריל 1942 ועד אפריל 1944 1.765.000 יהודים.

אשתי ובתי הועברו מדרגסי לאושוויץ ב־29 לאפריל. הן לא יכלו להגיע לאושוויץ לפני השני או השלישי למאי 1944, ואולי אף בתאריך מאוחר יותר. ואם עדות רשמית זו הולמת את העובדות, לא הורעלו ולא נשרפו בכבשן. ולמה איני מקבל מהן, איפוא, שום אות וסימן חיים? האמנם נמצאות הן באזור הכבוש הרוסי, שאין מכתבים מגיעים משם? הפקפוקים הללו, המצב חסותם של אי־הידיעה משאירים עדיין שביב של תקווה; אולם מי יודע אם ברבות הימים לא יכבה שביב זה דוקא בגלל אי־הודאות. על כל פנים, מצב בריאותי בגוף ובנפש מתמוטט והולך.

העונש הנכון לנאשמים — ויהי זה העונש החמור ביותר לפי החוק — נראה כה מחוסר כל התאמה לגבי פשעם תגדול, עוונם האיום (ה"קולוסולי", בלשון הטיוטונים)! כי, באמת, מה הם, ז'ק מרטש הבטן" מלונדון, או "המפלצת מדיסלדורף" ודומיהם, אם נשוה אותם לעומת היושבים כיום על ספסל הנאשמים בנירנברג? אותם "הרוצחים הקטנים" לא רצחו אלא כמה נשים או גברים, ואילו פושעי נירנברג חשמידו "בדם קר" מיליוני אנשים. עוונותיהם עוברים כל גבול. לא ידמה להם שום פושע מלחמה היסטורי בעבר, לא צ'ינגיזחן, לא תמירלן ולא אטילה, ואף שום מוסד ומנגנון של קנאות דתית או חברתית, לא האינקבויזציה ולא ה"פיהמה הקדושה". הם הגדילו לעשות מכולם ברצח המוני בסיטונות, באכזריות עינוייהם! אפילו קניצולים המעטים עצמם ממחנות־ההשמדה, כשרואים את סרטי־הזוועה מאותם המתנות, אומרים שאינם זוכרים את כל אלה, לדבריהם, "ראו כאילו מבעד לערפל", ומודים הם כי אין ביכולתם לשוב ו"לממש" את חזיונות־הגיהנום. השאלות ותשובות וחדיון הארוך במשפט זה הקניטוני והלאוני לסעמים קרובות, ורבים שאלו את עצמם, אם

אפשרית וכדאית בכלל „פרוצידורה“ משפטית לגבי מסלצות אלה
 בשביל פושעים בעלי „שעור קומה“ כזה אין תיאוריה שאפשר לבסס
 עליה את ההאשמה, אין מושגי המוסר קיימים, אפילו עונש מתאים
 אינו בנמצא. כי מהו פסק-דין-מוות — העונש החמור ביותר — לגבי
 גדולי הפושעים שבהיסטוריה האנושית? במה תחשב תלייתם של
 תלייני מיליוני אנשים, של משמידי עמים וגזעים שלמים בגאוזים
 ובאש? עונש מתאים לפושעים אלה — לא המציא גם השטן, כדברי
 ביאליק בשירת-תוכחתו „על השחיטה“. („נקמה כזאת, נקמת דם
 ילד קטן, עוד לא ברא השטן...“)

יתכן שגרינג או שטרייכר היו מסוגלים להמציא עונש שיהלום
 את גודל הפשע. אבל אדם נורמלי, יכול להשתמש רק במיתות
 בית-הדין. ומאידך גיסא — וזהו העיקר! — הרי לשנים-עשר הפושע-
 עים הראשיים, האשמוּדאים היושבים על ספסל הנאשמים בנירנברג,
 היו לגיונות של סגנים ומשרתי-משרתים לביצוע תכניות ההשמדה,
 ובלעדם לא היו מספיקים להמית מיליוני אנשים... ואם אין לך
 משפחה יהודית, שאינה מבכה את רצח אחד או רבים מקרוביה,
 שנפלו קרבנות לסכת הנאצים, הרי לא תמצא גם משפחה גרמנית
 אחת, שידי כמה מבניה, ולפחות אחד מהם, לא שפכו דם יהודים,
 פולנים, רוסים או צרפתים. משוחררים משטח הכבוש הרוסי ספרו
 לי, שהמשפחות הגרמניות חילקו בין העצורים, על פי צו השלטונות
 הסובייטיים, בגדים וחפצים שונים, אשר החיילים הגרמנים,
 ראשי המשפחות או בניהן, הביאו אתם מרוסיה, צרפת וכו'.
 בין החפצים שחולקו היו שקי-סבון שהופק משומן פגרי-אנשים,
 וארגנים וארגני גבירות עדינים, עשויים מעור-אנשים...
 אחת הגבירות הללו גדוּגה בבית המשפט המיוחד לפושעי-
 מלחמה בדאכאו למאסר עולם על הקישוטים שהכניסה בריהוט ביתה:
 צפוי כורסאות, קירות ונברשות בעור אדם. זהו דבר שבמזל, דוקא
 אצלה מצאו ואותה הענישו. כי לו היו רוצים להעניש את כל הגרמנים
 המשתמשים בקשוטים ורהיטים „מודרניים“ כאלה — צריכים היו
 להסוך את גרמניה כולה לבית-סוהר ענקי למשך כמה דורות...

ו"הגבירות" הללו, שידעו את טיב העוץ ומקורו. היו מתקשות
בארנקיהן בתיאטראות ובאלמנטריקונצרטים ואולי הן מוסיפות להתגנדר
בהם עד היום הזה...

17 לדצמבר 1945

קטע ממכתב ששלחתי היום לאחד מידידי בפאריס:
.... אני חוזר על מה שכתבתי במכתבי הקודם על פעולת קרור
ביתם של קרבנות הנאצים. מחובתנו לנבש את זכר הפשעים שעוד
לא בוצעו כמותם בדבריימיהעולם, למען לא ימוש ולא ישכח.
עלינו להנציח זכר זה בספרים, בסרטים, בתמונות, בפסלים, כדי
שישאר לדראון עולם לתקופות הבאות, למען יתנו מדור לדור את
הרפת הגזע של "האדונים שופכי הדמים"... אתה שסבלת בבשרך
ובהרגשותיך, הלא תבין לרוחי..."

6 לינואר 1946

בראשית השנה האזרחית החדשה הגיעוני איראלה ידיעות על
יקירותי הנעדרות. הסוכנות היהודית בירושלים מודיעה לי שאינן
נמצאות בשבידיה, אבל היא מוסיפה לחקור עליהן במקומות אחרים
עלידי משרדיה בלונדון.

משרדי הסוכנות היהודית בפאריס מוסרים את הידוע לי מכבר:
שב-29 לאפריל 1944 הועברו מדרנסי לאושוויץ. ועוד כתוב במכתב
לאמור: שמותיהן אינם ברשימת המשוחררים, אבל תוכל להיות בטוח,
שאם נקבל איראלו ידיעות עליהן וכר וכר.

למקרא "הידיעות" הללו, שתוכנן גלוי וידוע לי, נזכרתי באי-
אלה רמזים ונחוששים, שהתקוממתי נגדם בכל חושי...

7 לינואר 1946

אכן, במבול-דמים זה ובמלחמת-רצח זו ללא תקדים, נטש
אותנו העולם כולו וחקשיה את לבו כלפינו. מעלה אני בזכרונאי את

רגעי התקוה המעטים והקצרים, כאשר יחלנו, שהנה יקום העולם האגטי-היסטורי ויבוא לעזרתנו. אמר אמרנו, שעל סמך הצהרת בלפור תכיר אנגליה באזרחותם הארצישראלית של יהודי פולין, שארצות-הברית ישלמו מדה כנגד מדה לתליינים הגרמנים היושבים באמריקה, אשר רבים מהם תמכו בנאצים בגלוי ובסתרי. חשוב חשבנו שרוזבלט, נשיא ארצות-הברית, בהשפעתם ובלחצם של ידידיו ויורעיו מורגנטוי, ברנרד ברוך, שמואל רוזינמן ויתר היהודים הגדולים, ינקוט באמצעים דחופים. קוה קיוונו, שצ'רצ'יל, הור-בלישה, ההגמון הראשי מקנטרבורי ירימו כשופר קולם, כשתודענה בעולם תועבות טדיב-לינקה, אושוץ ויתר מחנות-ההשמדה (והרי מטבע הדברים שידיעות-החוזה הגיעו ל"גדולים" בראשונה). הכינו, לפחות, שטייסי מדינות-הברית יפציצו מיד את מחנות-ההשמדה ומשרפותיהם... והנה — לא אירע ולא כלום! ונהפוך הוא: האנגלים הוסיפו לבצע את "הספר הלבן", על כל תגיו ודקדוקיו, בגרמם בכך לאסונות ולפשעים כמעשי "סטרימה", "פטריו" ו"סלודור". כאלף פליטים, אודים מוצלים מאש, טבעו במימי הבוספורוס, לאחר שהשלטונות התורכיים אלצום להפליג בסערה והספינות הרעועות נופצו לסלעים. אלמלי הסכימה הממשלה בלונדון, או בירושלים, להכניס את אלף היהודים לארץ שהובטחה לאבותיהם ולהם, היתה ממשלת תורכיה מרשה להם לעבור דרך ארצה. אולם כל מאמצי הסוכנות לרכך את לב הברזל של קברניטי המדיניות הבריטית עלו בתוהו. באותה תקופה אירעה גם ההתפוצצות ב"פטרית" ו-257 איש טבעו בממלה של חיפה, ורק הודות לאסון זה נשארו בארץ 1700 הפליטים הנותרים, שנרעדו כבר להשלח לאי-מאוריציוס, הנודע לדראון...

אמנם, הופיעו אי-אלו אוהרות והתראות, שאחרי המלחמה ישלמו לנאצים כגמולם. אולם, "הלכה זו לימות המשיח" רק הגדילה את תאוות-הרצח של הנאצים, כי היו בטוחים שיכבשו את העולם כולו ויצאו מהמלחמה כמנוצחים, וכך יכלו להתעלל בקרבנותיהם היהודים ללא הפרעה. הממשלות שנלחמו בהיטלר עזבו את מיליוני היהודים בארצות הכבוש בצפוני החיה הרעה, ואת שערי ארצותיהן הן

סגרו על מסגרי, לבל יחדרו לתוכם יותר מדי מנצולי הגיהנום הנאצי.
גם הארצות הניטראליות למדו מהן ועשו כמותן, פרט לשבדיה, שפתחה
את שעריה לרווחה ליהודי דניה ולנצולי יתר הארצות שהגיעו
לנבולותיה...

בסוף המלחמה, כשכף המאזנים הוכרעה לטובת ארצות הברית
ותבוסתו של האשמדאי הלכה ונעשתה ודאית מיום ליום, פתחה גם
שווייץ דלת אחורית לכמה סוגים של פליטים — לאחר שחברות צדקה
יהודיות הבטיחו לקבל על חשבונן את הוצאות כלכלתם.

9 לינואר 1946

כמה פעמים, מאז הוגלו יקירותי לגרמניה, האשמתי את עצמי,
על שלא הלכתי, בראשית הכבוש הנאצי בצרפת, לטולוז או למארסייל,
כדי לנסוע משם עם משפחתי הקטנה לאמריקה. שהרי היתה בביסי
ויזה לשעת-חרום (Danger Visa) שהממשלה האמריקנית העניקה
באוגוסט 1940 למתנגדי המובהקים של היטלר. ואומר בלבי: „אומלל
שכמותך! למה נשארת שלש-שנים בכפר נדח צרפתי זה, סיסק,
ונאלצת לברוח משם בשעה האחרונה ממש, כדי ליהנות מקבלת-פנים
ו במחנות-ההארחה „המצוינים“ בשווייץ, אחר-כך — בבתי-העצורים,
ולבסוף לחיות כ„משוחרר“, כביכול, כ„בן-חורין“, המוכרח לחתום
מדי שבוע את שמו ברשימה מיוחדת במשטרה, לבקש רשיון לצאת
פעם בשבוע לטייל, או לבקר מכרים בין השעות 10—12 בערב,
וכיו"ב.

אולם יותר מכל רנזותי ומצפוני נקפני על שעובתי, למרות
לצוני, את בתי ואשתי ואלך לשווייץ. אמנם, הן הסצירו בי שאעשה
את הדבר הזה, ובשעות-תנוה שאבתי לי נחמה מהוכחה זו לאחבתן
אותי. בעזבי אותן קבלו קצבה חודשית, שהספיקה למחיתן. אולם לא
יכולתי לנחש, שכעבור שני חדשים תפסק קצבה זו, באשמת המחלקים,
או שלא תגיע עוד כסידרה. לא ידעתי גם כי חדשים ארוכים אשאר
במחנות-ההארחה, ולא אוכל להתקשר עם אדם, וגם לאחר שאצא את
המחנות — אקבל רשיון לששה ימים בלבד בתוך שלשה חדשים, כדי

ללכת לגיניבת. לו הייתי יודע כל זאת מראש, ודאי שלא הייתי נוסע לשווייץ בגופי, בלי שתהיה לי יכולת לדאוג בעוד מועד לחשגת ויחד-כניסה בשביל אשתי ובתי.

אמנם, כתבתי להן לא פעם שתעזובנה את סיסק בתעודות-הזהות האריות שבידן, הן גם הבטיחוני לעשות זאת, אבל כנראה שנאסרו בשעת ההכנות לעזוב את המקום. אבל המשגה הראשון, שלא הש-תמשתי בתודמנות לנסוע לארצות-הברית, לא הרפה ממני והיה לי כמזכרת-עוון.

ולכן שמעתי מתוך שביעות-דצון מרה את האמת על הרמיזה והזיוף שבאותה ויזה אמריקאית לשעת-חירום. וכן סיפר לי אחד מידיו:

אף הוא ברח מפאריס ביוני 1940 עם אשתו ושני ילדיו והסתתר באחד הכפרים שבגליל קרוי. שם נודע לו על דבר „הויות לשעת-חירום“ האמריקאיות. הוא מיהר לטולות, והנה נתברר לתמהונו שכל הויות כבר הולקו. וזו היתה דרך חלוקתן: ה„בונדיסטים“ מעורכי ה„פארווערטס“ שבניו-יורק יסדו ועד, שקבל מספר מצומצם של ויות „לשעת-חירום“ (כפי שסיפרו — 240) בשביל ידידתם שבצרפת. את הויות הללו שלחו במברק לטולות ולמרסיל. אנשי ה„בונד“ שבי צרפת ובלגיה חלקום בין אנשי-שלומם וגם בין יהודים אחרים מאותדי ה„בונד“, שלא נמצאו אותה שעה בסכנה. ואחזות מהויות הללו נמכרו אפילו בכסף מלא...

11 לינואר 1946

בספרו „יומן גיטו ורשה“ מנתח חלל זיידמן את מצב-רוחו אחרי שאביו ושתי אחיותיו נרצחו בידי הנאצים. מוצא אני בדבריו זה להולם-לבי:

... לבי נתאבן. אפסה תקותי. ואף על פי כן מסיפים לחיות בצער וביאוש, ואף-על-פי-כן, כאילו טומסם הרגש. בשנים כחוקנו לא הייתי אולי מתגבר על אסון כזה, ותוא היה אזכל את כל חושי, ועכשיו חיים, דואגים שוב לאכילה, להצלה, לבטחון... את זאת אני

מרגיש גם אצל כל אחד מאתנו. כל אחד נפגע. כל אחד שבור ורצוף.
אבל ממשיכים לחיות.

הוברר שחברת האסון ורגישות האדם לצער אינם ללא מצרים.
אנו מסוגלים לקלום מאורעות והרגשות רק עד גבול מסויים. אולי זהו
מה שהפסיכולוגים קוראים סף-התכרת. ואסוננו כל כך עצום, שברנו
באמת גדול מני ים. עד שאין אנו מסוגלים כלל לתפוס אותו... רבים
מאתנו אינם, "שמים לב" כלל. חיים סתם. כאילו מה שקרה לא קרה.
חיים במציאות אחרת. במציאות שלפני האסון. בפרט אלה שלא ראו
בעיניהם באבדן הנפשות היקרות להם, והם הרוב, חיים במחשבה על
הנספים, ואלה חיים בקרבם. זהו מין אשליה, ההופכת מציאות והיא
יותר חיה וממשית מן המציאות עצמה, והמציאות עצמה היא לנו עולם
הדמיון... כך אנו חיים בשני עולמות: באחד שהרשמד ללא רחם, אבל
עודנו קיים בקרבנו, ובשני, שהוא מסביב לנו, אבל אין שמים אליו
לב"...

14 לינואר 1946

ותפרסמו כמה משיריהם של הניצולים על מצב רוחם בגיא-
ההרגה. נערה בת שש-עשרה (ינקה האז'לס), שהוריה נספו בחורבן-
הגאז מתייפחת:

„אבא ואמא כלו בעשן — נעלמה

קברותיהם ועצמותיהם אים?...

אימה אבך להם ואספידם.

אימה אניה פרחים למרגלותיהם?...

המשוררת הצעירה מספרת, שרצתה להסתתר אצל פברים אריים.

והם סגרו לפניה את דלת ביתם.

גם משוררת אחרת שואלת:

„איך אניה ור-פרחים

על קבר שכרו בארץ?...

ומשורר אלמוני נורק בפרידות:

הנפחים אנו כבעית המוות.

אנו שותים, לחיים! למלאך המוות...

בכמה שירים נרשבת אפילו רוח של אופטימיות ומובע בהם
מחנה צו בנצחון הצדק על הרשע והאלמות. אולם ברוב החרוזים —
רק ביטוי של תוגה חרישית ומדהימת. הנה מעלה אב שכול את
זכר ילדתו, בת 13, שהנאצים שדרוה. והאב האומלל מהסס בלבו אם
לאחל לבתו שתשוב אליה, או — שתמות בלי עינויים? —

במשך כמה חדשים התרצצו גם בלבי רגשות מעין אלה. לא
ידעתי למה אתפלל ולמה איחל? ... ביחוד לאחר ששמעתי את ספוריהם
של המשוחררים והנצולים, ולאחר שקראתי את זכרונותיהם. לבסוף
נבר אצלי הדבון לראותן שוב בחיים, בכל מצב שתהיינה. איחל רק
לראותן בחיים, את בתי ואשתי היקרות... האח! לראותן בחיים —
ואפילו חולות, בעלות-מום ואפילו אם יצאו מדעתך, חלילה, מרוב
עינויים... ובלבד שתהיינה חיות וקיימות! — — — לראותן כמו עיני,
בצינהבשר, לטפל בהן, לשרת אותן בחיבה ובמסירות! איני מתאר
לעצמי שמוש יפה יותר באותן השנים המועטות שעוד אשאר בחיים...

17 בינואר 1946

היום שוב ט"ו בשבט, ראש-השנה לאילנות.

בשדרות רוטשילד מגשתי בשתי ילדות נחמדות. שתיהן מקר-
שפות בורים מפרח-שדה, שזורים בשערותיהן. האחת משתעשעת
באת הגדולה כמה, ובידי השניה שני עציצים קטנים. הלכתי בעקבות
שתי הילדות ולוחיתי אותן שלא מידיעתן עד בן תחיות, שבקצה רחוב
שלמה המלך. שם כבר התאספו מאות ילדים וילדות, במיקחם של
נגנים ומורים, ומתוך ריצה, גיל ושירה הם חפרו בורות לנטוע בתוכם
את עציציהם.

עיני התחילו דומעות. זכרתי איך לפני שש שנים עזרה לי בתי
בעבודתי בגינה, בנכר, באותו הכפר הצרפתי סייסק... אחת, ילדתי
הנחמדה, שצמאה כל כך לחיים, מתה מתוך עינויים ויסורים בתוך
פיליונים של נערות יפות ונחמדות אחרות, שנטבחו כקרבנות טהורים

וחתים מפשע בטבח המוני, ש"הרג התמימים" יוצי' הבנים כאן
וכאפס לעומתו...

מוציא אני מכיסי פוקס קטן, אחד מאותם שבהם היתה רושמת
קטעים מספרים שהגתה בהם, רשמית מסע וכדומה.

והריני קורא אחד הקטעים, מספרו של שאטובריאן:

"... שני עולמות: מזרח ומערב. שני מושגים, שתי תפיסות-
עולם, וכחוצאה מזה — שתי תרבויות שונות ושני סוגים נבדלים של
אמנות. המזרח חי על רגשות וחושים, ואירופה — על מח-
שבה ושכל. המזרח הנהו במסתוריות שלו, קרוב יותר לסבב
ולתופעותיו, ואילו המערב, שרוחו נוקבת ומנתחת, נלחם בסבב
ונאבק בחוקיו באמצעות השכל והרצון. אנו האירופאים שכחנו, בתפי-
סתנו את האמנות, להבין את הבעת המחול, אנו, שגדלנו וחונכנו
בתרבות הנתונה לשלטון-השכל, איננו מרגישים עוד את האמנות
בחושינו, אלא יונקים ממנה דרך השכל".

מוסיף אני לדפדף בפוקס זעיר זה ומוציא קטעים מרשמית מסע
בשוייץ.

"לזואן, 9 לספטמבר 1938. הגעתי היום הנה. בקרתי בכנסיה, מה
עדינות הן הוגיות הצבעוניות אשר בחלונות. כל אחת מהן כלילת-
יופי במיזוג הצבעים ובטעם הרכבתם... מתחת לכל קדוש רשום:
"צדקה, נאמנות", ותחת קין והבל — "כפרה"..."

בדף שלאחר זה קורא אני תיאור חי ונחמד של בתי-הקפה
הקטנים בעיר זו.

ואני בוכה חרש, שעה ארוכה אני יושב מדוכא על ספסל-עץ
בפרדס, סמוך לגן-החיות, ומתמוגג בדמעות. זכרתי את מחברות השי-
רים של בתי היקרה. ללא ספק קרעון הרוצחים הנאציים ואת דפיהן
פזרו לכל רוח... וונדאלים כאלה עוד לא ראתה האנושות. אם לא
געקור מעם זה את תאוות הרצח והשוד, הגסועות בקרבו, יעלה בצ-
מלה באירופה. כי רק שתיים הן הברירות: או שאירופה תשמיד כליל
את הנאציות הגרמנית, או שהנאציות הגרמנית תכלה את אירופה,
רק שתיים הן האפשרויות: או שהתרבות האירופית תתגוק את הצבעוני

של הנגזירות והפאשיזם, או שנחש עקלתון ור יחניק את אירופה
וערבנותה. אין מוצא אחר!

19 לינואר 1946

בצדק אמר מר דיימנטון, אחד מראשי המחתרת שבצרפת, בעדותו במשפט נירנברג: „ההיסטוריוזם היתה ההסתערות המתועבת והאיומה ביותר בזמן מן הזמנים“. והיהודים היו קרבנותיו הראשונים. הם הרבו לסבול מכולם, כי היו החלשה שבאומות, ולכן היו נתונים לפגיעה יותר מכל מיעוט לאומי, גזעי או דתי אחר. אולם גם לפולנים, לרוסים ולצרפתים היו אבדות קשות. לדבריו של דיימנטון, חזרו מ־250,000 הצרפתים, שנשלחו כפועלי כפייה לגרמניה, 35,000 איש בלבד. היתר נספו במחנות־הריכוז או הושמדו במשרפות ובחדרי־הגז... ונזכר אני במאורע קל־ערך שאירע לי בצרפת. זה היה בראשית התעמולה לשילוח פועלי צרפת לגרמניה. על אף הצלומים הנהדרים, למדות המאמרים שחללו וקלסו את גן־העדן הגרמני ושבחו את תנאי־העבודה המצויינים שינתנו לפועלים הצרפתיים, למרות כל פרסומי השתפנים בעתונות ווישי, ניסו בחורי־הכפר, שבו גרתי אז, להתחמק ככל האפשר מגיוס זה.

באחד הערבים חזרה אשתי מהכפר והיא מרוגזת עד מאד.

— תאר לך — אמרה — זה עתה שמעתי בחנות המכולת מפי אשת החיט, שכנתו, כדברים האלה: „למה זה משתמטים בחורינו מללכת לגרמניה, לעבוד שם בבתי־החרושת? הלא הגרמנים מתייחסים בעין יפה לאנשׁ. והרי ידוע שהצרפתי הוא פועל טוב. הגרמנים עוינים ושוטמים רק את היהודים... ואשתי הוסיפה: „מעולם לא חשבתי שגם אשה זו של בעל־מלאכה, שאין חלקו עם העשירים, תשתף פעולה עם האויב“.

אולם אשתי המסכנה לא היתה היחידה, שמעתה בהערכת הצרפתי „הבינוני“.

הרוסים דנים את פושעי-המלחמה במקומות-פשעיהם. לדעתי, מן הדין לנהוג כך. ומן ההכרח גם לערוך משפט ולעשות שפטים בשלשים אלף אנשי חס.ס. המתחלכים עדיין עלי אדמות אחרי תבורתה של גרמניה. תליינים אלה, השניים במדרגה, ידי כל אחד ואחד מהם מגואלות בדם מעונים ומומתים. מספר קרבנותיהם מצטרף לעתים למאות. ועליהם לתת את הדין. את הפושעים הגדולים יש לתלות לאלתר ובפומבי (למען יראו "הגרמנים הטובים" וייראו), ואת האחרים לשים בכלא. יד המשפט מוכרחה להשיגם. כי אם לא יעשו שפטים בתליינים וברוצחים הללו — תוסיף לרחף מעל לאירופה סכנת כנוס-יותיהם של הימלר, פרנק וליי, המסוורים על פני גרמניה כולה וגם במחנות השבויים שבבריטניה ובצרפת. אגב, אחרי התאבדותו של ליי נחקר מוחו ע"י רופאים מומחים, שהעלו כי שטוף בכוהל היה, היינו בלשון פשוטה: שכור מועד.

22 לינואר 1946

אחד מחברי, שראה את ברלין בחורבנה, סיפר לי: "ברלין הוצתה באש בפצצות הטייסים. כמעט כל העיר כולה נחרבה, ועוד היא נהרסת והולכת. ברחובות שהיו נוצצים לפנים בנוגה, זוהר וזיקוקין דיגור מאירים בלילות אורות מתעים. נקמת המנצחים השיגה את הנאצים בבירתם, שעליה היתה גאותם. בחורבות ברלין הרגשתי מעין נקם ושילם בעד מאידאניק, אושוץ ויתר מחנות-ההשמדה. רחב לבי ונשמתי במלוא דיאותי כשעברתי בלילה בקרון צבא, בטעמי מטעם הנקמה בתלייני קרובי ואחי. נעים היה לי לראות את המטרופולין גאון הפרוסים, והנה נהפכה לעיי-חרבות. בסיפוק רב שחלף חיש-מהר, שמעתי את תיאור חורבנה של ברלין. וכשם שנהניתי אני הגבר, שהקלגסים הגרמנים, חיות-טרף אלה בצורת אדם, עינו ורצחו את היצורים היקרים לי מכל, באו על ענשם, כן יהנו אתי רבבות ומאות אלף הורים שכולים וילדים מיתומים, כולם ימצאו נטף-נחמה בספורים ותאורים אלה.

יש ואני מרגיש מעין מוסר-כליות ומגנה את עצמי על אשר
טרם בקרתי באושוויץ, על שלא הלכתי בהודמנות הראשונה להשתתח
על המקום הנורא. בו עונו היצורים היקרים לי כל-כך. אולם אני
אומר לעצמי: לבי הדואב לא היה עומד בנסיון, היה אוהזו השבץ.
אמנם, היתה זו מיתה יפה: למות בו במקום, שבו נספו אותן שאהבה
בנפשך. אולם האם לא טוב מזה להאריך ימים ולנקום את נקמתן? והיש
לך נקמה קדושה יותר מהעונשת המפלצות — (והלא כולם — כולם —
מהיטלר עד האחרון שבס. ס. — מפלצות הם!) — שעינו שנים על
שנים מיליונים יצורים תמימים מחוסרי ישע מתוך תאוה שדית-
סריסטית? מחובת האנושות להעניש את כולם. יארכו החקירה ובירור
המשפטים כמה שיארכו. אין איחור לגבי פשעים כאלה! השלטונות
הצרפתיים, האמריקאיים והרוסיים בידדו והסירו מעל כניהם כמיליון
נאצים. למה לא נעשתה עדיין חקירה יסודית של כל אלה שעוד גותרו
ממפלגתו של היטלר, למה לא הושיבום עדיין על כס הנאשמים?...
מצוה גדולה היא ללכת להשתתח על עפר הקדושים. אבל מעשי
נקם-ושילום (מעשים של ממש ושילומים של ממש!) — מצוה גדולה
היא יותר.

ולכן — לעבודה!

באחד העתונים מצאתי את התיאור הבא של ביקורים במחנה-
השמדה, פרי עטו של מי שהיה עצור באותו מחנה:
„באים מבקרים לרוב. ביניהם אנשי-צבא ואזרחים עם סיגוריות
או מקטרות בין שניהם, המזוינים בעטים נובעים ובפנקסים גדולים
לרשימות. אחדים מהם הביאו אתם אפילו מכונות-כתיבה קטנות. הם
בקרים עוברים באולמי המשרפות ובחדרי-הגז, שם נחקו ונשרפו
קרבנותינו, אשר מיליוני יהודים חיים היו נהפכים שם, בידיהם הטמ
אות של תלייני הנאצים, לאפר ועפר.

המבקרים — עתונאים, סופרים, אנשי-מדע, קציני-צבא, מדינאים,
חיילים, שליחי חברות-צדקה — ממששים בוהירות ובמגע-יד עדין
את קירות תכשונים ומסתכלים בפיות צנורות-הגז, וביצאם מהמקום

הגורא, הם נושאים אתם, בלא יודעים, על סליות נעליהם מאפר היחור
 דים שנשרפו, כמה מהמבקרים הביאו אתם מצלמות, פשוטות וגם
 מורכבות, עם מנורות בוק לתעשיית סרטים, וצלמו את כל פרטי
 ה"תרבות" הנאצית: החיכות-פחם ועצמות שרופות וחרוכות של יהודים,
 כמות הנעלים, תלי בגדים, ארגזים מלאים של שינים תותכות, או של
 שנים טבעיות עם סתימות וכתרים מזהב, שנעקרו מגופות הקרבנות,
 שקים שבהם נארו חבילות של שערות נשים בלתי מסורקות ובער-
 בוביה, צמות גדולות וקטנות, שמתוכן בצבצו עניבות וסרטי משי צבי
 עוניים, ולבסוף — מכשירי-עיניים, שוטי הנאצים מזנבות-שוורים,
 מקלות גומי ממולאים עופרת, ועל אחדים מהם עוד דבוק דמם הקרוש
 של המעונים..."

בקראי את התיאור הריאליסטי האיום הזה, החלטתי בלבי:
 "לא ילך בני עמכם... לא, בחברה זו של סקרנים ורודפי-סנסציות
 לא אלך, בביקור מעין זה, בין קהל מעורב של סנובים, הייתי מחלל
 את זכרן של יקירותי. למקום הזה, המקדש על ידי סבלם ועינוייתם
 של אחי בני-עמי, למקום, שבו יצאה בטהרה נשמתן של רבבות קדור-
 שים — רצוני לבוא ביחידות..."

בגפי אבוא, גלמוד, כאשר נותרתי מאז נפרדתי מיקירותי, ובלי
 איש עמדי אתיחד עם זכרונן — — —

26 לינואר 1946

כשאני מתעורר בלילות והתנומה נודדת מעפעפי, והרהורי
 תוגה אופפים אותי, הנני קם ומוציא מארנקי את צלומי בתי ואשתי,
 במבט משתוקק בולע אני בעיני את קוי פניהן המוכרים לי כל-יך,
 ופלגי-דמעות דולפים מעיני המתערפלות. כי אמנם, הדמעות מעלות
 לי ארוכה, ואני מתחיל להסתכל בהרחבת-הדעת בשני הראשים היפים.
 יותר מארבעים שנה שיתפתי את חיי עם אם המשפחה, עקרת-בית
 מצוינת, אשת-חיל ומשכילה, אם ואחות. יחד שמחנו בשמחותינו
 והתעצבנו ביסורינו... ויותר משלושים ושלש שנים טפחנו באהבה
 וגידלנו ביקר את בתנו היחידה, שהקרינה מיסיה ומטוב-לבה על מעון

משפחתנו הקטנה... וידיהם הגסות של מרצחים סאדיסטיים הכחידו את
בתי היקרה במיתה משונה. אחרי שעינות חרשים על חרשים, בתוך
מיליוני ילדים, ישישים ונשים, הנקיים מעוזן ופשע כיקירותי. מיתה
משונה ואיומה, באמצעות הזרמת גזז מרעיל לתוך חדר מיוחד, שמתוך
מורד-לב של מושעים שאומנותם בכך, כנוהו "חדר האמבטיות". אמנם,
דרך הצנורות הללו, שבהם שולח הגזז המרעיל, אפשר היה להזרים
גם מים לאמבטיות.

וכך מתארת רופאה, ד"ר ו. שטארק, את ההכנות לרצח זה,
(והיא חיתה עדת-ראיה, כמעט גפלה קרבן לתעלולי הנאצים ורק בדרך
נס ניצלה):

"... לפני בית-המרחץ מבדילים בין הגברים והנשים. בשורות
ארוכות-ארוכות עומדים האנשים לפני השער בשמש הלוחטת של יולי.
בכובד של עופרת עוברת שעה אחרי שעה. בין השורות נשמעות שאלות
המתגלגלות משורה לשורה: "הראיתם את מישהו יוצא מאותם שנכנסו
לשם הבוקר?" — "לא, אף אחד!"...

"... עוברות עוד כמה שעות ואנו נמצאות באולם הסמוך. שם
מצויים עלינו לפשוט את מלבושינו ולמסרם לשומרת. אומרים לנו
שהם נלקחים לחיטוי. מאות רבות של חפצי הלבשה מוטלים בערימה
גדולה בלא מספר ובלא סימן-היכר כלשהו: סימן רע!

"... אנו נדחפים ומצטופפים בתוך אולם ארוך, הדומה לפרוודור,
הגופים הערומים נלחצים זה לזה ונדחקים באכזריות. אחת האמהות
מכה בחימה את שתי ילדותיה הקטנות. שלושתן נפתלות יחד, כמין
פסל חדש ומוזר של קבוצת לאוקון. "מן הדין שתאמרי להן דברי-
חיבה להרגיען, במקום שתכי אותן!" והאשה עונה לי בגסות;
"הילדות קטנות עוד מכדי להבין משהו מכל זה"...

"... לפנות ערב אנו נמצאות סוף-סוף בפרוודור של אולם-
המקלחות. רופא אוקראיני, בעל פרצוף המעיד על רוע-לב, "בודק"
אותנו, כלומר: הוא מוסר את רוב הנשים שיגזזו את שער-ראשן.
כשמגיע תורי, כבר מעורמים בפינות תלייתלים של שערות, מחלפות
ותלתלים שחורים, ערמוגיים, בהירים, מעורבים אלה באלה בערבוביה

נוראה, וכל האולם כולו יש בו משום דמיון לאולם גלבים ענקי. הנשים צועדות על קצות בהונותיהן ועוברות לפני הרופא האוקראיני המרדשע, במפחדות למשוך אל עצמן את עינו האכזרית. לאולם המקלחות אנו נכנסות בנשימה עצורה ומהלכות בצעדים מכניים, כבובות. אין קול צעקה ולא קול-בכית. גם הילדות שקטות. לאחר הרעש ותהמולה שבאולם-הפרודור, עושה השקט כ א ן רושם מפתיע. מסדרים אותנו מתחת לצנורות המקלחת, והמפגרות נדחפות לשם בידי חיילים. שוב אין אשה מתעניית בחברתה, כל המחשבות מופנות כלפי פנים, שברגעים כאלה צפות ועולות בזכרוננו של אדם תמונות מחיי-העבר. אולם אנו — פנינו לעתיד. „יתן האלוהים, שאנו כבר נחיה האחרונים“. חייל אחד מניע בכוח גלגל ממיתקן הקבוע בקיר, ופנינו וזרועותינו ושדינו וכל גופינו המכווצים נשטפים — סילוני מים חמים...

את שערותינו גזזו ידי המרצחים המתועבים. לא נשאר לנו אלא עורנו לבשרנו. אבל גם עורנו זה — כמה זמן עוד יהיה עורנו-שלנו ? רשוב מתגלגלים הקרונות הלאה, לקראת מטרה לא נודעת. ובקרונות הבהמות, סחורה בזיל-הזול, כולה בחינם וחסרת כל ערך : 1680 יהודים.

לגב' שטארק שיחק מזל, שנאסרה בשעה בה פרפרה כבר החיה החיסלראית בגיסוסי מוות, וחסרו לה גאזים מרעילים. לא כן היה הדבר במאי 1944, כשיקירותי הובלו לאושוויץ. ואני מתאר לי את חרדתי ופרפור ריחן, כששערותיהן היפות נופלות תחת מספריהם של התלוינים, רואה אני בעיני רוחי את אימת-המוות שלהן בעומדן תחת צנור הגז. לא אוכל שאת עוד את המחשבות האלה... בוכה אני, בוכה בלי הפוגות. הוי, לרוצחים הללו, לחיות המתועבות ! דור הגרמנים החיים אתנו, מבני 10 עד 70, חייב להמחה מעל פני אירופה, למען תוכל היבשת להתפתח לחיי תרבות. גרמניה המודרנית מורעלה עד היסוד על ידי הנאציזם, ומאחר שהתרגלה לערוך הרג אמוני באמצעות חדר-גז, תגרור אחריה את אירופה כולה לתהום הברבריות ולתופת-הדמים. אל להן, לממשלות הארצות המנצחות, לדכך כלשהו את מדיניותן התקיפה כלפיה.

"ביום היהודי" של משפט נירנברג אושרה העובדה שמכל השעה יהודי אירופה נספו ששה בהרג ובחנק ע"י הנאצים. ובאותו יום, בצדה של בשורת-דמים זו, אנו מוצאים בעתונים ידיעה "מעודדת": "אחרי הפסקה של 13 שנים התחילו שוב להציג בברלין את "אגדות הופמן" לאופנבך, האופירה שנאסרה מטעם הנאצים בגלל "יהדותו של הקומפוזיטור". והמודיע מוסיף, כנראה מתוך סיפוק רב, שאופירה זו עוררה התלהבות רבה בקרב הנוער הגרמני. לא אטעה אם אומר, שאולי ישנם עוד יהודים השמחים לידיעה זו, אולם, דומני שגם בזה הננו עם קשה-עורף. ישנם יהודים שלא למדו ולא שכחו מאומה למרות השואה הגדולה. כי בינתם של אחינו אלה קצרה כראיתם. ולו חכמו והשילו, ודאי היו נזכרים שבין הנאצים הקשישים, היינו בין אלה שיזמו וביצעו את ההרג ההמוני המבעית, נמצאו ללא ספק גם רבים, שבצעירותם ובבחרותם היו מוחאים כף ומתלהבים למוסיקה של אופנבך... כלום מעם התלהבותם זו מלהקים את המשרפות בטרבליאנקה, במאידנק ובאושויץ? עכשיו מגלה ה"נאצינאל ציטונג" בבאזל, שהנאצים זממו לספח גם את שווייץ לרייך השלישי, ו"הגסטפו" נודרזה מראש לקבוע מקום להקמת המשרפה בשביל יהודי שווייץ, בבית-חרושת אחד לזכוכית סמוך ללוצרן....

כמה מבין אני עכשיו להלך-רוחם של האנטי-ציונים לשעבר הטוענים עכשיו: "אין ביכלתנו להמשיך לחיות בין בלתי-יהודים, מתגעגעים אנו לסביבה יהודית, "לביתנו שלנו"... ואני הגבר שאבדו לי היצורים היקרים לי מכל, אני עונה אחריהם: "אמן ואמן!"

7 לפברואר 1946

הקטיגור הצרפתי הראשי במשפט נירנברג הוכיר בנאטו ד"ר של לשכת הצורר רוזנברג, המפורסם לדאגו מתחילת יולי 1944. לדברי הדו"ח הוחרמו בצרפת 52,000 דירות של יהודים ורבים

הועברו לגרמניה. אכן, לא הייתי היחידי לבזירה זו, וצרת רבים — חצי נחמה. 79.999 דירות יהודיות (שמונים אלף פחות אחת — הדייקנות הגרמנית!) שודדו בחלקן וכן נשלחו לגרמניה 550.000 כרכים מספריות פרטיות וצבוריות. להעברת שלל-מלחמה זה נזקקו ל-27000 קרונות-רכבת. ופרט מענין: רהיטים בעלי ערך, שטיחים, גובלנים ותמונות העברו לפי כתבותיהם של היטלר וגרינג במישרין. ובאחד העתונים מצאתי את הפרטים הבאים מפקודת-היום של הגנרל קייטל, שפורסמה מיד אחרי נפילת פאריס בידי הנאצים:

... המלחמה נגד הרייך נתמכה ביהוד על ידי היהודים והתבונים החפשיים". הצבא הגרמני שיחרר את צרפת, בכבשו ארץ זו מהשפעתה של היהדות העולמית והבינלאומית. שביתת-הנשק שבין הרייך והעם הצרפתי אין לה תוקף כלפי יהודי צרפת, שאותם יש לראות כמדינה בתוך מדינה וכאויבה של מדינת גרמניה מאז ומתמיד. את כל אוצרות האמנות שברשות היקודים יש לראות כמצויים צנועים תמורת ההוצאות המרובות והקרבנות הגדולים, שהרייך הקריב לטובת צמי אירופה במלחמתו ביהדות".

8 לפברואר 1946

השוואה שבאה על עמנו, על כל היקפה ונוראותיה, יש בה משהו מחוץ לגדר הטבעי והאנושי, שאין המוח הנורמלי מסוגל לתפשו. רק אמן בעל לב רחב וכשרון נבואי עצום יוכל לתת ביטוי לחוץ-הנקמה של דורנו, לשנאתו העמוקה לתליינים ולרחמיו על קרבנותיהם. אולי למצא אב שכול, או בן מיומם, שסבל בלבו ובבשרו וכשרונו יספיק לו לבטא במלים את כאב היחיד-וסבל הפרט. אולם בלי השראת-דוח יתרה, כמה חלשה לשון אנוש לגבי כאב זה...

12 לפברואר 1946

גם היום, כמעשי מדי יום ביומו, הוצאתי מארנקי את תמונות אשתי ובתי ולבי נתמלא רחמים רבים. זכרונות בלתי-ספורים נתעוררו בקרבי על השנים הרבות של אושר ושלוה שבלילי יחדי. ובעוד אני

שוקע בזכרונות האידיליים הללו, תקפני פתאום ועם שלא ידעתי
ממהו, רוצה הייתי למרוס את שערותי, לזעק זעקה גדולה ומרה,
להרוג את הנאצי הראשון שיזדמן לי בדרכי... הרי, מה עוללו החיות
המתועבות הללו לאנושות, אם אדם אוהב-שלום, פאציפיסט כמותי,
משתכר בהרהורי-רצח! — — — הם הרעילו את אירופה כולה
תרעו בה שנאה עזרת, פראית — שנאת-חנם, ללא כל טעם וסיבה,
פראים אלה זרעו את הסופה, המבשילה עתה באירופה הפצועה
והשדודה לקראת מלחמת-עולם שלישית. ומלחמה זו תהיה הפתיחה
(או הסיום) לחורבן תרבותו של האדם הלבן — אם לא תקדימו
הפיכה כללית, הפיכת-הקערה-על-פיה, על מנת לתקן את העולם
המורעל הזה במלכות היושר והצדק.

17 לפברואר 1946

שוב שקעתי בים של יגון, ביצאי הבוקר מדירת, ראיתי
בגינת ביתנו את ילדו של אחד משכנינו, הילד עסק בשעשועים,
ובראותו אותי ברכני וינסנף לעומתי את ידו המתוקה... ואזכור
את תמונת הילדונת החמודה, לפני שלשים שנה — את בתי רוזי
היקרה, אשר גם היא היתה מברכת אותי מרחוק, כשהסתכלה ברחוב
והכירתיני, בשובי הביתה מעבודתי, דמעות חמות ומרות התחילו
דולפות מעיני, מדוכא כרעתי תחת ואשב דומם, ושעות ארוכות
שקעתי בזכרונות העבר, שחלף ולא ישוב עוד...

ואחרי התוגה והדכאון — הזעם וההתקוממות נגד התליינים,
הכרח היסטורי הוא שיבואו על עונשם, וחייב העונש להיות למשל
ולדוגמא, לשנינה ולקללה... כי לא זו בלבד שעונש כזה יטהר
ויבריא את האוירה המדינית והצבורית באירופה, לדעתי, הכרח הוא
שהנאצים יבואו על עונשם למען תצלתו של הסין האנושי כולו, אין
סאן מקום לסעות, ואל ישלה העולם את גפשו: זחלי הפעם תראשונת
בדברי ימי האנושות, שנעשה גסית לבצע השמדת עמים שלמים
ותברח אנושית שלמה: נשים, ילדים, זקנים, אזרחים וחיללים,
הרוצחים הגרמנים כללו בשיטתם אפילו את רצח הילדים אשר

אפילו שבטי־פראים נרתעים בפניו. הם חסו את מעשיהם באמתלת
כזב ורמייה. בטענה שהם צורכים, כביכול, מלחמה ביהדות וביתר
העמים נחות־דרגה: הרוסים, הפולנים והצרפתים, שנחשבו בעיניהם
כגזע „ניגרואידי“ (ממוצא כושי).. ואת כל הפשעים, האלה ביצעו
תחת הסמל הנציונל־סוציאליסטי, אף זו מסכת כזב, שמתחתה הסתתרו
תאוות שפלות של דיכוי, שוד ורצח...

הסודאה זו ואחיות עינים זו היו עיקר סכנתה של
ההיטלריות, כי הדות להן התפשט הגזע בכל הארצות, ולכן יש
לעקור אותו מן השורש בכל מקום. ידעו כל העמים המדינאים
למיניהם וכל חיות הטרף, החולמים להשמיד מיליונים של יצורים
אנושיים רק כדי לשמור על זכויותיהם המדומות ולמלא את בתייהם
שלל, ידעו גם התלוינים המשרתים ומשרתי־משרתיהם, שעשו את
שנאת הגזע קרדום לחפור בו — ידעו זאת כולם, שסכנה כרוכה
במעשיהם, מעשי־נבלה ותועבה! — שהרי שאיפות מעריציו של
היטלר בעולם כולו — באנגליה הליברלית־לייבוריסטית כמו גם
בעולם החדש — הן לחקות את מעשיו של אותו אשמדאי וללכת
בדרכיו. ומצוה וחובה אנושית היא לקבוע אחת ולתמיד, למען ידעו,
שהגנגסטריות ההיטלרית הנה פשע כבד שאין לו כפרה, והעובר
עברה זו ישא את עונו לאות ולמופת.

כי אם לא יעקור העולם מתוכו את הסרטן הזה — הסרטן
יאכלנו...

25-97 ברוואר 1946

אנו מחפשים — ועל פי רוב לשוא — את ליו הצדיקים בין
הבלתי־יהודים, אחדים מהצדיקים, ששפכו דמעות על גודלנו המר,
אמנם מעטים היו, פחות מליו ואפילו פחות ממה שאפשר היה לשער
ולצפות. אחד מביניהם הוא המשורר האמריקני פאול אלדריג.

בפואימה שלו „נאצם הפיתרער“ פונה הלו לסודרים שבין

מעריציו:

„אתם, עבדי פחותי האמונה

אתם, כוהני תורת האלילות,
האם לא התחננתם מדור־דור;
אנא, אדוננו־אבינו, הצילנו מידי היהודים!
האם לא מלמלתם בגניחות ואנחות;
מתי נגאל ממכה זו?
האם לא קויתם ואיחלתם
את כל המיתות המשוגות ליהודים?
מי ירהיב עוז להאשימני
ועל ספסל־הנאשמים יושיבני?
האינני רופאכם וגואלכם,
המנתח שידו אמונה לו?
את איזמל הנתוח תקעתי בבשר
ואעקור את שורש הפצע הממאיר...
מי מכם צרח־צעק, "הרף!"
מי מכם בקש: "פתח שער לאחי?"
מי מכם סנה בקריאה ליהודים:
"בואו והיו ברוכים תחת צל קורת־י?"
מי מכם, מושלים, דתות, לאומים,
פסולת הארצות וזבורית־העמים,
המעמידים פנים של קדושים וצדיקים...
אני מנהיגו הגדול של הגזע העליון,
אני, נביא־האמת,
המבצע הצנוע של מעללים,
הלא אני את חלומכם הגשמתי,
ואת איחוליכם לפועל הוצאתי...
מי יאשימני ומי יעז לתייבני? —

4 למרח 1946

קבלתי היום מכתב רשמי מאת נציגה הרשמי של הממשלה
הצרפתית הזמנית בארץ ישראל ובעבר הירדן. בכותרת הגליון רשום:

„הקהליה הצרפתית“ וסמל הצלב הלורני בראש המכתב. והרי תוכנו:

ירושלים, 26.2.46

א.נ.

בתשובה למכתבך מ־31 לאוקטובר 1945, הנני מתכבד להודיעך שהמיניסטר לעניני החיילים הותיקים וקרבנות המלחמה מסר לנו, כי שמה של סופיה עברלין (לפנים גרין) שנולדה ב־8 לפברואר 1884 בבראילה, נמצא ברשימת המגורשים. אולם לא נמצאו כל עקבות של העלמה עברלין (בתה).

בכבוד רב

נפלתי תחתי על הכסא. אשתי אמנם הגלתה. עובדה זו אושרה עתה באופן רשמי, ושמה נמצא ברשימה. אולם שום עקבות של בתי... היתכן שהיא לא הועברה לגרמניה? אולם הן היא נאסרה יחד עם אמה, נעצרה אתה במחנה דראַנסקי וראש־הכפר סיסק כתב לי, שרוזיט פנתה אליו במכתב מדראַנסקי ובקשה ממנו אי־אלו חפצים. ובכן, אולי היא רשומה בשם מי שהיה בעלה, שממנו נתגרשה. אולם הן הגירושין אושרו כחוק. עוד לפני פרוץ המלחמה חזרה לשאת את השם עברלין. בשמה זה נרשמה גם בתעודת הזהות ובכרטיסי־המזונות. על כל פנים אכתוב למיניסטר לעניני החיילים הותיקים ואודיעו את שמה השני, בשנות נשואיה. תהיה זאת הארכה נוספת של כמה חדשים, כדי שזיק תקוותי לא יכבה לגמרי. אמנם חלשה התקווה עד מאד, כי אחר ממכרי סיפר לי ששנים מדודניו הנעדרים, שהוא יודע עליהם בוודאות גמורה שהוגלו — שמותיהם לא נמצאו ברשימה. נראה שרשימה זו של המגורשים והנעדרים שבמיניסטריון הצרפתי אינה שלמה ומדויקה.

אהה, עינויי עוד לא תמו!

15 לטרץ 1946

בה בשעה שעל דוכן־הנאשמים של מעצמות המערב

לעמוד ולנאום אחד מראשי התלוינים, להוכיח במליצות ובמספרים שידיו טבלו בדם היהודים פחות מידיו של... גבלס המת (יודעים גדולי־הפושעים הללו שעל כתפות המתים אפשר ואפשר להעמיס כמה וכמה קופות של חטאים ועוונות...) — נוהגים באזור הכיבוש הסובייטי אחרת. לפי הרשימה, שנתפרסמה באחד העתונים, נתלו:

13 פושעי־מלחמה	ב־29.1.46 בקיוב
" " 14	ב־30.1.46 במינסק
" " 8	ב־1.2.46 בווליקי לוקי
" " 6	ב־17.2.46 בניקולאיב

קלגסיהם אלה של היטלר והימלר, בדרגותיהם, תואריהם וכינוייהם השונים: ס.—א. ס.—ס. ודומיהם, לא יכלו להמלט או להתחמק, ושלמו בחייהם המנוולים עבור פשעיהם המתועבים.

וקריאתן של הידיעות הללו גורמת לי בכל פעם קורת־רוח מרובה: קרבנותינו, קרבנותי נוקמו. אפילו יהודי, אם לא סבל בבשרו ובבשר קרוביו היקרים ביותר, לא ירגיש ולא יגיב על ידיעות אלה כמונו, הבעלים שנתאלמנו והאבות ששוכלו.

אולם בהוסיפי לקרוא ולעיין, יתקפני יאוש מר ועמוק. הלא אין זה אלא מעט מאד מהרבה, ממש טיפה מהים, יחידות אחדות מרבבות ומאות אלפים, כמה עשרות של רוצחים ותלוינים שנתפשו במקום־המעשה! וכמה מהם נאסרו וכמה עוד יעצרו בכל הארצות? לכל היותר כמה אלפים!... גם משפט נירנברג מאכזב באטיותו. ומהו מספר הפושעים הגדולים, היושבים שם על ספסל־הנאשמים? כעשרה בלבד! וחיות רעות אלו רצחו והשמידו באוקראינה בלבד — ארבעה מיליונים וברוסיה הלבנה — שני מיליונים אורחים!

איזו אי־התאמה ביחס המספרי בין הקרבנות והפושעים הבאים על ענשם! בניקולאייב, למשל, תלו 6 רוצחים. תלוינים אלה רצחו שם בעזרת משרתיהם ומשרתי־משרתיהם — 105.000 אורחים, ועוד ששים אלף איש מתושבי העיר הוגלו למחנות בגרמניה... שלא לדבר כבר על הפסדים חמריים. בכתיב־האשמה של קטיגור בית־הדין

הצבאי של ניקולאייב קוראים אנו: „הנאצים גרמו נזקים לעיר זו, ששיעורם נערך ב־17 מיליארד רובלים”.

17 למרץ 1946

בתל־אביב התאבד שען עני אחד, יליד וינה, אחרי שהרג את אחותו. הסיבה: נודע לו באופן ודאי שכל משפחתו: הוריו, אחיו וילדיהם — כולם עד אחד נספו בידי הנאצים. האח והאחות נמלטו בעוד מועד מוינה „העליזה, משוש כל הארץ”, שנתפכה על ידי נערי היטלר למערת־פריצים, לבור־השופכין של כל תועבות הנאצים, לשדה־אמונים של מעשי־אכזריותם, וגם... לבית־קברות ענקי של יהדות אוסטריה. כשנודעו לשען ברגלר ולאחותו פרטי מות בני־משפחתם, התיאשו ושמו קץ לחייהם. לפני עשותם את הצעד הנורא הזה, מסרה האחות עשרים לא”י (אולי כל כספם) לאחת השכנות ואמרה: „אנו הולכים להתפלל ולחזור בתשובה, חלקי־נא את הכסף הזה בין עניים...”

אנשים מסכנים ותמימים!... לא על קרוביהם של ששה מיליונים הקרבנות לחזור בתשובה, על אשר טרם נתפסו הרוצחים והתליינים ששפכו את ים הדם הנקי הזה. על מאות מיליוני אנשי־התרבות של אירופה ואמריקה לחזור בתשובה שלמה! הם, שבמשך חמש שנים ויותר היו עדי־ראיה ועדי־שמיעה לרצח ההמוני ביהודים — הם, שסגרו את שערי ארצותיהם על מסגר ודחפו למצולות־ים את הנצור־לים המעטים, שהתדפקו בשארית כוחותיהם על השערים האלה — אלה צריכים להתוודות: חטאנו, פשענו. על אלה לחזור למוטב — ובקראי את פרטי הטרגדיה המוזעזעת של השען שברחוב רבינוביץ (שפ”ר) בתל־אביב, צפה ועולה על סרט זכרונותי דמותו של שען אחר, שלום שוורצברד... גם לשען זה אבדה באוקראינה כל משפחתו בפרוגרומים של השנים הראשונות אחרי מלחמת־העולם הראשונה. וכשפגש באחד הימים, בלבה של פאריס, את „הגנירל” פטליורה, עורך אותם הפרוגרומים, בערה בשוורצברד חמתו ובעצם היום הריק על „הגנירל” את כדורי אקדחו וימיתו... בית־דין המוש-

בעים שבפאריס זיכה את שוורצברד, וזכר המשפט הזה עודנו חי.
 ברגלר ואחותו, בבדידותם האיומה שבה נשארו אחרי מות כל
 קרוביהם, העדיפו להפרד מחיים אלה. כמה מבין אני לרוחם! גם אני
 הייתי עושה כמותם, אלמלא תקוותי להנקם מהנאצים על העינויים
 שעינו את יקירתי. אבל על נקמתי להיות אצילית. כי כך היתה
 אמרת אשתי המסכנה: „אני מבינה רק נקמה אחת: נקמה אצילית“...
 אגלה את כל רשעותם ואת כל תועבותיהם של הנאצים, ארחיק
 מעליהם כל אדם ישר ואראה לקרבנות את דרך ההתגוננות בפני
 התקפות פתע. וזו היא ההתגוננות המעולה והיעילה ביותר: אם כולם
 יעלו ויעפילו ארצה, אל הארץ היחידה שבה יוכלו להתהלך קוממיות,
 ולחיות את חייהם החדשים כרצונם.

26 למרץ 1946

המלחמה האחרונה היתה התפרצות הפראות בצורתה המגונה ביותר,
 שיבה לתקופת הקניבליזם, שאיש לא יכול לנחשה מראש. זוהי הסכנה
 הגדולה, שעוד רחוקים אנו מחיסולה. תודות להמצאותי החדשות של
 המדע ערכו הנאצים, בפעם הראשונה בדברי-הימים, נסיון להשתמש
 במלחמה כבאמצעי להשמדת גזעים שלמים, וקודם כל — להשמדת
 הגזע היהודי.

את התפקיד הזה לקחו עליהם אנשי הס.ס., והם אומנו במיוחד
 לפעולה „תרבותית“ זו. בכך נטלו הגרמנים לידם את היוזמה, התחילו
 במצוה — ושמשו משל ודחיפה לאחרים, הרשעות האנטישמית מחלה
 מדבקת היא וגם עמים אחרים, וביניהם אלה שנחשבו עוד תמול
 שלשום לעמים מעונים, כפולנים והאוקראינים — אף הם נגררו אחרי
 אוכלי-היהודים הגרמנים ונתנו את ידם תחילה לעשוק את היהודים,
 ואחר כך סייעו גם להשמידם מתחת לשמים.

בכל הארצות, ואפילו בצרפת, הרגשנו את עצמנו מבודדים,
 שכנים, מכרים וגם ידידים משכבר הימים נקטו לפתע-פתאום, מהיום
 למחרתו, יחס של אדישות לאסוננו. לפעמים היו עוינים אותנו בסתר,
 ואפילו נהפכו לאויבינו הגלויים. פתאום חצצה בינינו חומה סמויה מן

העין — אולם חומה אטומה — של אי-הבנה ושל טינה. פתאום הופך רדנו ובודדנו מכל תושבי הארץ.

ודאי, החיה הנאצית הרעה עינתה ורצחה גם בלתי-יהודים. ביחוד ברוסיה הסובייטית. אולם עלינו היא התנפלה בחימה שפוכה ובסאדיזם מיוחד. למה? מפני שהיהודים היו הצבור החלש ביותר, המוגן פחות מכולם, שהתרכזו בערים, וכוחו תש ברדיפות של מאות בשנים. בצבור זה יכלו האנטישמים הגרמנים לכלות את כל החושנות הסאדיסטית שלהם בלי כל סכנה לעצמם, ואפשרויות ההשמדה היו רבות. עם זה בלי קרקע היה משום אנומליה בין העמים המעורים המושרשים באדמתם. ואף זאת: הצבור היהודי היה המפותח, המשי-כיל והמתקדם ביותר בכל אתר ואתר. וגם בגלל זה היו היהודים כצנינים בעיני השמרנים הדתיים והחברותיים, ומאז ומתמיד שמשו מטרה לחציהם של שונאי-התרבות.

ורק על-ידי שנעשה את חיינו ומצבנו לנורמליים, היינו: שנרכו את רובו של עמנו בארצנו ההיסטורית, נוכל לשפר גם את יחסינו עם העולם הבלתי-יהודי.

28 למרץ 1946

הנה עדותו של חייל יהודי שנלחם במלחמה האחרונה. הוא היה קצין פעיל בצבא הפולני, וחזהו מקושט באותות-כבוד לרוב. וכה דבריו: „אותות-הכבוד והסרטים הצבעוניים השונים אינם משכיחים לי את אסוננו הלאומי הגדול. מרגיש אני שהקרקע בוערת מתחת לרגלי. מרגיש אני, כי נועצים בי מבטים מלאי-שנאה. והאוויר שאני נושם, רווי ריחות רעל.

„הממשלה הפולנית של עכשיו היא הטובה בממשלות שהיו לנו עד כה, ואני בטוח שכוונותיה טובות. אולם מכיר אני את ההמר-אים הפולנים שביניהם גודלתי, ואין לי עוד הכוח לחכות עד שיבוא שינוי רדיקלי בהלך-רוחם. אחרי עינויי בשנות-הבלהה של המלחמה, איני רוצה עוד לחיות בארץ זו, שבה אינם יכולים לסלוח ליהודים

שעוד נשארו בחיים. למה לא אוכל לחיות חיי־חופש, חיים יהודיים,
בארץ־ישראל?...

6 לאפריל 1946

השמדת־היהודים ההמונית יכולה וצריכה לשמש לקח לאותם
יהודים מתבוללים, הכנים עם עצמם (ישנכ כאלה). כמה מהם סייעו
במיטב יכולתם לקידמתם ולתרבותם של העמים שבתוכם חיו. הם
גדלו באווירה של התרבות הפולנית, הגרמנית, הצרפתית וכו'. אחדים
מהם — המיעוט — לא סבלו מיהדותם, כי מטעמים ידועים לא היו
מזכירים אותה להם; או שיהודים אלה היו מעמידים פנים
כאילו אינם מבינים את הרמזים „הדקים“ על מקור מחצבתם. על
אנשים אלה עובר עכשיו משבר של שינוי־ערכין, היינו — ערכיהם
האנושיים. ההיסטריזם הזכיר להם את יהדותם. כך התעוררה התעניי־
נותם ביהדות, הגדלה והולכת. ואין זו התענינות אקדמית, תורנית
גרידא. כי אין ביניהם אף אחד, שלא סבל מן הנאצים, שלא הרגיש
את שחצנותם ונבלותם בעצמו ובבשרו, או שלפחות קרוביו נפגעו.
אין אף אחד, שלא נאלץ להחבא, לשים מסוה על פניו, לחיות
חיי מסתתר במחתרת, חיים מדכאים ומתישים. במקום יחס „האובד־
יקטיבי“ מלפנים ליהדות באה אצל יהודים אלה התענינות חיה
וערה, רגש של אחריות כלפי הכלל היהודי וכלפי מיליוני הקרבנות
התמימים והטהורים. אלא שעתה צריך לבוא גם שלב גוסף — הצורך
להתקשר קשר של קיים לצבור זה, לדרוש את הענשת האשמים
ולארגן את החיים היהודיים על בסיס חדש, כדי לעמוד בפרץ בפני
התחדשות הזועות והשואה...

14 לאפריל 1946

הערב עורכים את „הסדר“, וזכרונות הנוער מתפרצים מאליהם
ואופפים אותי. זוכר אני, כי בילדותי הייתי תוהה על שפיכת טפות
היין מהכוס אל הצלחת, במנית מכות מצרים. מנהג מוזר זה הביאני
במבוכה ואשאל את אבי לפשר הדבר. הוא ענני, כי אנו נוהגים כן

מפני ששמחתנו אינה יכולה להיות שלמה, שהרי המצרים סבלו מהמכות שלקו בהן...

איזו אצילות ברגשות! אולם מה היה שכרנו על היחס האצילי הזה? עינונו ורדפנונו במשך שנות אלפים, עד שהגענו לפרשת הזוועות של הנאצים, ועד בכלל. אולם עם קשה-עורף אנו ואנו מוסיפים להאמין באדם באשר הוא אדם, כי בלעדי זאת — אמונתנו בנו בעצמנו ובעתידנו תהיה אמונת-שוא. ולכן, כל הפגנה של אהדה מצדם של בלתי-יהודים — והפגנות אלו כה מעטות, והן הולכות ופוחתות! — נוגעת עד עמקי לבנו. אלה מביניהם שבשותפות היסורים והסבל, במגע יומיומי אתנו השיגו את כל היקפה של הטרגדיה היהודית, שהשתתפו בצערינו והושיטו לנו יד עוזר, אם בגלוי אם בסתר — אלה הנם בני-בריתנו הטבעיים. כי הם נתנו אל לבם ששנאת-גזעים — והלא אנטישמיות הוא אחד מסימניה המובהקים והמסוכנים ביותר — מעמידה בסכנה את קיומו של האדם החפשי, בכל הגזעים ובכל הדתות. ולכן, כשאנשי הקידמה מגינים על היהודים, מגינים הם ראשית כל על עצמם. שנות-המלחמה האיומות 1940—45 הוכיחו זאת בעליל: אחרי שהשמידו את היהודים, הגיע תורם של הקומוניסטים, הסוציאליסטים והריפובליקנים אוהבי-ארצם. גם בהם עשו שפטים, וכולם עברו לפני האשמדאי וקלגסיו כבני-מרון...

25 לאפריל 1946

קבלתי מכתב מאחד מחברי הוותיקים, מלפני ארבעים שנה, מהפקולטה למשפטים בפאריס. הוא כותב בין השאר: „מאה וארבעים מקרובי משפחתי, דודים, דודנים ובניהם, החל באשה בת שמונים ועד ילד בן שלש, נשלחו לאושוויץ. רק דודנית אחת, בת 34, חזרה... עדת היהודים שבפאריס נתמעטה (נשאר אולי רק החלק השביעי), ויש לפתוח בעבודת הקימום... נדר נדרתי להקדיש את שנותי האחרונות (הנני כבר בן שבעים) ליהדות ולעם-ישראל. כל פעילות בלתי-יהודית נטשתי...”

אחד משלושת הנצולים מתוך 24 הסופרים, המשוררים
 והאמנים של גיטו לודז', י. בריסק, כותב:

אל יאוש!

רק רוח הוא שיעבור

אל יאוש, ילדי!

אנו כעצי-השדה,

המעורים בעמקי-האדמה;

צמרתם רחבה וכותרתם — עדי-עולם

סערות-החורף וסופות הסתיו

רק את עלינו יתלשו ואת ענפינו ישברו

אבל בצמרת לא יפגעו...

עצים, ששרשיהם בעומק מעורים,

הרוחות לא ינפצום ולא יעקרום...

נצח עצינו — לא ישקר.

פרי-תאוה למאכל יגדלו.

נצח עצינו — לא ישקר.

רק רוח הוא שיעבור כלעומת שבא;

אל-נא יאוש, ילדי!

28 לאפריל 1946

עומדים לבטוש את מחנה הריכוז, המפורסם לדראון, את
 אושוויץ. אחרי השחרור מינה מושל קרקוב, הוא הגליל שבו נמצא
 אושוויץ, ששים שומרים על המחנה הגדול הזה. אולם כיון שלא
 שילמו להם את משכורתם, נתפזרו לכל רוח. עם-הארץ פלש למחנה
 והחל לחפור בקברים, בתקוה למצא בהם זהב. את גויות הקרבנות,
 שהוציאו מן האדמה הניחו בלי קבורה. ועוד גרוע מזה: הפקידות
 הפולנית החכירה את המחנה לברנש אחד, המשתדל להוציא את
 פרנסתו מ"מכרה" זו, ממכירת מברשות-שנים, סכיני-גלוח, נעלים
 בלות ובליי-בגדים. הוא ממלא שקים מ"סחורה" זו ושולחה לערים
 הסמוכות. כך מתאר את המצב העתון הפולני "פשיכוב".

גדולה הבושה! מה גדול חילול זכרם של הקדושים המעונים!...
עיני מתמלאות דמעות לזכר המעונות היקרות שלי, הנפשות
הטהורות, שנרצחו בידיהם הטמאות של התליינים הנאציים. ואני
מהרהר בלבי: עכשיו נמכרים שמלותיהן ובגדיהן, עוברים לידי
האספסוף שבפינה נדחת זו... כמה אתאוות לרכוש לי לפחות
אותן השמלות לזכרון...

30 לאפריל 1946

הגלגל חוזר. לא היהודים, כי אם הגרמנים נושאים עתה
„מגן־דוד“ על שרוליהם — רק לא בצבע צהוב, אלא בלבן. כמה
מדרכות אסורות עכשיו לגרמנים בברלין, בירתם הגאה. רבים
מערי גרמניה נחרבו כליל. מיליוני גרמנים גורשו משלזיה, מפרוסיה
המזרחית ומחבל הסודיטים. בחוותו של צור־יהודהים המתועב
שטרייכר, סמוך לנירנברג, סידרו משק־הכשרה לחלוצים יהודים,
לאמן את ידיהם לעבודת־האדמה לפני עלייתם ארצה. ושטרייכר
המנוול נשבע לפני תליתו באלהיו (בקוותו להציל בשבועה זו את
חייו הטמאים), שלא ידע אף שמץ דבר על השמדת מיליוני יהודים
בגאזים. (ממש כיתר אנשי־פנפיתו של „המנהיג“: גרינג, ריבנטרום
רוזנברג ואחרים).

היכולנו, אנו היהודים, ציד מחנות־המות ודלק המשרפות
והכבשנים לתאר לנו לפני שנה־שנתיים נקמה בצורה מוחשית זו?
ודאי שלא...

אולם כוס־השמחה שלנו נהפכת לכוס תרעלה, בהעלותנו על
לבנו את ההרג האיום והנורא באחינו. החיה הגרמנית הרעה טרפת
ואכלה שליש מבשר עמנו, ואף לא את החלק הרע ביותר. ששה
מיליונים קרבנות חפים מפשע, ורובם הגדול ילדים, נשים וזקנים...
אף לבי הדואב נרגע קמעא, אולם לפני עיני רוחי עוברת
התהלוכה לבלי־סוף של קרבנותינו, ובין שורותיה מתבלטות שתי
דמויות טהורות ומוזהרות: בתי ואשתי...

מולך הנאציזם זלל את בשר קרבנותיו, שהעלה לו קרבן
העולם המתמוטט. ואם אין ברצונה של שארית מליטת העולם שניצל

מהשואה, להיות אף הוא למאכל לאליל מתועב זה, מוכרחים לשברו ולנתצו, עד שלא ישאר ממנו זכר.

12 למאי 1946

אחד מראשי הנאצים, שהעביר למחנות־ההשמדה 50 אלף יהודים, נדון למות.

חית־טרף זו, אחד הקלגסים המרובים של אבי־אבות הטומאה שבזמננו, תשלם בחייה המתועבים בעד חיי 50000 הנשים, הילדים והזקנים, שאת כליונם, ערך בדם קר, לפי שיטה מודרנית, תוצרת גרמניה, אבל מהו גורל עוזריו וסגניו של תליין זה, שמספרם עלה ודאי למאות, ואולי לאלפים? כדי להביא חמש רבבות אנשים לחדרי גאזים ולמשרפות, הלא דרושים היו לפחות כאלף סגנים ועוזרים. וכל אלה המשרתים־להרע ידעו כולם, בלי יוצא מהכלל, לאיזון תכלית מובילים הם את המסכנים והקרבנות התמימים „לאמבטיה“. היתואר הדבר שהמון התליינים האלה ממדרגה שניה יינקו מאשם ולא יקבלו שום עונש? ! כלום אנשים ללא מצפון ונשמה ולבם לב־אבן, לא יטעמו לפחות את טעמם של עבודת־פרך, של בית־כלא או מחנה־עונשין?...

המנצחים, שלקחו על עצמם את התפקיד של רודפי צדק ונוקמי דם הנם יותר מדי רחמנים. לפי חוקיהם מוכרחים הם להטיל את העונש הגדול ביותר — את עונש־המות — על מנהיגיהם הטמאים של הנאצים. כי לפי כל ספרי העונשין של עמי־התרבות (פרט לאחד או שנים יוצאים מהכלל) עונשים בתליה, בגרדום או בכסא החשמלי כל רוצח נפש אחת... אכן, לא נמצא מחוקק שיעלה בדמיונו עונות ופשעים בהיקף הנאצי: רצח של רבבות, של מאות אלפים ואפילו של מליונים ונוסף על מעשי הרצח, ההרג ושפך־הדם — שרפו הנאצים, אנסו, שדדו, גנבו והחריבו ערים וארצות שלמות. שופט הבא לשפוט מפלצות אלה של משמידי עמים וגזעים אין בידו אלא אותו העונש הנכון לכל רוצח „פשוט“, ההורג את חברו ברחוב או בשדה... אמנם, ברי לכל אדם בר־דעת, שאין בית־דין יכול להמציא עונש חמור יותר מהמיתה — אבל אי־התאמה זו שבין הפשע לעונש צועקת עד לב שמים. ומאידך

גיסא — מה גדול כוח־הפשע של תולעת האדם! ברנש אחד, צבעי פשוט, הדיוט־שקפץ־בראש, פושע־מבטן־אמו, ולפי ההנחה הנוחה ביותר: יצור אנורמלי — יזם את רצח שלשים וחמשה מליונים בני אדם, וביניהם ששה מליונים מאחינו — וזממו גם הצליח בידו... ומאליה מתעוררת, שאלה מדכאת ונוקבת, שאלה שאין לה תירוץ המניח את הדעת: אירופה זו, שגדלה ורוממה את המפלצת, כלום הנה בת־קיימא?...

14 למאי 1946

איני יכול לכבוש את התשוקה המתעוררת בי למראה כותרת בעתון, או בכתב־עת, המעידה שידובר בהם על מעונים, מגורשים וניספים. אנוס אני לקרוא את הכל. שלוש פעמים הלכתי לראות את הסרט השווייצרי „התקוה האחרונה“, ובראותי על הבד צלומי גופות ומתים, שהוצאו מהכבשנים, מהמשרפות ומחדרי־הגאז, ואפילו את צלומי ערימות נעליהם של הקרבנות — גדול סבלי מגשוא, בחילה תוקפת אותי ודמי מתרחח. אולם לרגשי חרוני ושנאתי נוסף גם רגש אחר: רגש השתתפותי בסבלן של יקירתי הנעדרות. ודאי, אין להשוות את יסורי הרוחניים לעינויים הבלתי־אנושיים שעברו עליהן. אולם יסוריהן על סף־המות ארכו רגעים מספר — וסבלי־אני ימשך כל עוד רוחי בקרבי, כל השנים שעוד שרדו לי עלי אדמות. אמנם, סבלי זה יקצר את שנותי בהרבה. חש אני בזאת יום־יום, שעה־שעה, ונחמתי היחידה תהיה, כי מלבד הנקמה שאראה בתלייניהן, אכבד גם בעבודתי את זכרן הקדוש: את כל כוחותי אקדיש להקלת מצבם המעורר רחמים של האודים המוצלים המעטים. מכל כנפי הארץ נוהרים הם עתה בפניהם המצומקות, לבושי קרעים לבשרם, מאין גג לראשם; בסכנת־נפשות הם גונבים את גבולות המדינות השונות, בדרכם קרוב והלוך לחופי ים־התיכון, עד בואם להתדפק על שערי הארץ היחידה שבה יוכלו לחדש את חייהם, על שערי א"י — והם מתדפקים לחינם. המדינאים האוחזים בהגה לקו בטמטום, באכזריות ובקוצר־ראות. הם סוגרים את שערי ארץ־האבות בפני הפליטים ומגייסים את כחות הצבא, הצי והטייס של קיסרות אדירה למלחמה באבק־אדם שעבר את כל מדורות

14 למאי 1946

מתוך מכתבו של אחד מידידי בג'ניבה:

„מודעות־רחוב גדולות בצבעיה הלאומיים של צרפת מכריות על אסיפה. חמשת צרפתים, שהגלו לגרמניה כמדינאים מתנגדים לנאצים, יספרו על סבלם ועל העינויים שעונו בגרמניה. הנואמים הם מאנשי המרי: דימוקרטים, סוציאליסטים, ציר של בית־הנבחרים. ואני חושב לתומי: „אנשים אלה סבלו בעצמם ובבשרם, בעיניהם ראו את אשר עוללו שם לנו, ליהודים. ודאי ידברו גם על סבל אחיהם־לצרה — היהודים. הלכתי אפוא לאסיפה, והנה — אכזבה.

הנואם הראשון, ראש־כפר בגליל סבוי, מספר: „כל 1600 העצורים שבמחנה נאלצו לעבור בתהלוכה לפני עצי־התליה, שעליהם נתלו חברינו, שנדונו למוות. הקלגסים עינו לעינינו את התלויים עד צאת נשמתם. אביו ואחיו של אחד המעונים לא יכלו לעצור בעד דמעותיהם, בראותם את בנם ואחיהם תלוי ומעונה לעיניהם, ואז עינו גם אותם עד מוות... האספר עוד על המפקדים בעצם הלילה, שהוכ־רחנו בהם לעמוד ארבע שעות רצופות בחוץ, בקור של 25 מעלות... מן ההכרח למצוא פתרון, שישמור עלינו מפני הגרמנים... לעשות בהם כלה! — כן מסיים הנואם בהתלהבות.

— „אבל בלי פצצות אטום!“ — עונה לו מישוהו מבין הקהל.

הנואם השני, רופא ישיש, מספר:

„חקרוני כשלוע האקדח דבוק אל עורפי, טבלוני במי קרח והחזיקו את ראשי מתחת למים... אחרי ארבעה ימים של נסיעה בקרונות־בהמות הגיעה הרכבת לדאכאו, ובה 984 פגרי־מתים, שניספו באותה נסיעה... ראיתי חולים קודחים בחום של 40 מעלות, עומדים שעות ארוכות במפקד, יחפים בשלג, ראיתי חולי בורדם מתגלגלים בתוך צואתם... החציר שעליו ישנו היה מלא כנים ורמשים, שמצצו את דמי השוכבים. שרצו שם עכברושים כגודל חתולים, שהיו מכרי־סמים לעיני כל את בשר המתים... מפקד מחנה אושוץ, בשמעו בסבובו במחנה דו"ח על מספר המתים, קרא במגינת־לב: „הרי אין

זה מחנה אלא בית-מרגוע משפחתו" ואף צוה להגדיל את שיעור התמותה. ומאליו מובן, כי צייטו לפקודתו. מ-1600 העצורים ששוחררו, היו 600 חולים, וחלקם לא נשאר עוד בחיים..."

וגם הרופא הנכבד הזה לא הזכיר אף במלה אחת את היהודים, שעונו וניספו בדאכאו לעיניו, לאלפיהם ורבבותיהם...

אחריו עולה על במת-הנואמים כומר צעיר. כינוהו בשם "הכומר הצבאי של תנועת המרי". עיניו השחורות זורקות רשפי-אש בגוללן לפני השומעים את פרשת ההתנגדות בהרי סאבוי. הנה הוא מבקש את הקהל לעמוד לזכר הגבורים והקדושים, שנפלו במלחמה במשעבד הזר. הקהל קם, והכומר עורך תפילה לנשמותיהם.

אבל גם כומר זה שכח להעלות את זכר היהודים, אף שגם הם השתתפו במחתרת זו שבהרי-סאבוי, בצרפת כולה ומחוצה לה, ומתו מות-גבורים וקדושים במלחמתם בנאצים.

אולם הנה עולה על הבמה ציר בית-הנבחרים הצרפתי, הסוצי-יאליסט הישיש ד"ר ג. הוא היה אחד מתוך 80 הצירים, שעמדה בהם ביולי 1940 הרוח להתנגד לבגידתם של פטן ולאואל. בטוח בטחתו בציר זה שיעלה גם את זכר קרבנותינו, יזכיר גם את סבלו של עמנו — כי הוא ידוע כידיד-היהודים, והכיכר הכרה אישית רבים מלוחמינו וגבורינו, שנפלו מות גבורים ומעונים. הכרתיו באחד מ"מחנות ההארכה" שבשווייץ וגם אחר-כך נפגשנו כמה פעמים. הוא שהודיעני על הרצח של ליאו גליזר בליאון ועל גירושם של ידידים אחרים, והנה, גם הנואם הזה תיאר בשפה נמלצה את סבלם של הצרפתים ויתר העמים שדוכאו על-ידי הנאצים — אולם על קרבנותיו של העם היהודי, על ששת מיליוני הקדושים שלנו, שנחנקו ונשרפו בכל מחנות הסמאים בפולין ובגרמניה, עבר בשתיקה.

אכזבתי היתה מרה מדי ולא יכולתי עוד להתאפק. אחרי האסיפה נגשתי אל הד"ר ג. ואומר לו: "ארבעה נואמים הייתם, ואף אחד מכם לא חשב לנחוץ להזכיר את השתתפותם של היהודים במלחמה זו ובקרבנות המחתרת... האם כך מעלים את זכרם של ששת מיליוני קדושינו?"...

הד"ר ג. נבוך והתנצל בפני כתלמיד בית-ספר שסרח: "חבל

מאד! צר לי באמת שלא נגשת אלי בראשית האסיפה. ודאי שהייתי מדבר גם על בני-עמך"...

נזכרתי בנאום שציר-בית-נבחרים זה נשא לפני כמה שבועות באותו המקום בצותא עם מנהיגים דמוקרטיים ותיקים אחרים. בהזר דמנות ההיא שוחחתי אתו לפני דברו — אבל גם אז לא הואיל להזכיר בנאומי את השתתפותם של היהודים במלחמה בעד החופש בצרפת...

אכן, צריכים אנו להזכיר ללא-יהודים את השתתפותנו שלנו ואת הקרבנות שהקרבנו במלחמתם שלהם בעד חופשה של צרפת. כי מעדיפים הם לשכוח ולא להזכיר את מעונינו, קדושינו וגבורינו... אולם מחובתנו לא לתת דומי למנהיגים הסוציאליסטיים, הדמוקרטיים והליברלים הללו, להזכיר להם השכם והערב — להם ולתבל כולה — את חלקנו בסבל ובקרבות, לתבוע שיפרעו לנו את חובם... שומה עלינו לעורר סוף-סוף את מצפון העולם... או לקבל עלינו את הדין ולרדת מעל במת-החיים"...

כה כותב לי ידידי מג'ניבה. גם אני הכרתי את אותו הד"ר ג. בפעם הראשונה נפגשנו במשרדו של י. באותו היום המר, כשהודיעו לי שיקירותי הגלו. הוא ניחם אותי אותה שעה בדיבורים בעלמא, ועל-פיהם נוצר אז אצלי רושם כללי על אפיו — ולא לזכותו. הוא היה סבור, שאשתי ובתי נמסרו לאנשי-הגסטפו על-ידי משתפי-הפעולה הצרפתיים שבכפר. הסברה זו נראתה לי. אולם אפיו של הד"ר ג. נתחוויר לי, כשלא ענה אפילו על המכתב, שבו ביקשתי להמליץ על מתן רשיון לכניסתי חזרה לצרפת. אני השבתי שבצרפת אוכל להיוודע במהירות רבה יותר על גורלן של יקירותי הנעדרות, כי אערוך את חקירותי במקום... הבינותי אפוא, שד"ר ג. הנהו „אהב-יהודים" שאומנותו בכך, היינו: כשהוא נזקק להם. ביחוד התימר להיות ידידו של מ. י. שהיה אז נציגו של ה„ג'וינט" בג'ניבה, ובידו נמצאו סכומי-כסף לתמיכה בפליטים. אז קיבל גם הד"ר הנכבד קצבה חודשית. אבל עתה, אחרי שחרורה של צרפת, חזר ועלה לגדולה, שוב הנהו ציר בבית-הנבחרים, ולכן רואה הוא את עצמו פטור מלהענות לבקשתו של פליט יהודי...

הנה הדברים ששמע הח' זרובבל בנסיעותיו בגרמניה ובפולין
מפי עדי-ראיה באושוויץ בסוף שנת 1945 :

טחזה של אושוויץ כ-40 קילומטר מרובעים-ושם השמידו יותר
מ-25 מיליון מגורשים. כשהצבא האדום נכנס לתוכו, מצאו 700
קילו שערות-נשים, שנארו ב-300 שקים. אלה היו שערותיהן של
140 אלף נשים, שגלחו את ראשן לפני שהורעלו בחדרי-הגז. בשערות
אלו היו ממלאים מזרונים וגם שיכות למיטות. כן שימש חלק מגופות
הניספות לחמם את בני "עם-האדונים" הרגישים. את שומן הגוויות
היו מעבדים, ושולחים לבתי-חרושת. את העור היו פושטים ומעבדים
לארנקים, גברשות וכיו"ב, ואפילו את שניהן של הקרבנות,
הטבעיות והתותבות, וביחוד שני-הזהב, היו עוקרים וממיינים. העדים
שבמשפט נירנברג הודו בעובדה, שארגונים מלאי שני-זהב הובאו
לרייכסבנק...

מאות טונות של עצמות-אדם נשלחו לבתי-חרושת של סופר-
פוספאט ושל דבק-נגרים. באפרם של הקדושים היו הגרמנים משתמ-
שים אפילו לזיבול שדותיהם! את הנעלים והבגדים היו מוכרים בשוק,
או מחלקים לנצרכים. גם את עגלותיהם של התינוקות שהומתו היו
שולחים לאמהות הגרמניות. והיו בין הנשים הגרמניות "אנינות-
דעת", שהדגישו ב"הזמנותיהן" שתקבלנה ברצון עגלות-ילדים אפילו
כשהן מגואלות בדם!...

ומן הדין שהאבות והאמהות שלנו יזכרו את הפרטים האלה,
ויביאום בחשבון לעת-מצוא: "זכור את אשר עשה לך עמלק!"
כי אחרת צריכים אנו להתיאש מהאנושות כולה, וגם מעצמנו! —

בקראי על הזוועות הללו נזכר אני בשבויי-המלחמה הגרמנים,
שראיתי בספטמבר 1945, כשהרכבת שלנו עמדה סמוך למרסייל.
הנשים היהודיות מאוסטריה, מגרמניה ומפולין, שנסעו באותה רכבת
כדי להפליג כמוני ולעלות ארצה, חרפו וקללו נמרצות את השבויים

הנאצים, שעמדו בחלונות הקרונות באדישות ובחוסר כל הבעת בקולות הנשים, ששפכו את כל חמתן, רעדו צללי בכי היסטרי. אולם הגרמנים, העטופים בלויי-סחבות, עם פניהם המצומקות — שתקו ולא הגיבו. לחנם חיפשתי בעיניהם סימן כלשהו לבושה או לחרטה. מבטיהם הביעו רק טמטום ובהמיות. אבל אדישות אטומה זו מבשרת רעה לעולם...

4 ליוני 1946

משפט נירנברג הציג את המנהיגים הנאציים ערומים כביום הולדם והראה לעולם כולו את שחצנותם, את אוולתם ובורותם, המצופות בשכבה דקה של תרבות שטחית ומיכנית בלבד, ללא שמץ של רוחניות ותורה שבלב. לגבם היתה המלחמה בבחינת עסק, הזדמנות לשלול שלל ולבוז בז, וגם ענין של אספורט סתם. אמנם, עסק זה לא הכניס להם רווחים, כי הסגנים והאחשדרפנים שלהם יושבים עתה על ספסל הנאשמים וממתינים לעליה לגרדום. ועל כן נאבקים הם בכל כוחותיהם, כדי להציל לפחות את עורם העלוב, ואם יצליחו בכך — כי אז עלינו להוואש מכל צדק ומשפט. אם אמנם, חלילה, יתכן כדבר הזה, ולו גם בחלקו — כל כמה שאפשרות זו נראית רחוקה מן המציאות — נוכל להיות בטוחים, שלא יעבור זמן רב והכלבים ישובו על קינם.

ומיליוני „בני-העליה“ שבין ההיטלראים? יצורים בערים אלה, שלמדו מאת הממונים עליהם לראות את עצמם עליונים וטובים מיתר בני-תמותה, בחינת „עם-האדונים“? שהרי זוהי תמצית תורתם הפילוסופית: „המלחמה הנה בסיס ההתפתחות האנושית ופסגתה“. יכך נעשתה אצלם „גולגולת המת“ לסמלו של היטלר, ובלוית דמות שתי עצמות, שתי-וערב, היתה מקשטת את כובעיהם ושרווליהם של אנשי הס.ס., הזריזים והקנאים ביותר מכל הנאצים. יריות לתוך המון אזרחי-ואפילו בילדים נחשבו „לענין של שמחה, המגרה ומעודד את החייל“ (אהרנבורג, בספרו „המלחמה“).

אכן, תפקיד על-אנושי הוא זה: לאלף חיות מסוג זה ולחנכם,

להחזירם להיות לאנשים מרוסנים. הקבר בלבד יוכל להחזירם
למוטב...

10 ליוני 1946

כלב נובח העירני הלילה. ומיד עולה על זכרוני כלבו של ס.,
ולצדו רואה אני בעיני רוחי את פני בתי היפים, מזולגות דמעות,
פונות לעברי. רוזיט יקירתי היטיבה עם החיות לא פחות מאשר עם
אנשים, וריחמה עליהן עוד יותר. "הרי אין הן יכולות להתאונן כמונו"
אמרה לי פעם אחת. יום אחד הופיע בכפר כלב תועה, רדוף ומגורש
מכל מקום. רוזיט אספה אותו לביתנו, טפלה בו והאכילתהו. הוא נתקשר
אליה מאד והלך עמה בכל אשר תלך. בוקר אחד מצאתיו על סף הבית,
בשאימה גדולה מערפלת את עיניו. בתי באה במרוצה. במאמץ עילאי
התאמץ הכלב לקום על רגליו — לשוא. כל גופו התחלחל. ילד רשע,
בנו של אחד השכנים, הרעילו, כפי שנודע לנו אחר כך. רבע שעה
התאבק עם מר המוות. ולא אשכח את מבטו באותם הרגעים, מבט
רווי יסורים, כשל אדם ממש! את מבטו זה לא הסיר מעל בתי עד
הרגע האחרון, והיא התמוגגה בבכי...

אני מהרהר בלבי: לא עברה שנה אחת והנה באו תלוינים
מהגסטפו לאותו הבית ואסרו את בתי היקרה ואת אמה הזקנה, אשר
נזר שערות לבנות לראשה, והתיחסו אליהן רע יותר משהתיחסה בתי
לכלבים: סחבון לבית-כלא, משם — למחנה-רכות, ומשם למחנה-מוות.
נסיעת כמה ימים בלי לחם ומים, כדי להרעילן שם בחדר-גאז. ואני
מרגיש גלי שנאה צורבת עולים מתוך תוכי... איני יכול ואיני צריך
למות כל זמן שלא ראיתי בבוא הפושעים על עונשם. תפלתי שאזכה
לאמר על ערש גסיסתי: זה לא יהיה עוד, הם לא יעיוזו!..

11 ליוני 1946

בהתגבר עלי המחשבות על שתי יקירותי הנעדרות, כשאני
יכול עוד לעמוד בפניהן, אני בורח לרחוב. גם שם איני פוסק מחשום
על אודותן. אולם מחשבותי ברחוב, שלא כמו בתוך ד' אמותי,

מתפזרות והולכות. ברשות הרבים אני, והנני מסתכל בעוברים ושבים, מעיין במודעות קיר, אזני קולטת קטעי־שיחות, וכאבי הולך ונמוג. בעקבי אחרי תנועת ההמונים שוקע אני לרגעים בתוך מצב של שכחה למחצה.

כך תועה אני ומשוטט ברחובות הכרך העברי ובשדרותיו. פניהם של העוברים־ושבים אינם מוכרים לי, שלא כבסאריס, ששם אני מכיר אנשים לרוב. אבל כאן אינני חושש לפגוש בשונא גלוי או נסתר. כל האנשים שאני פוגש בדרכי, הנם יהודים, ועל אף אחד מהם לא פסח האויב. לאמיתו של דבר, כולם אחי־לצרה. ובצרפת כולה הייתי שואל את עצמי למראה כל עובר־ושב: הלי הוא או לצרי? השיתף פעולה עם הגרמנים? האם זהו האדם שמסר את אשתי ובתי לאויב? האם החייל הזה או הג'נדרם ההוא, הם שחרטו והעליבו את יקירותי, בתוך רבות אחרות, בבית־הכלא בלימוג' או במחנה בדראנסי?...?

לו נשארתי בצרפת, היו חיי נהפכים לסבל תמידי, לסיוט בלתי־פוסק, למשא לבלי־נשוא....

12 ליוני 1946

גם בין היהודים יש אנשים, אף שנדירים הם עד מאד, שלא שיכלו בשואה שעברה עלינו את קרוביהם היקרים ביותר: ילדים, נשים, הורים, — ובשבילם שבים החיים למסלולם הקודם, הרגיל. שוב חוזרים לחיי המשפחה היומיומיים התקינים. לכאורה, סר פחד המלחמה (אמנם, שלום אין עדיין, והגדולים מדברים על שלום ומתכווננים, כנהוג, למלחמה — למלחמת העולם השלישית...). אבל בשבילנו, פצועי הלב ונכי הנפש של מלחמת ההשמדה האחרונה — המצב אחר לגמרי. חיינו שלנו לא ישובו עוד להיות תקינים. לרגעים, באספות סוערות, בויכוחים נלהבים ובמסיבה עם ידידים — עד כמה שאפשר בכלל לדבר בזמן הזה, אחרי מלחמת הכל־נגד־הכל, על ידידות כנה ונאמנה — מעמידים אנו לפעמים פנים כאילו שכחנו את פצעינו ואנו משוחחים, מחייכים אפילו כאחד האדם, כאילו לא אירע לנו

ולא כלום. אולם כהרף עין חוזר העבר בכל אימתו ומתפרץ לנשמוֹר
 תינו. ושוב אנו מתאוששים, כובשים את עצמנו, מתגברים על החולשה
 ומעמידים פנים כאילו... אולם, בהמצאנו לכדנו אין איש אתנו, כשאִינו
 מחויבים להתחשב בנמוסים המקובלים והבלתי־מקובלים — אנו
 שוקעים בעבר, או יותר נכון, העבר מציף אותנו... דיוקנאות חביבות
 ויקרות מופיעות לנגד עינינו, שומעים אנו קולות כה קרובים ללבנו,
 נעימות כה מלטפות. חזיונות של חיי־משפחה ארוכים עוברים לפנינו,
 אנו חולמים בהקיץ את העבר הרחוק, ועינינו זולגות פלגי־דמעות.

4 לילי 1946

שוב קראתי את מכתבו של ראש הכפר סִיסק, שבו הוא מודיעני
 כי רוזיט כתבה לו מהמחנה בדראנסי ובקשתה שישלח לה אי־אלה
 מחפציה. מכתב זה מעיד, שבתי המסכנה חשבה שהמחנה בשלזיה
 (אושויץ), שלשם עמדה להשלח, הנהו מחנה־מעצר. אללי לי, היה זה
 מחנה־השמדה, ושם חיכה לה ולאמה חדר־הגאז.

ושוב מתלקחות בקרבי חמתי ושנאתי. חשוב חשבתי שפצעי־
 לבי נגלדים והולכים, והנה חזרו ונפתחו, והנני נחנק. במוחי הקורח
 עוברת כחץ המחשבה: אכן, הצביעות והרמאות בביצוע הרצח —
 תועבה היא, ואין לך דבר מגונה מהתעללות זו, המעידה על ברבריות
 מסוג חדש, שלא היתה כמותו אפילו בתקופות הקדומות ביותר.
 ומאידך גיסא, בהסתירם מקרבנותיהם היהודים, עד הרגע האחרון,
 את הגורל האיום הצפון להם — הלא קצרו התליינים, שלא בכוונת,
 את רגעי הגסיסה.

וגסיסתן של יקירותי נמשכה רק רגעים מספר, אמנם — רגעים
 שלא יתוארו. ואילו ידעו המסכנות בהאסרן מהו הגורל הצפוי להן,
 הלא היתה גסיסה זו נמשכת שבועות וחדשים...

על ידי סודיות ערמומית זו, שבה אפפו הנאצים את הרג
 היהודים, הצליחו אמנם להרבות את מספר הקרבנות עד קצה גבול
 היכולת, אולם בכך הכריחו את עצמם לקצר עד כמה שאפשר את
 תהליך ההמתה. אמנם נחמה פורתא היא בשביל קרובי

הקרבנות, שנשארו בחיים ושגסיסתם שלהם, הגסיסה ה"טבעית",
 תמשך עד יומם האחרון. שהרי ודאי הדבר כי מותם האכזרי של
 ילדיהם, הוריהם, נשותיהם, בעליהם, אחיהם ואחיותיהם, יקצר גם את
 ימיהם ושנותיהם של הנותרים בחיים — — —
 סיפרה לי יהודיה מפאריס:

"אספר לך כיצד שדדו ממני את יוסף הקטן שלי. הוא היה רק
 בן שתיים-עשרה, התלמיד הנבחר בכיתתו. זה היה ימים מספר אחרי
 פרסום הגזרה על חובת היהודים לענוך "כוכב צהוב" (המגן-דוד) מבר.
 כל היהודים מבני שנים עד בני מאה מחויבים היו לתפור על בגדיהם
 את הכוכב. והג'נדרמים הגרמנים שקדו לשמור על מצוה זו, והיו
 עוצרים את היהודים, מוציאים קנה-מידה מכיסם ומודדים את המרחק
 מהכוכב לקצה השרוול ולכנפי המעיל. ואוי ואבוי לאיש שלא היה
 מדייק בתפירת ה"מגן-דוד" לפי הכללים המפורשים בגזירה. ברד של
 מכות אכזריות היה ניתן על ראשו של "הפושע".

מנהל בית הספר העירוני, שבו למד יוסף חמודי, אהב את
 ילדי והוא אמר לי שהוא, המנהל, יגן עליו. וכן הוסיף: "אל לך לדאוג,
 לא יאונה לו כל רע!"

והרי מה שאירע ביום המר והנמהר ההוא:

בית הספר נמצא במרחק של כמה צעדים בלבד מביתנו. מחלון
 דירתנו היינו רואים את התלמידים יוצאים מבית-הספר אחרי גמר
 השעורים. עוד היו ביניהם כמה תלמידים יהודיים ואף אחד מהם לא
 ענד את ה"מגן-דוד". בקרן הרחוב השני נמצא בית-קפה גדול. שם
 עמדו ג'נדרמים גרמנים על המשמר. הם היו עוצרים את הילדים
 "החשודים" ושואלים לתעודות הזהות. אמנם, לפי החוק היו ילדים
 למטה מס' פטורים מתעודות-זהות, אבל הג'נדרמים היו מפשפשים
 במחברותיהם של התלמידים, שהרי בכל מחברת ומחברת רשום שמו
 של התלמיד, ואת השמות היו בודקים על "אריותם". נושאי שמות
 בלתי-אריים הובלו לקומפיין, ושם היו בודקים גם את גופם
 "בדיקה רפואית". הנמולים נשלחו לדראנסי, ומשם — ישר לחדרי-
 הגזז באושוויץ. כך נרצחו עוד בשנת 1945 מאות — ואולי אלפי —

ילדים יהודיים, שנולדו וחונכו בעיר-האורה והחופש, בפאריס.

אדם לא האמין שגירוש הילדים יסתיים בצורה מחרידה כל כך. ידידינו הצרפתים, ובתוכם גם סנהל בית-הספר, לא יכלו לתאר לעצמם את הסוף האיום הזה. ברצותו להגן על ילדי היהודים, יעץ להם המנהל שלא לענוד את המגן-דוד. כי איש לא האמין, שבעצם היום, בטבורה של פאריס, יעזו לשדוד ילדים תמימים בדרכם מבית-הספר הביתה. אולם לבי, לב אם, נבא שחורות... שוערת-הבית שלי ראתה איך עצרו הג'נדרמים את הילדים ואסרו את יוסף. מיד מיהרה אלי להודיעני. לא הייתי אז בבית, וכשחזרתי וסיפרה לי — אמרתי: "טרוף טרפו החיות את בני. אויה לי, שוכלתי מיוסף בני!"

כולם באו לנחמני ורצו לשכנעני שאני רואה צל הרים כהרים, שאני מדברת שטויות. אולם אללי לי: צדקתי עד מאד... אפרו של יוסף הקטן שלי נמצא במשרפתה של אושויץ...

31 ליוני 1946

הרביתי לכתוב מכתבים, כדי לחקור על הנסיבות שבהם ניספו אשתי ובתי. הרוב — קרובי משפחתי ומשפחת אשתי — לא ענו... מה אומר ומה אחשוב? הוזהו "קול הדם"?... הפעם נאלם דומיה... ואשתי המסכנה היתה תמיד חוזרת על האימרת הנפוצה בארץ-מולדתה: "אין הדם נהפך למים"...

ואלה שענו על מכתבי, היו הולכים סחור-סחור מסביב לשאלתי העיקרית והמדויקת. הואיל ומזה שלוש שנים ויותר איני פוסק מלטפל באסוני, נעשו חושי שונונים ורגישים, ואני מנסה לנתח את הבעיה לכל צדדיה, כאשר מנתחים גויה באולם-האנטומיה. לכן הרגשתי בתשובותיהם, שהם יודעים יותר משהם מגלים לי, ולכן מצפונם אינו נקי.

12 לאוגוסט 1946

בשורת מאמרים שנדפסו בעתונותנו בארה"ב, תובע ד"ר נתן עץ להקים ועדת חקירה יהודית.

הוא שואל: מה עשו יהודי הארצות החפשויות, כדי להציל את אחיהם מהרג ומחנק ומכל מיני מיתות משונות בידי ממשלת הזדון של היטלר? אימת י נודעה האמת האיומה, כולה או מקצתה? למי נודעה? מה נעשה לאחר שנודעה? מתי ועל ידי מי נעשה? והיו נסיונות שהצליחו ובמה ועד כמה הצליחו? מה הם הנסיונות שלא הצליחו? על ידי מי נעשו ובשל מה לא עלו יפה? מה אפשר היה עוד לעשות ולא נעשה, ומשום מה?

וכל השאלות הללו מסתכמות בשאלה העיקרית: והיו לציבורים היהודיים בארצות השמד מוסדות מוכשרים לעבודת הצלה רבתי?...

לדאבוננו לא היו. ובאמת, מי היה יכול לשער בלבו את היקף ההשמדה האכזרית? אולם אם לא היו מלכתחילה מוסדות הגנה כאלה, מה נעשה כדי ליצור את המכשירים ששעת החירום דרשתם?... וד"ר עק מדגיש: „אין בכל זה האשמה, טרוניה או טענה כנגד איזה צד מסוים, אישי או ציבורי“.

ובכל זאת, הבעיה הקשה, האיומה, המפחידה בעיניה עומדת: כיצד אירע הדבר שבמשך ארבע שנים תמימות, מ-1941 עד 1945, בתקופת ההשמדה, לא נמצאה כל עצה ותחבולה לעצור בעד ההרג, או לפחות להאיטו?

והד"ר עק מסיים: „מי יוכל לתת לנו תשובה נאמנה ומוסמכת על השאלה הזאת? ועדת חקירה יהודית“.

כן, ועדת חקירה. ועדה מצומצמת, כעשרה איש, מנין אחד. איש אחד לכל מיליון משארית הפליטה. יען כי בועדות שמספר חבריהן גדול, תתמהמה העבודה. ודאי יהיו סניפים לוועדה בארצות ההשמדה, שמתפקידם יהיה לצבור את החומר הרב. אבל עליה יהיה מוטל לספל בחומר הזה, לפרסם את הטעון פרסום ולהודיע לציבור היהודי על מהלך החקירה, לצרף ראיות והוכחות, לברר ולהודיע — ולא לחרוץ משפט.

מכל מקום, חקירה ציבורית למען הדור החי, ולא חקירת היסטורית למען הארכיונים וההיסטוריון שלעתיד.

עובדה מעציבה היא שבין כל אותם „חסידי אומות העולם“, המרבים לדבר על יושר ואחריות, לא נמצא עד עכשיו — וספק אם יימצא בכלל — מי שיציע מינוי ועדת חקירה לשם בירור השאלה הזאת. והלא כבר נגלתה בכל מערומיה הבגידה הגדולה של האומות המאוחדות, שראו עם מובל לטבח — והחרישו. אולם אנחנו היהודים מצווים ומחוייבים — מצווים על ידי המתים ומחוייבים למען החיים — לחקור ולדרוש את השאלה: כיצד התנהגנו אנחנו?

מלבד בחינת התנהגותנו שלנו, שהיא קודם כל חובה מוסרית, יש לדבר תכלית ממשית יותר, והיא, ללמוד מן הנסיון האיום שפגע בעמנו. מבלי שנרצה לנבא שחורות, יש לציין לנוכח הפוגרומים בפולין, שסכנת הפורענויות לא חלפה עדיין. חובה עלינו איפוא לחקור, ללמוד ולדעת את כל פרטי ההשמדה הממושכת, להסיק ממנה מסקנות ולהיות נכונים לקראת אותו ה„שמא“ האיום שנוזק לתוך עולמנו והוא מרחף בחללו.

15 לאוגוסט 1946

זוכר אני אספת בחירות אחת בג'ניבה, לפני בחירת ועדת הפליטים, שתשתף פעולה עם הממשלה השווייצית. באספה השתתפו יהודים ובלתי יהודים, ואחת המועמדות הגרמניות, פליטה מדינית, התאוננה מרה על ביטוייהם הקשים של הציונים כלפי גרמניה. מסתבר שנעלם מגברת זו, או ששכחה את דבר הרג ששה מיליוני היהודים עלידי בני עמה וארצה... ואילו המנצחים, לעומת זאת, לא זו בלבד שלא טאטאו במטאטא השמד את שרידי הס.ס. והס.א. למיניהם, אלא התחילו אף לדאוג לעתידה של גרמניה המסכנה. לא מעט השפיעו על ריכוך המשטר ה„פרויליינס“ הגרמניות שצבא הכיבוש הרבה מדי להתיידד אתן, ואת כל הרוגו והכעס ריכזה אחת המעצמות הגדולות שאנו מכירים יפה דוקא נגד... היהודים המעפילים ארצה. באורח פלא הסיחו המנצחים את דעתם מהמחתרת הגרמנית שנוצרה בינתיים, וחושבני שכדאי לו, לקורא העברי, שיתענין במאמר מאלף

על נושא זה שהופיע בירחון „גובויה ורמיה“ פרי עטו של וו. סינאיב.
„עובדות רבות מעידות על כך, שאחרי מפלת גרמניה עלה ביד
נאצים רבים לעבור לחיי־מחתרת. ומחנה נסתר זה הגביר את פעולתו
בזמן האחרון.

אנשים שהיו מעורבים בענינים, מציינים את תאריך ה־16
במאי 1943 כיום שבו התחילו הנאצים להכין את המעבר למחתרת.
אחרי התבוסה ההיסטורית ליי סטאלינגרד החלו לחוש, כי ספינת־
השודדים של היטלר לא תשוט עוד ימים רבים על פני המים, ולפיכך
כונסו התיעוציות ברחוב פרינץ אלברט שבברלין, בבית הגיסטאפו,
שבקומתו הראשונה השתכן מטהו האישי של הימלר; כאן התוותה
בקווים כלליים תכנית מקיפה לפעולתם של הנאצים אחרי המלחמה,
ולא בגרמניה בלבד, כי אם גם בכמה מדינות אחרות באירופה וב־
אמריקה.

כל התכניות הללו נקבעו בהתיעצויות סודיות, בראשותו
של היטלר, ובהן הוחלט גם להקים ארגון מיוחד לביצוע התכניות.
בראש הארגון הונה התייצב הימלר כ„בא־כוח יוצא מהכלל מטעם
הרייך“.

הגשמת הוראותיו של היטלר לגבי ארגון המחתרת הוטלה
על „המטה המיוחד“, על המטה הזה נמנו בורמאן, ראש „מטה הקשר“,
מרכו לתיאום פעולות־החתירה של כל האירגונים ההיטלראיים;
הירל, מיניסטר־בלי־טיק ומנהל שירות־העבודה ברייך; ליי, מנהל
„חזית העבודה“, קאלטנברונר, ראש „סיפו“ וה־ס. ס. וּשפּמאן, ראש־
המטה של הס״א. מלבד חמשה אלה נועד תפקיד חשוב גם לגנרל
הייסמאיר, שמונה למפקד על הכשרת כוחות מתאימים.

את עקרונותיה היסודיים של המחתרת ההיטלראית העתידת
לקום עודד וניסח הירל. הוא העמיד בראש את עקרון הדצנטראל־
ליוזיה, הקמת רשת מסועפת של תאים בלתי־חוקיים שהורכבו
משלושה, ולכל היותר מששה אנשים, ללא קשר בין התאים
השונים.

לפי העתון שווייצרי אחד נהפכו כ־50 אלף אנשי ס״ס, שנבחרו

לארגון המחתרת, לאיכרים, בעלי־מלאכה וסוחרים. רבים מהם התחפשו לפליטים מגרמניה המזרחית. אחרים לשבויי־מלחמה שחזרו למילדת, ואף ליהודים. זמן קצר לפני הכניעת הציתו הנאצים, לפי פקודה מיוחדת, מחנה־ריכוז ליהודים בבלכהאמר. בגדיהם ותעודותיהם של העצורים בעלי צלב אדום וטלאים צהובים חולקו לאנשי ס"ס.

אחת משיטות ההסוואה היתה כליאת אנשי "וורוולף" במחנות ריכוז ובמחנות השמדה, שבהם הציגו את עצמם כאנטי־פאשיסטים. בגיסטאפו ניהלו אפילו "תיקי חקירה" מפורטים עליהם, תוך זיוף עובדות ורשימות של שמות.

הנאצים הכינו לארגוני המחתרת שלהם את כל האמצעים הדרושים והבטיחו את בסיסם החמרי. בבתי מלאכה מיוחדים התקינו דרכיות, תעודות שונות וגם ארנקים משומשים. בכל מיני מקומות במדינה בנו מחסנים רבים לנשק, אגרו מלאי של תחמושת, צרכי־דפוס וכו'.

הנאצים עיבדו שתי תכניות נפרדות לתכסיסי־החתירה: האחת לפעולות מיד לאחר כניעת גרמניה, ואילו השניה מעין תכנית "אסטרטגית", לזמן רחוק יותר. בדעתם היה להקים בגרמניה מחתרת של 200 עד 300 אלף איש, מחברי־מפלגה נאמנים ביותר, מפושעי הס"ס והגיסטאפו. לפי עקרון הדצנטראליזציה, הוקמו כמה ארגונים סודיים נפרדים, ללא קשר ביניהם. מראשוני הארגונים הללו היה "וורוולף", שעל יסודו הודיעו לעולם כבר ב־2 באפריל 1945, לפני כניעתה של גרמניה. מתפקידו של "וורוולף" היה להרוג את חיילי צבא הכיבוש, ללא הבדל לאומיותם, גילם, מצבם המשפחתי והתנהגותם האישית.

אבל תכליתו הברורה של הפרסום שעשו ל"וורוולף" היתה — להטות את תשומת הלב משאר קבוצות־המחתרת. וגם "וורוולף" קבל אחרי הכניעה הוראות חדשות מן המטה הראשי של המחתרת: שלא יפתח בינתיים בפעולות מקיפות ומרחיקות־לכת, אלא יסתפק במעשי חבלה קטנים ובהתקפות בודדות. לעומת זאת התאמצו אנשי המחתרת הנאצית לחדור לתוך המוסדות שהוקמו על ידי שלטונות־

הכיבוש : לתחבורה, למגנוני העיריות ובראש וראשונה — למשטרה.
לפי דברי כתבו של „ניו יורק היראלד טריביון“, תפסו הנאצים
לשעבר את כמעט כל המשרות הגבוהות במשטרה שבאזור הכיבוש
הבריטי. ב־1946 נתמנה לראש משטרה במחוז האנובר הקולונל
שולטה — אותו קולונל שעמד בראש המשטרה הגרמנית בהאג
בימי כיבושה של הולנד. ממלא מקומו היה קולונל בן, מי שעבד
מקודם במטהו של הימלר. אחרי פיסוריהם של שולטה ובן נתמנו
במקומם המאיורים קרומרי ולימברט, נאצים בעלי עבר שחור
ביותר. וגם בדורטמונד מונה זה לא כבר לראש המשטרה הקולונל
ברנדט, שהיה חבר במפלגה הנאצית מאז שנת 1933 ואחד מעסקני
הגיסטאפו. עד היום נתקלים השלטונות באיוורי הכיבוש המערביים
בקבוצות של סוכני הגיסטאפו לשעבר — שמשרדי המשטרות
משמשים כרגיל לאספותיהם. אבל בו ברגע שמספיקים לחסל קבוצה
אחת, כבר באה קבוצה אחרת במקומה.

תכנית־המחתרת השניה מכונה „תכנית נ״ן“. פירושם של ראשי
תיבות אלו : „נאך נידערלאגע“ (לאחר המפלה). ההכנות להקמתה הת-
חילו כבר ב־1945. תפקידה — לקיים בהמונים הלך־רוח של אהדה
למשטר הנאצי, ללבות אי־שביעות רצון ממשטר־הכיבוש, ולהפיחה
עד שתיהפך להתמרמרות ותגרור פעולות מחריפות והולכות. שמועות
פרובוקאטיביות, שתופצנה בשיטתיות, תיצורנה מצב של מתיחות
מתמדת. ובאווירה מלאכותית זו של עצבנות ומורת־רוח מתכוונים
הנאצים לעבור לפעולות תקיפות יותר.

אבל תפקידה החשוב ביותר של „תכנית נ״ן“ — למנוע
בגרמניה אחרי הכניעה ארגון של תנועת המונים דימוקראטית.
לתכלית זו הוחלט לסנן מעין „גייס חמישי“ לתוך הארגונים הדימו-
קראטים, ליצור חילוקי דעות פנימיים בתוך המפלגות הדימוקרטיות
והאירגונים המקצועיים החפשים, ובאופן זה למנוע התקרבות בין
הארגונים השונים, העלולים להתלכד לתנועה גדולה.

אחד מתפקידיהם של הנאצים במחתרת הוא מלחמה בגרמנים
שיקחו חלק בשידוד־מערכות דימוקראטי ברייך. לתכלית זו משתמשים

הנאצים בנקמת־הדם המסורתית של הריאקציונרים בגרמניה —
ב„פמה“, אשר מקורה עוד בימי־הביניים, אבל חודשה ב־1918
על־ידי הפאשיסטים, שהקימו בת־ידן מיוחדים למלחמה ביריביהם
ואף הוציאו רבים להורג.

גם כיום משתמשים הנאצים בשיטת־טרור זו. הם הרכיבו בתי
דין סודיים לנקמת־דם, שמתפקידם לסלק חברים „בלתי־מהימנים“
של המחתרת ולבצע התקפות־טרור על דימוקראטים. לטרור זה נפל
קרבו האנטי־פאשיסט הצעיר הרי שלומאן, שנרצח בראשית
1946 לפני בית המפלגה הקומוניסטית בשוורין. בסוף מארס 1946
נרצח בשוטגארט ריינהולד הוב, חבר בית־דין לטיהור מנאצים.
ב־6 באפריל נהרג בלגריך, באיזור הבריטי, הלמוט קווק, מנהיג
בקבוצת־נוער סוציאלי־דימוקראטית. הרוצח, פטו, זוהה כאחד העסקנים
לשעבר בנוער ההיטלראי. אצל חברי קבוצת „אדלוייט“ שנאסרו
בבאוואריה, נמצאו רשימות של 400 שמות של עסקנים דימוקרטים,
שעמדו לרצחם נפש.

הטרור הנאצי שואב לו עידוד מהיותו פטור למעשה מכל עונש.
והרי כמה מפעולותיו:

בראשית ינואר 1945 הושלכה פצצה לתוך ישיבת בית־דין
לטיהור מנאצים, בשעת משפטו של הרטל, מי שהיה מנהל בית־
הכלא של הגיסטאפו בנירנברג.

בליל ה־2 לפברואר התפוצצה פצצת שעון בבית ד״ר זאקס
יושב ראש בית הדין, שדן באותה שעה בהאשמות נגד פאפן. כמה
ימים אחרי זה התפוצצו כמה פצצות תחת בנין המפלגה הסוציא־
ליסטית בנירנברג, ועוד ועוד.

קבוצות נוקמי־הדם מורכבות מחברים מעטים, והן פועלות
בחלקים שונים של הארץ בלי כל קשר בין אחת לשניה. אך ביסוד
פועלתן הפושעת מונחים כמה עקרונות אחידים ושיטה מסוימת.
רוב משתתפי הכנופיות צעירים הם, ומוצאם כרגיל מן הנוער
ההיטלראי לשעבר המשמש ספק עיקרי של כוחות־אדם למחתרת
הנאצית.

מיד אחרי כניעת גרמניה, במאי 1945, הוקם ארגון-נוער נאצי בלתי-חוקי, בשם „אדלווייס-פיראטן“ (שודדיים לבנים-צחורים) שכבר הוזכר לעיל. בראשם עמד אותה שעה ארתור אכסמאן, יורשו של שיראך כמנהיג הנוער ההיטלראי ברייך. להגברת הסודיות נמסרה השמירה על מקורותיו הכספיים של הארגון לידי חבר שני במעלה, היידמאן שמו. היידמאן זה התחפש כסוחר ויסק לו בבאוואריה מערכת של בתי-מסחר זעירים, שסניפיה הרבים בערי האיזור האמריקאי והבריטי התנהלו על ידי חבריו והפכו למעשה לנקודת-מוקד של ה„אדלווייס-פיראטים“. כמובן מאליו, באו רוב חברי הארגון משורות הנוער ההיטלראי.

ה„אדלווייס-פיראטים“ פתחו את פעולתם בציור סמלים פאשיסטיים על בנינים עירוניים, ובמעשי אלימות נגד זרים שחיכו לריפאטריאציה. אמנם, במארס 1946 גילו השלטונות הבריטיים את אירגונו של אכסמאן ובאיזור הבריטי והאמריקאי נאסרו בסך-הכל כ-1000 חברים. אבל אין ספק, שפעולות החתירה של הנאצים נמשכות עד היום, ולרשותם עומדים — נשק, כסף, ניירות, אמצעי תחבורה וכל הדרוש להם.

אמנם, בשנת 1945 לא אירע בבתי-הספר הגבוהים בגרמניה אף מקרה אחד של פעולת אהדה להיטלר, אבל כבר ב-1946 ו-1947 נהפכו התפרצויות פאשיסטיות של סטודנטים גרמניים לחזיון נפרץ יותר, כיוון שהאוניברסיטאות נשארו כמאז מרכזים של תעמולה נאצית. באוניברסיטאות רבות מלמדים עד היום הזה לפי תכנית לימודים מימי היטלר. חבר הפרופיסורים טוהר מפאשיסטים רק באופן שטחי, ובקהל שומעי ההרצאות רבים קצינים ונאצים לשעבר. חוגים אלה יסדו באוניברסיטה של גטינגן, למשל, ארגון נאצי סודי בשם „האיחוד האנטי-מרכסיסטי“ אשר חבריו שולחים מכתבי איום לסטודנטים בעלי השקפות דימוקראטיות.

אמנם, קשה לכנות את פעולת הנאצים באיזורי הכיבוש המערביים בשם „פעולת מחתרת“, במלוא משמעותה של מלה זו. הפאשיסטים ההיטלראיים פועלים שם בגלוי, ואפילו פושעי ס. ס.

וגיסטאפו השרויים במאסר יכולים לקחת חבל בפעולת "המחתרת".
לפי דברי קלארק, כתבו הברליני של "ניו-יורק טיימס",
עוסקים העצורים במחנה מוסברג שליד מינכן ב"פעולות-מחתרת",
תוך הסכמתם השתקנית של הגרמנים והפולנים הממונים על השמירה
במחנה. העצורים הקימו מעין "בית מלאכה טכני", שבו מתקנים את
הניירות הדרושים לאנשי המחתרת. כמה עצורים הצליחו אף להמלט
אל מעבר-רליים. ראש הממשלה הבאוארי הגני הודיע לא-מכבר, כי
במחנות עצורי ס. ס. קיימים כמקודם בתי-דין פנימיים, הפוסקים
עונשים חמורים.

לא נתפלא, איפוא, יתר על המידה מהודעתו של ד"ר פיליפ
אואר באק, מזכיר המדינה בבאואריה, בכינוס אגוד גרדפי
המשטר הנאצי, "שנאצים המוחזקים במחנות-עצורים מקבלים מכתבי
עידוד מארצות הברית, בהם באות דרישות, "להחזיק מעמד" והבטחות
כי "יש להם דואג". עובדה היא, שהעצורים מקבלים מאמריקה
חבילות מזון. אחד המשלוחים הראשונים שהגיעו לבאואריה נמסר
ליד אשתו של מארטין בורמאן.

הצהרתו של הגנרל מק-נארני, כי "אין כל סימן לקיום
תנועה נאצית מאורגנת כלשהי", וכן הודעתו של הגנרל קליי,
כי פעילותן של קבוצות-המחתרת אינה עשויה לעורר דאגה — אינן
אלא אונאת דעת-הקהל העולמית. המחתרת הנאצית לא זו בלבד
שהיא קיימת, היא גם מתכוננת לפעולת-חתימה מסונפת ביותר".

באזורי הכיבוש המערביים, כך מסיים סינאייב את מאמרו,
משמשת המחתרת הנאצית במידה מסוימת מכשיר להגשמת תכניותיה
של הריאקציה הבינלאומית, שהרי הפושעים ההיטלראים הבלתי-
חוקיים נלחמים בתנועה הדימוקראטית בגרמניה, ופעולתם מכוונת
נגד ברית-המועצות — ולכן אין רואים צורך דחוף לשים קץ
למעשיהם...

8 לטפטמבר 1946

זה שנתים שאני יושב בארץ. קוה-קויתי להביא הנה את

בתי ואת אשתי. תוחלת נכזבה!... בדרך אני וגלמוד, כמוני כמיליוני אחי־לצרה.

היביאו לפחות קרבנות־המתים של מלחמה זו לידי שלום־של־קבע, שיהיה מבוסס על צדק ויושר? היקבלו מעונינו היקרים, קרבנותיה התמימים של האכזריות הנאצית, פיצוי מוסרי לאחר מותם?... כמה רוצים היינו להאמין בזה, אף שקשה לקוות שאיחולנו זה גם יבוא.

כי תחת מסוה של שלום־שקר, שלום־מלחמה, מתאמצים כחות הריאקציה המדינית והחברתית לדחוף את עולמנו לפי־התהום של מלחמת עולם שלישית, שלא תהא אלא סתימת־הגולל על תרבותו של הגזע הלבן.

היאזרו עוד כחות הקידמה כוח לעצור בעד חזרת התוקפנות של החיה ההיטלרית והפאשיסטית?... כי אז יתנדף הסייט המעיק על העולם, ואז יהיה יסוד לתקוה, שעוד תחדש האנושות את ימיה.